

TARTU RIIKLIK ÜLIKOO
NSV LIIDU AJALOO KATEEDER

HANS HEIDEMANNI
NIMELISE TRÜKIKÄITISE AJALUGU
DIPLOMITÖÖ

Töö teostaja: ajaloo osak.

V kursuse üliõpilane

Sirje Sprengk

Töö juhendaja: Dots. M. Lõhmus

NSV Liidu ajal. nat.

no. nr. 1820

TARTU, 1963

SISSEJUHATUS

Käesoleva töö ülevaade on anda
ülevalde Hans Klidemannil nimelise trüki-
kätise toetusel ja ajalt, näidata töö-
jõu ja nende ülevaade, kar-
uurakuid ning seitsmendaku ülevaade
tähtsust

See on teine ja ettevalmistatud
ajalugu vähe uuritud. Alles paaril vii-
mase aastal on hakatud selle kü-
simisele suuremat tähelepanu osutama.
See on ilmunud H. Linnuse, marina-
ehitustehase „Imarini“ 1859-1959¹ ja „Trü-
kikoja „Ühiselu“ tänapäev“² mälestuste
kogumik, Krunbalmi manufaktuur 1857-1957³.

¹ H. Linnuse, marinaehitustehase „Imarini“
1859-1959, Tallinn, 1959.

² H. Linnuse, Trükikoja „Ühiselu“ tänapäev,
Tallinn, 1958.

³ Krunbalmi manufaktuur, Tallinn, 1957.

Hiljuti saamis L. Kutsari diplomitöö, "Tartu
Naha- ja tekstiilitehased aastail 1945-1962"
(käikijad).

On ilmunud veel L. Jaanvärgi
"Nõukogu Eesti tööstuse ja vabrikite
tööstuse areng aastail 1945-1950,"² mis ku-
jutab endast üldist ülevaadet Eesti NSV
tööstusettevõtete kohta ega käi konkreetselt
ühegi vabriku ega tehase kohta.

Kirjandust on siin siiski vähe ilmu-
nud. On olemas H. Linnuse, "Mii vaba-
riigi poliitika ja tööstus sihtsaartaul,"²
milles on mõningal määral andmeid
Tartu trükitööstuse kohta. Peetud, kuidas
Tartu trükitööstus võttis osa 1905. a.
sündmustest, sai andmeid mälestus-
te kogumikust, "Karastumine."³

Töö kirjutamisel alustas mind
mälestused H. Linnuse, "Trükitööstus, ühis-
ellu" tänapäev," kuid see raamat on
kirjutatud populaarteaduslikus laadis.

² L. Jaanvärgi, Nõukogu Eesti tööstuse ja vabrikite
tööstuse areng aastail 1945-1950,
Tallinn, 1963

² H. Linnuse, Mii vabrikite poliitika ja tööstus
sihtsaartaul, Tallinn, 1961.

³ Karastumine, mälestusi Eesti vabariigi
ühistööstuse liikumisest, Tallinn, 1958.

Ennejuuri piirdsin väta L. Kutsari täast
Tartu vaha-jalatsinambinaadi koosta,
kuud su täs on tiis profiiliga kui
minul.

Oma täs oli piirdnua anda
üluaste Hans Slidemannii nimelise
trükikäitise ajalaast ja teqruusit tema
asutamisnomundist peale. Kuud et mul
avanes võimalus saada materjali Tar-
tu trükikodade kohta juba 17. sajandi
I poolist alates, siis käitlen oma täs
Tartu trükikodade ajalugu 1631. aastast
peale.

Antud täs kirjutamisel oli mul
võimalus kasutada Hans Slidemannii
nimelise trükikäitise arhiivimaterjali
Tartu linna ja Rajasooi Arhiivis, kus
need on aastate 1944-1958 kohta, lül-
dineelt oli materjali vähe. Eriti puudu-
likud olid andmed 1958. aasta kohta.
Sel aastal olid kõik Tartu trükikäiti-
sed juba parteiliselt ühendatud, kuigi
ametlik ühendamine toimus alles 1. juu-
nil 1959. a. Täib-alla peitub siin põh-
jus, et 1958. aasta kohta on mater-
jalid puudulikud.

Aastati 1959-1962 saia andmeid
ühendatud slaas Sliidmanni nimeli-
se trükikaitse oma arhiivist. Need
andmed olid märksa paremini au-
tud.

Kasutamine käsikirjalise mater-
jali, mida saia vana trükiteäsi-
persoonari jaan Virgu käst. Taval-
on Tartus ainsana täielis ülevaade
Tartu vanemapälu trükikodade koh-
ta, nende asutamisdatumite, asu-
kohtade ja omanike kohta. Pm. J. Virgu
materjali kasutamine põhiliselt Tartu
trükikodade vahema perioodi käsit-
lemisel.

Slaas Sliidmanni nimelise trü-
kikaitse ratsionaliseerimisala insuuri-
sm. A. Euraani käsikirjaline materjal
rõjutas endast vana tööutseani-
di mälestusi õppoise lüu kohta käri-
alusa rajandi algul, arvõtu kohta
1917. aasta südamustest. Pm. A. Eura-
ni käst saadud materjali kasutamine
I peatüki üllustamisel. Pm. A. Euraani
varustas mind ka fotomaterjaliga.
Vana trükiste kohta saia

andmeid Eesti Riiklikust Fr. R. Krutz-
waldi nimelisest kirjandusmuu-
mist ja TR-i Teaduslikust Raamatu-
kogust. Viimast sai 3 kava trü-
kist fotoopiate tegmiseks.

Materjali sai ajallust "Edas"

Luuliri andmeid andsid plaa-
niosaonna töötaja v. Linisaon ja näitise
ametiühingu komitee esimees J. Ramm.
Mõelma käst sai andmeid kom-
muunistliku töö liikumise kohta trüki-
käitise. Pm. J. Ramm rääkis rittime-
hlikust kohtust, sellest, kuidas nende
töötajate hulgast on eritatud rah-
vasaadikute, kuidas kaadritele trü-
kikäitise töötajate tööise ja heasoo-
ust, vaba aja veetmise ust.

Pm. A. Kõrvas tutvustas mind
uul trükkikäitise näiteringi tööga.

Pm. H. Toopmaa, metoodik, rääkis
trükkikäitise naisanaliorganisatsioonide ja
sporditööd, seinaleht.

Kaadrite kasv ja parteiorgani-
satsioonide kohta andis andmeid trü-
kikäitise kaadrite osakonna juhataja
sm. N. Toop.

Üldiselt võib öelda, et klassi-
demokraatlikud riiklikud töötajad
süd väga vastutustalised ja abival-
mid.

Töö riigiamist rakendab ma-
terjali kullustatus.

I peatükk

HANS HEIDEMANNI NIMELISE TRÜKIKOJA VANEMAST JA TEMA EELKÄIJATE AJALOOST

Teated viimastest trükikojast Eestis ulatu-
vad tagasi 1631. aastasse. Trükikoda asus Tar-
tus ja selle asutajaks oli Jakob Becker. Trü-
kikoda asus praeguse üliõpilassõjaku kohal ja
tähtis Academia Gustaviana tellimusi.

Esimine trükikoja eluiga ei olnud pikk
juha vürand sajanid hiljem lõpetas
ta oma tegevuse. 1656. a. puhkus Veni-Root-
si sõda. Põja puhkus määti trükikoda
maarja kirikusse, kuhu ta jäi kolmeküm-
ne kolmeks aastaks. Alles 1689. a. alustas
trükikoda uuesti oma tegevust.

Trükikoja juhtimise võttis nüüd en-
da kätte Johann Brundken. Trükikoda te-
gutses 1699. aastani, mil algas Põjjasõda.
Põja algul viidi trükikoda Pärnusse. Tar-
tu jäi uuesti trükikojaks ja suured ju-
bed ühusakümnes aastaks.

1789. a. sai Tartu uue trükikoja,

H. Linnuse, Trükikoja „ühisele“ tänapäev, Tallinn,
1958, lk. 5.

millu amanikus oli Michael Johann Fren-
zius (varum töötas Põltsamaal). Trükikoda
oli väike. Trükikalid oli vaid 2 abilist:
õpipoiss ja sulane. Trükikoda asus müüdal Kii-
gissipa tänaval, 72 ü Kumiakose kohal.

Gal ajal tulid trükiteadlased Pansa-
maalt. Tartu linnal oli raskusi trükiteadli-
te saamisega, sest need, kes tulid Baltiku-
mi Riia kaudu, jäid Riiga; need aga, kes
tulid Tallinna kaudu, jäid sinna. Nii juht-
uski, et Grenzius oli töökätest puudus.
Trükikoda ei suutnud kõiki tellimusi
täita. Mõni käsinäri sügis trükikojas kuusi
4 aastat.

Et muhkorda parandada, kutsusid
Tartu ülikool ja Püür-Gild 1814. a. Tartusse
Joh. Chr. Schünmanni. Tema trükikoda asus
seal, kus tänapäeval on Eesti Riikliku
Kirjastuse Tartu Filiaal. 1817. a. ostis Schün-
mann Grenziuselt tema trükikoja, kuna
Grenzius oma vanaduse ja jõuetuse tõttu
ei suutnud enam töötada. Schünmanni
trükikoda tegels ülikooli tellimuste täit-
misega. 1838-1839. a. sai Schünmanni trük-
koda endale litograafia masinaga. Pärast
Schünmanni surma (1840. a.) läks trükikoja

oigum
sünn

juhtimine C. G. Mattiseni, kes viis seal läbi
 ümarduse: 1847. a. väitis kasutusel küpriprii.
 Trükikoja omanikuks sai Mattiseni alls prä-
 vast Schünmanni lru surma 1849. a.

Järgnevat aastat kuulusi trüki-
 koda C. G. Mattiseni pärijatele.

1886. a. nimetati trükikoda „C. Mat-
 tiseni pärijate trükikoda,“ 1929. a. abatis
 „O/Ü C. Mattiseni trükikoda.“

16. sept. 1940. a. trükikoda natio-
 nalisuriti ja nimetati lümbu „Natsional-
 suritud C. Mattiseni trükikojaks.“ Trükikoja
 praeguseks nimetusks on Hans Seidi-
 manni nimeline trükikoda, millel nime-
 tus anti ka 1940. aasta lõpus.

Pellu trükikoja trükisid on säi-
 litud 1814. aastast. Näitus „Verzeichnis
 einer kleinen Büchersammlung welche am
 17. August 1814 in Dorpat.“

Möödunud sajandil trükiti
 J. C. Schünmanni ja hiljem C. Mattiseni
 trükikojas peamiselt teaduslike töid.
 Näitus 1832. a. Pirogovi „Vum vinctura
 aortae abdo minalis in aneurysmate
 inguinali abhibitu facile ac tutum sit

¹ ENSU Teataja, 1940, ENSU Rahvakanamissai-
 de Nõukogu otsus. en?

semidium. Dissertatio in aequalis chi-
rurgia. Quam ut gradum doctoris me-
dicinali," 1871. a. Georg Piddlitz'i, "Die
Darwinische Theorie," 1892. a. Benedict Fre-
se, "Das Pinatus consultum Macedonianum"
ja veel teinisi ühis töid.

Aastati 1851-1860 trükiti saksa-
kultu kalu kirjaraamatut.

Ilmus statuuti. Näitus, "Statut
der Kaiserlichen Universität Dorpat"
(1865).

Trükiti ka ilukirjanduslikke töö-
sid; N. V. Yegoli, "Pobuzopu" (1887) ja "Pazkazpu
Humonaa Bacunobura Torona" (1887), Fr. R. Krutz-
waldi, "Estrische Märchen" (1881) jt.

Trükikirjandus trükiti ka usutikuksid
raamatuid: "Lugemise tüki korti kaikas-
telli" (1872), Carl Heinrich Niggoli, "Weni kuu-
li oppimise raamat" (1876), Mikkel Wiske
"Laulud viisiduga" (1871), Jakob Hurda, "Pil-
did isamaa süüdinud asjust" (1879),
C. R. Jakobsoni, "Sulmed" (1880) ja "Parsaku
oppimise raamat kaadelle I" (1878),
Franz Hoffmani, "Kasperi jutustused Amuri-
ka maalt" (1880), J. Kapp'i, "Geomutua"
(1878) jt.

Enamuse ustikultuuri trükitud maad-
 duntarid tal ajal vaimuliku sisuga ra-
 matud nagu „Jesuse Eloraamat“ (1865),
 „Piibli lugemise raamat (estoniandist“
 (1868), August Dalli „Lutheruse kiriku no-
 gu dunt abikassa Wüürügis“ (1890) jt.

XIX saj. II poolt hakati „C. Matti-
 seni trükikojas“ trükkima brošüüre. Nüüd
 võib mõnda mainida: M. Wiski „Küsi-
 mused kodumaa asjadest“ (1875), „Tõ-
 worimuse söelsmaks“ (1865), Karl August
 Furmann „Der Mandschu Sprache“ (1881),
 „Wine tsaar Joann Wasiljewitsch sur-
 mus“ (1886) jt.

Sellu trükikoja kõrval võib praegu-
 se seas Lindmanni nimelise trükikoi-
 tise ulkääjaks lugeda ka tšist Tartu
 trükikoda.

1837. a. asutas Tallinnas asuwa
 „Lindporri pärijate trükikoja“ omanik
 Fr. Montag Tartuse oma trükikoja fi-
 liaali.¹ Hiljem omandas sellu trükikoja
 H. Raakmann. 1840. a. ilmus Tartu filiaa-
 lis Fr. R. Kreutswaldi isiktoos „Winakatk.“²

¹ H. Linnause, „Trükikoja „isiktoos“ tänapäew, Tallinn,
 1958, lk. 7.

² Sealsamas, lk. 7.

MATTIESENI TRÜKIKOJA
VANIMAD TRÜKISED

A-20803

T a u l u d

Wiisidega.

—

Luuletanud ja toimetanud
A. M. Weske.

—

Tartus.
Trükitud R. Mattieseni kirjadega ja kuluga.
1874.

[Handwritten signature]

A-20530 *Ilmar Maasikas* 25.2.26.

Wina = kall.

üks tähhele pannemise wäärt jut,
3843 mis

wanna ning noore rahwale juhhatuseks
ja kasuks wälja on antud

*Minxinud III H. x. klassi õppija
Ilmar Maasikas
25. okt. 1926.*

Rakvere Poeglaste Gümnaasium
Viru maakonnas

Et kui surm sin pilli puhus
Rahul wabi turja peal,
Rahwas jobnud tanso uhhub
Kui neid sunnib wina heal.
Et kül mitte wangub, tuikub,
Karab, läppit ronnib, juhtub:
Siiski teise noppest föttwad
Rohkest wina mätga wõtwad,
Kunni wahwab joma mehhed —
Dago kolletanud lehed —
Surma-ooq leik mahha nühhib,
Elu-puu pealt auda pühhib! —
Wata, wännike! ni lakkub,
Kangeb, sattub igga tunb:
Kelle parrem waim siin tultub,
Kebba ajab wina-tund.

Tarto linnas, 1840 aastal,
trükitud Lindworsi pärijatte kirjadega ja nende kuluga.

Pildid

isamaa sündinud asjust.

—

Kirjutanud

Jakob Surt.

—

Tartus, 1879.
Trükitud R. Mattieseni kirjadega.

1846. a. sai trükikoda kiirpressi, kirjavalamiskaja ja litograafiatskki.

Mitukümmend aastat oli see trükikoda Laakmanni pärijate käes. 1931. a. sattus trükikoda väljadesse ja müüdi oksjoni maha. Ostjad moodustasid osühingu ja 1932-1940. a. trükikoda tegutses „Ilustrüki“ nime all. Oma tehnilise seisuga ja osakondade rohkuse poolest (11 osakonda) oli ta Tartus kõige täiuslikum trükikoda. Flävitati 1944. a. suul Paksu okupantide poolt.

Nüüd kaks trükikoja kõval oli Tartus veel tavalisemad liisi väikema tähtsusega trükikodad. Nii oli 1883. a. Tartus 5 trükikoda, 1900. a. - 13, 1905. a. - 16 trükikoda. Oktabri revolutsiooni järel oli Tartus 14 trükikoda. 1940. a. oli Tartus 33 suurimat või väikemat trükikoda. Väiksemaid väim kaotas selle trükikodade vrr - varri.

Pärast suurt narmasõda oli Tartus 3 trükikoda:

1. Hans Huidmanni nimeline trükikoda
2. „Tartu Kommunist“ - väljus 1897. a.

Esimine rotatioshimašina sai 1912. a., mille 1928. a. omas 7 vi osakonda.

3. "Pioneer", mis oli üldse üks Tartu noorimaid trükikodasid, põlv-
nus 1928. aastast.

1. juunil 1959. a. toimus kõigi Tar-
tu trükikodade ühendamine ja sellest ajast
alates on Tartus üks trükikoda - "Elaas Hii-
dmanni nimeline trükikaitis". 1. jaan. 1963. a.
liideti "Elaas Hii dmanni" nimelise trüki-
kõitisinga all Elva trükikoda.

Järgnevalt peatus trükitegevus töö-
ja eluviisimustel ning klamivõitlusel
traarirezüümi ja kodaniku kora päevil.

Kuni Puure Patriaristliku Ohtaab-
riwautiosni sündmuselini Eestis räägiti
mattiesini trükikojas nagu Eistiski trü-
kikodades peamiselt vene ja saksa kult.
Ainult "Postimehe" ja "Olewiku" trükiko-
dades tarbitati eesti kult.: "Olewikus" 1882. a.
alates ja "Postimehes" 1897. a.

Tööstuigimused olid sajandi algul
küllaltki halvad. Trükikojas ei peetud
pubkust. Tööpäeva pikkuseks oli 10 tundi.
Tööpäew algas kell 8 hommikus ja lõp-
pus kell 8 õhtul. Vahypaew oli 2-tunni-

line töunaarandag. Tööline palk oli 5-6 rub.
nädalas. See oli võrreldes teiste tööstitega
nõllaltki suur.

Halvem oli õpipoiste olukord. Oma
õpipoisi ajast rääkis vana uvalutno-
vään Karl Põdu järgmist: „Õppiaeg oli
5 aastat. Esimesed 2 kuud oli nn. „pro-
viaag“, mil tuli töötada palgata. Pär-
ajal saadati, kas õpipoisist üldse
asja saab. Kui prooviaag oli läbi, va-
kati taru maksma: esimesel aastal
maksiti 1 rubla nädalas – see oli söögi-
raha; teisel aastal palk tõusis 1 rubla
50 kopikani nädalas; kolmandal aas-
tal maksiti 2 rubla; neljandal aastal
2 rub. 50 kop. ja viienda aasta esime-
sel poole 3 rubla ning teisel poole
3 rub. 50 kop. nädalas.”¹

Kui tööstisel kestis tööpäev 10 tun-
di, siis õpipoisil oli tööpäev veelgi pikem,
kuni 12 tundi. Õpipoisid pidid enne töö-
aja algust kohal olema, trükkinoja põ-
randa puhtaks pühkima, lambid petros-
lumiga täitma ja läikima hõõruma.

¹ Karastumine. Mälestusi Eesti naerose uuo-
lutnoosüliinist liikumisest, Tallinn, 1958, lk. 22.

Talvul ja hilissügisel kuulus sama üllas-
 nite hulka arjunditmine. Üldiselt pidi õpi-
 pois tegema kõige mustimaid töid.

Esimisel õppeaastal olid õpipoised
 nn. „liivamaastoritus.“ Nad väntasid trüki-
 masina ratart või olid masinal prooz-
 nati allalaskjaks.

Allus teisel aastal asus õpipois tä-
 hekasti juurde. Talle anti vajalikud laseu-
 misriistad: manuskript (käskiri), riivik, la-
 dujoonik, käskkirjakoosaja, laudik. Õpipois õp-
 pis tundma ladumise algruugleid. Ta tegi
 lihtlase ajakirjandust, ajakirjandust ja roma-
 nidele. Õpipois oli oma peremehel oeda-
 vaks tööjõuks. Juhatus, et mäni õpipois
 oli viti laidukas ja saadud paaril
 aastaga vanade töömehete töösaamuse, kuid
 sama töötamine jäi endiseks.

Viimisel õppeaastal anti õpipoisi-
 sile kurellisemaid töid nagu kuulutu-
 sed, sepaladu, antideutselööd, talupid, vall-
 mid jne.

Vägaoppinud täelised püüdnud oma
 töövätitud õpipoiste ust varjata. Viimas-
 tel õpitati tööorkusi vaid nende poole
 kantud töö kritiseerimise korras.

Sini oli trükikodaduse väetud di-
nult müssant õpilasi. 1903. a. aga väi-
ti „Oliiviku“ trükikotta ismanoidnit Tartu
trükikodade ajaloos laskuja õpilastus tü-
tallapsi. Need 6 esimest naislaskujat
olid: Minna - Helmi Johanson, Aliise Karol,
Helmi Karol, Adli Karja, Emilie Temmur,
Emilie Schlossmann.¹

Pärast 1905. a. 9. jaanuari sünd-
misi toimus kõigjal Venemaal ja lask-
mulikult ka Eestis kiire töөлiskumise
tõus.

Verine pühapäev Petrogradis ajas
väikse Tartu ärevile. Üllisõpilased, kooliõpi-
lased, tüüjad ja töölised tulid raekoja
siseli platsile. Nad laulsid revolutsiooni-
lisi laule. Politsei teigi arjatuud jõupüü-
guturi rahvas laiali arjaniseks. Õnnetus-
tal rahvas ühest kohast minema kiisu-
tada, kogunes see kogu tüise kohta. Platil
oli ka trükikodade nägu näitaks Karl Pöder.

Tartus oli tol ajal peale matüiese-
ni trükikoja veel terve rida tüügi trü-
kikodaid. Olid Laakmanni, „Oliiviku“, „Pos-
timine“ ja tüised väiksemad trükikojad.

¹ Jaan Virgu käikijalind matüjaid.

Kõrgis mis trükikodades oli õppis-
 ti olusid halb. Õppuaj oli 5 aastat,
 kui see läbi sai, tunnustati õpilane abi-
 liseks, mis toimus pidulikult. Pärast abili-
 seks saamist oli aga tihti oodata valla-
 damist, sest õpilane õppis tões selgus pal-
 ju lühema ajaga, kui õppuaj seda ette
 nägi, ja õpilased tegid ära abiliis tões.
 Õpilaste palgad olid õppinud tõeslits ema-
 dust madalamad.

Trükikodades oli õppisite olusid
 halb. Trükikodade omanikud väikind
 oma õppisid suruks. Et oma olma-
 olust märku anda, otsustasid õppisid
 korvada stungi. Priiki aruud juhtima
 õppinud tõeslised K. Raudsepp, Uunrad
 Uudid ja L. Pealt.¹

Priikijate nõudmised olid järgni-
 sed:

1. kõrgem töötasu
2. õppaja ühendamine viiel aast-
 talt neljale aastale
3. puhtuse loomine trükikodades
4. õppisite vastuvõtmine ametiühin-
 gu liikmetes

¹ "Edasi", 21. juuni 1959, Nr. 121

Striigist võttis osa ca 100 inimest.
 Striik toimus 1905. a. veebruaris. Kehtis 2 päeva. Esimisel päeval õpiröörid suundusid oma trükkikodadest kesklinna, et pidada seal miting. Tul kohtand nad politseimister Zabellini, kellel andsid üll oma nõudmind. Viimane lüdis, et nõudmised on määdukad, ja lubas neid trükkikoja omanike koosolekul kaitsa. Peijärel käskis ta striikijatel tagasi pöörduda. Mõned taimeidki Zabellini nõuandele järgi, kuid enamus läks tähtsere parki, kus pidas mitingut ja otsustas mitte enne tääle astuda kui premissid on nende nõudmised täitnud. Pajud õpiröörid aga hakkasid kartma vallandamist ja asusid teise päeva pärast töönat tööle. Põludigi vaatamata avaldas striik premisside suurt ja nad otsustasid uute väijaastumiste kartusel osalioelt täita striikijate nõudmised: palga tõsteti 50% näutavast, õp-
 pealg vähnes pooli aasta võrra.

1905. a. valmistand Tartu trükitöö-
 lised ette uue projekti ladumisnormide korrastamiseks. Põlle järgi oli ladu-

minormiks 8500 tähta koos ärapanaku
ja koduse korvatuuriga. Varum oli la-
dumisnormiks 9500 tähta koos ärapanaku
ja koduse korvatuuriga. Uus projekt sai
eluvõitu.

1905. a. septembris strikid Moskva
trükitöölised. Vendi taktuseks korraldand
Petrogradi trükitöölised 3-päevase striigi.
Strik muutus üldiseks, haaras ka Balti-
maade trükitöölised. Ajalhed ei ilmu-
nud.

US DTP Tallinna Komitee andis re-
valutiooniliste trükitööliste abiga välja
illegaalselt kirjandust. Tallinna trükitööli-
sed olid ühtlasi esimesed, kes varuta-
rid 1905. aasta 17. oktoobri manifesti oma
legaalne ühingu loomiseks. 20. novembril
1905 arutand nad Riias arusa Balti
Trükitööliste Pelti (hiljem „Graafika
kurstide Töölise Ameti Pelti“ Tallinna
osakonna.² Samasugune osakond loodi
ka Tartus. Balti Trükitööliste Pelti osa-
konnad olid esimesi ametiühinguorga-
nisatsioonide Eestis.

² H. Linnuse, Mii vahatuigi poliitikaajaloo-
tu suisaatavuse, Tallinn, 1961, lk. 38.

Tööstuse suurus tõttu tõsteti 1905. aastal lõpuks trükitöö hindade mõne kopika võrra 1000 tähe kohta. Aasta lõpuks määrati uus tööpäeva pikkus 9 tundi endise 10 tunni asemel.

Õhingu autoritett oli trükitööstuse hulgas suur. Õhingu talts alati striivaid täälisi. 1907. a. kevadel organiseeris ta Suurõngis üli-rahvuslikku trükitööstuse nõukogu.

Perioodile 1905-1907 järgnenud reaktiooniga aastad ei jätnud oma mõju avaldamata ka trükitööstusele. Endine Balti Trükitööstuse Selts sulleti. Seltsi liikmed aga tegelesid endiselt edasi. 1908. a. sügisel organiseeriti Riias uus trükitööstuse selts, mille osakond oli Tartus. Siin-sid trükitööstused olid aga arvamusel, et Tartusse tuleb asutada oma selts. Selle idee ust võitlejaks sai trükitööstuse August Kivi, kes saabus Tartu 1908. a. Peterburist. August Kivi rääkis seltsi asutamise kohta järgmist:

„1909. a. sügisel lastsin kokku kut-
suda trükitööstuse kassaleku. Keda ei lubatud. Puhjäl saatsime Riiga oma

asutatava seltsi põhikirja ning palusime uut seltsi registreerida Tartu Trükitäälise Seltsi nime all. Põhikiri tuli aga Riigist tagasi - üks punkt olvat ebareegl. Parandatud põhikirja saatsime uuesti Riiga. Ja kui seltside asjade komisjonis tuli põhikiri arutusele, võtsin ka ise kohali.

Komisjoni laua taga istus suur hulk tähtsaid isikuid. Üks neist oli punaseäärelise mürtiga, vist kuberner. Pele võttis põhikirja, luges ralt mitu punkti ette ja märkis, et need olvat reaktiivsed. Ma seltsarin, et need punktid sisalduvad ka Riia seltsi põhikirjas, mis on omi samuti registreeritud. Pele peale sain vastuseks: „Kui Riia seltsi põhikirjas on need olmas, siis pareme seltsi kinni.“ Mil aga kästi oma põhikirja parandada.¹

Tartu trükitäälised ei rahuldunud sellega. Võttus natid edasi ja alles 1912. a. selts registreeriti. Tegelikult asutati trükitäälise ühing 17. uul. 1914. a.²

¹ „Edasi“, 1959, 21. juuni, Nr. 121.

² H. Linnus, muu vabariigi põlvgraafiatähtsusest raamatukul, Tallinn, 1961, lk. 39.

Nimitati Graafikatöölisi Peltsiks.

1912. a. toimus uus trükitööliste striik, millest uatsid osa käin Balti kubermanguu trükitöölistid. Kõige kauemini kestis striik Tartus - 1912. aasta oktoobrist kuni 1913. aasta jaanuarini.² Põrimehed tegid kõik, et striiki rüüja ajada. Nii võeti kinni ja saadeti Pihkva kubermangu väija kogu striigikomitu. Tänuks olid olimas varumehed, kes arusid kogu tegevusse. Striikirjad said Riiaist abiraha, mis tuli tulla suure saladuskattu all, kuna saadarmittel oli kõik raha ära võtta. Kõrd isegi piirati jaam runde poolt risse, et Riiaist tulevat kassapidajat tabada. 100 oli kavalam, juba Nõo jaamas oli ta rongilt maha tulnud, ja säitis kabusiga Tartu. Abiraha jäudis niiviisi kohale.

Striigikomitu sai teada, et põrimehed kavatsivad lüüda laskujaid tulla. Saadi teada, millal laskuland tulevad, ning mindi nile jaama vastu. Laskujail selgitati, et Tartus pole tööliste püüdus, vaid on käimas

² H. Linnuse, Mii vahariigi poliigraafia-tööstus sütaastakul, Tallinn, 1961, sa. 39.

palgavõitlus. Lühemad rätid koju ta-
gasi.

Striik kestis. Suuremad tööd siisid.
Ajalehed ilmusid vähenenud formaadis.
Aastas 1913. a. jaanuari kuu kutsusid põrimeid
striikijad kokku koosolekusaali. Koosolekusaal
oli rahvast täis. Koosolekut juhtas E. Burg-
mann, kes oli sel ajal trükikodade omanike
ühendajaks. Mõlemalt poolt olid väga tööta-
tud tingimused kokkuleppe saavutamiseks.
Enne striiki maksiti trükitehnikule pärast
õppeaja lõppemist isimeele aastal 7, tü-
sil 8 ja kolmandal 9 rubla nädalas. Töö-
liste nõudmine oli tösta need arvud 13,
14 ja 15 rublani nädalas. Lõpuks saavu-
tati kokkulepe, mille järgi maksiti isime-
le aastal 10, tüsil 11 ja kolmandal
12 rubla nädalas. Lepiti kokku ka puh-
keajas, ülitunnitasus, trükitehnikas ja
muus.

Saabus aasta 1917. Puure Pat ridaist-
liku Oktobrirevolutsiooni laineid ulatunud
Partu trükitehnikale. Koos tüstiga võeti
osa mitingutest ja demonstratsioonidest.

1917. aasta novembris, vahetult

"Edasi", 21. juuni 1959, Nr. 121.

puude suure Patrialistliku Oktobrirevolutsiooni võitu kogunes Tartus asuvasse Putni kirikusse palju rahvast pühaste lipude ja lüpsungitiga, et pidada mittingut. Mittingut eakiti alustada „Internatsionaali“ laulmisega, kuid ei organist ega kirikuõpetaja ei kannanud ega laulmisi oolil mängima. Pisi astus ooli juurde trükitoälise Eduard Kirs ja mängis „Internatsionaali“.

Puude Patrialistliku Oktobrirevolutsiooni sündmustest eestis võtsid aktiivset osa trükitoälised T. Pärna, vennad Artur ja Karl Varikoffid, August Lukkin, Georg Linnu jt.¹

1917. a. 25. okt. võtsid Tartu Pöja - revolutsioonilise mittee võimud enda kätte.
1918. aasta jaanuaris hakkasid tähtsised nõudma eestisest rahvast rahvuslusest. 1918. aasta

algul muutusid Tartu trükitoälised eraldistatud tähtsist trükikodade omanikeks. Esimesena rahvusluse eestis Tartus G. Zirgi trükikoda. Tartu Graafikatöälise Pilti ja plakaadideks otsustati 68 häälga 6 Tartu rahvusluse eestis kõik Tartu trükikodad. Trükikodade rahvusluse eestis andis õiguse Tartu Tähtsist, Paldatite ja Mada-

¹ A. Everausi käsikirjalised materjalid.

musti Raadikute Nõukogu Täitukomitee 23. jaanuari 1918. aasta otsus.¹ Kõik trükitöölised lähti täitukomitee valdusse ja anti täälistele juhtimisele. Täälised valisid selles mõnest liikmest koosseisvad komiteed. Oppinud täälisete palku tõsteti 100 rublani nädalas.²

Kuid praagi saabusid saksa okupatsioonid ja kätte võidetu läks uuesti kapitalistide valdusse. Mitmed trükitäälised lähti maha Raadi kruusaaugus.

Eesti kodanliku vabariigi algpäevil toimus mitu väikemat ja vähemtähtsat striiki. Üks striik toimus 1919. a. mais ja teine 1920. a. suul pärast nr. 35 kommunisti protsessi.

Suur protsent trükitäälisi kuulus Tallal Trükitäälise Ametiühingusse.

Suurim trükitääliselt väjastumine oli 1928. a. Pu oli ülesti maaline trükitääliselt striik, mille ummängis oli saadada palkaõrgendus 30% võrra. Striiki alustasid Tallinna trükitäälised. Tartu omad oli striiki vastu, kuna see algas

¹ H. Linnus, müi vabariigi poliitikaal-
tõõntu nitraatavul, Tallinn, 1961, lk. 39.

² „Edasi“, 21. juuni 1959, Nr. 121.

nii varajast ajal - suul, mil oli tööd vähe ja järelikult polnud puudust ka trükitähistest. Tallinlased aga otsustasid kindlasti striiki alustada ja lartlased liituvad nendega solidaarsuse mõttes. Tartlased ei uskunud tallinlaste nõudmistele elluviimise edukusse ja esitavad nõude kõrgendada palk 30% asemel 10% võrra. Striik algas 22. märtsil 1928. a. ja lõppes 21. juulil 1928. a. Striik vältas 4 kunnid. Alguks haaras ta 156 inimest; hiljem tuli juurde 10. Striikimurdjateks osutusid 20 inimest.¹

Striik mõjus. Trükitähistes pidi leppima põrmele pealt ettekirjutatud tingimustega. Täde välti ainult 10% striikist osavõtnud tähist üldamust. Pütötu oli Tartus 1928. a. oktoobris 56 tähtut trükitähist. Trüki-kojaduse oli väitud palju uusi tähisti. Trükitähist ühingu kassa oli laostunud.

Kodanliku korra päevil halvenes trükitähist ametiühinguliikumine. Si aland enam endist üksmullt.

¹ "Edasi", 21. juuni 1959, Nr. 121.

Kodanliku diktatuuri ajal oli trüki-
kodade omanikel kallatud trükkida töösir-
ajalukti ja -ajakirju. Neid ähvardati karis-
tustega ja materiaalse karju tekitamisega
juhul, kui nad peaksid trükkima töösir-
väjasaandeid.

"Orduhisus Mattiuseni" trükkija-
trükiti kodanikul ajal peamiselt tra-
ditsioonilise töid ja õpikuud. Paljud tellimu-
sid tulid Pärnimaalt.

Trükkija tootang kodanikus es-
tis oli praegu tootanguga võrreldes
väike. Tiraazid olid madalad. Väike
oli masinapark. Töötajad vanad trüki-
masinad ja neilgi jätkus tööd vaid
ühks vahetuseks. Paljud trükitööd
olid töötajad. Pärnimaalt olid kallid
ega vastandid vahva ostujäul.

28. sept. 1939. a. kirjutati Moskvas alla
Cesti ja Nõunaguude liidu vastastikusel
abistamise lepingule. ¹

1939
Nõunaguude baaside loomist es-
ti territooriumil trükitasid paljudelt
kõik Eesti töötajad, nende hulgas ka
Tartu trükitööd.

[1940. aasta juunis Tartu Tädelimajas
^{toomis}
"Ülevaade Eesti maa Kommunistliku Partei
ajaloost", Tallinn, 1963.

Tänu tänasele töötajate kaardile. Pellud võt-
 tis trükitööliste sindajana osa praeguse
 seans Hindmanni nimelise trükitööstuse asu-
 direktori O. Lutsi kaardikul ütles müürsepp
 Kristjan Jalakas: "Vastastikuse abistami-
 si partei saelmimine NSV Liidu ja Eesti
 vahel hoiab ära meie maa muutmise
 raja tallurmaaks."⁴

Eesti kodanlike valitsus aga ei
 mällunudki arvasti õpingut tehta. Pu-
 kustus mille nõukogude valitsuse poole
 Eesti kodanlike valitsusele 16. juunil 1940. a.

17. juuni õhtupooliku kogunenid
 Tartu töötajad jaama tänava lõppu,
 Rääpina maantele algusele. Mööda Rääpi-
 na maanteed saabusid Tartusse nõuko-
 gude armeel väeosad. Tartu töötajad
 võtsid need sõbralikult vastu.

Tartus aruheid revolutsioonilised
 sündmused edasi. Taimunid täieliselt koos-
 olekul, kus nähti aktiivne võrre kuu-
 tamist.

1940. aasta 21. juuni hommikul
 toimus töötajate demonstratsioon.

Pellud säädib O. Lutsi oma mä-

⁴ "Edasi", 20. juuli 1955, Nr. 142.

antustes järgnuit:

"..... Tööliikumine C. Raarand tõi teate, et tuleb täälise demokraatidena, ning osa väetä saajad kogunegu tähe tänavas arusa täälisemaja juurde. Tättasime tähe tänavale... Praagi ilmus täälisemajale punane lipp, korraldumid inimete raud, ilmunid lippud ja loosungid. Ka trükitäälise punane lipp toodi vägi. Rongkäik sirdus raudoja väjakulu, kus peeti miting... Pm-d keelds ja palak andsid iluwaate demokraat ning täälise nõudmistest. Tänaväätuduga esines rida rütsimisi. Käiki niid terwitati torniliselt. Raudoja platsilt sirdus rongkäik Täälvere parki.

Trükkikotta lagari tullu just siis, kui vahetus lõpetas töö. Mister, kes mind nägi ja kes enne oli kullunud demokraatidest aruavätmise, ütles nüüd: "Teised väivad kogu minna, kuid mitingijäidajad peavad oma tunnid järell tegema.

Ütlesin, et järell tegema küll ei hanna, vätku need tunnid maha,

kui tahab. Hiljem selgus, et seda polnud
tõhtud. Kodanlus oli juba tagasihoidli-
kumana muutunud." ¹

1940. aasta juulisündmuste suh-
tunud trükitööline suure vaimustuse-
ga. 29. juulil 1940. a. saatsid nad Esti-
timas Kommunistlikule Partile ja
uuele Eesti Riigivolikogule tervitustel-
grammi, milles palavalt tervitavad nõu-
kogude võimu taastatamist Eestis. ²

Trükitööline elu muutus. Trüki-
kätised nationaliseeriti, nende hulgas
ka Mattieseni trükikoda. Töölised said
ise proovustiks. Algas vilgas tegevus.
Trükikätise "Mattieseni" töölised hakkasid
väga andma oma riigile, "Uus
Elu", milles nad käitsid uue elu
ehitamist Eestis ja nõukogude patrio-
tismi. ³

Hakkas ilmuma ajakoh. Tartu
Kommunistid.

Trükikodades, nagu teistegi ette-
võttel, moodustati nn. kommunistlikud

¹ "Edasid", 21. juuni 1959, Nr. 121.

² "Uus Postimees", 29. juuli 1940, Nr. 202.

³ "Uus Postimees", 2. sept. 1940, Nr. 237.

raakunaid.

Järselt tõusis trükitavate toote
nimetuste arv ja kasvanid tiraažid. Trü-
kikotta väeti tääl seni töötä virel-
nud trükitoälised.

Muu lüu katkestas sõda. Pažid
trükitoälised kaaranid relvad, et as-
tuda vältumä vaimlam vastu.

Nend trükitoälised, kes jäid üs-
tise, vajarid end sakslaste suud-
matilisatrasni eest mitsadus või ta-
ludis. Ühiks selliseks oli Gustav So-
di, kes organiseeris oell tiirigi trüki-
toälisi passivsele vastupanule ja hitler-
laste suudmatilisatrasnide kõvale hoid-
misle.

Eesti ägas faäistliku okupatsias-
ni all. Trükikoda oli sunnitud trük-
kima eesti rahvale vaimulikke saa-
matuid, mis kiitrid „uut korda“ ja
„aaria rassi.“ Trükikojas trükiti mitme-
sugusid sõdurilehteksi, nende hulgas
koogu riipaaniaakuleid.

Faäistlikule okupatsiasnile teigi
lopu Nõukogude armele väidukas pea-
litung 1944. a. ja pärsant Tartu vabas-

Kes
kõik
sõda

tamist 25. augustil 1944. a. väinid kõik Tai-
tu trükkijad, nende hulgas ka „Matuse-
ni trükikoda“ alustada oma tööd uue-
ti täie hooga.¹ Väinid tuli nii tästa-
da näukogude korra tingimustes ja
näukogude rahva vajaduste rahul-
damises.

---

¹ Eesti NSV ajaajaku kirjanduslik - XI klassik.
Tõlmutanud K. Siilivask, Tallinn, 1959, lk. 207.

II peatükk

HANS HEIDEMANNI NIMEISE TRÜKIKÄITISE TAASTAMINE JA ARENG SÕJAJÄRGSEL PERIOODIL (1945-1957).

loodi
Pärast II maailmasõda oli Tartus
3 trükikoda: Hans Heidemanni nimeline trüki-
koda, "Pioneer" ja "Tartu Kommunist".

Fašistliku okupatsiooni ajal said trü-
kikäitised tõsiselt kannatada. Kõrpresside ja
lõmetrukimasinate park vähenes. Paljud trü-
kimasinaid olid purustatud või vägi-
võetud. Okupatsiooniajal trükikäitise masi-
naparki ei uuendatud. Masinaid korras-
tati vaid hädavajaliku jooksul remon-
di piires.

Sakslased olid taganemisel trükiko-
dadid rüüstanud või hoopis hävita-
nud. 1944. a. süütarid nad trükikoja
"Hutrukk". Citi pagu kannatas trükikoda
"Tartu Kommunist". Oma taganemisel Tar-
tust püüdsid sakslased kogu trükikoja
"Tartu Kommunist" sisustuse ära viia.¹

¹ "Postimees", 13. det. 1944, nr. 63.

Seda nad aga ei jõudnud, ja see, mis jäi ko-
hale, rikuti põistide poolt ära. Nii oli see
rotatsioonimarinaaga, mis oli nohult väga
suur. Lähe oli sellist, et sakslased võtsid
kaasa sellu marina ühe peamise osa, rik-
kumid nad need osad, mida kaasa ei
saanud võtta, põhjalikult.

Põhjajärgsed aasad olid trükikäi-
tistele rasked. Tuntud puudust kvalifitseeri-
tud töölistest. Puudunud vajalikud töö-
riistad, trükimiskes ei olnud vajalikke
trükkiladusid. Töö trükikäitistes kannatas
pidava elektrenergia puuduse all. Paiguti
tuntud puudust paberist. Kõik need puu-
dused takistasid tellimuste õigeaegset
täitmist.

Hiljem saadi rotatsioonimarina
peamine osa viljandist kätte, kuhu see
oli sakslaste poolt kiire taganemise tõttu
maha jäetud, ja toodi Tartusse. Trükikoja
algas kiire marina remontimine. Ja pea-
gi lasti marina käiku. Marina käikulan-
mine kiirendas töötamist. Kui inimjärel
trükides saadi tunnis kuni 800 ajakirja
numbrit, siis rotatsioonijärgselt liidilt
haruti saama 14 000-20 000 eksemplari

tunnis. Pealgi oli inimesi trükkimise väga raske: trükkimasinat väntas 4 meestöölist korraga ja neid vahutati iga 5-10 minuti järel.¹

Kuna sõjajärgsetel aastatel oli puudus töiduvahendust ja küttematerjali, siis trükitoolid isegi töötasid inimeste oma talvise kütte varumisel ja trükikäitisele kuulus abimajandis. Abimajand pidi oma töötajaid varustama juurviljaga. Abimajandist saadav juurvili jaotati töötajate vahel võrdset ära. Abimajandis tehti enamuse tööd trükitoolega oma jõududega. Abimajandite töös ei olnud puudusi.

üks
di.

hilis
seid.

Hans Südemanni nimelise trükikäitisele kuulus Tartu lähedal olev Karu-jasni abimajand, millele tekitas trükikäitisele karu arvu kaja. Abimajandi saaduste omamine oli liiga kõrge, maaviljakus madal. Tervilja saak oli tavaliselt pool loodetavat saagist. Abimajandi toodangu realiseerimine tervilja osas oli suure käibemaksu tõttu rääranne, et toodang tuli ära anda

¹ Postimees, 13. dets. 1944, Nr. 63.

alla omahinda. Aed- ja juurvilja osas oli olukord parem, kuna käibemaks siin oli väiksem. Abimajand ei taastunud end ja oli 1949. a. lõpus taas Ellidmanni nimelise trükitööstuse võlgu 14.9 306 rub. 77 kop. (vanas hinnas maa-aastis).¹ Ühine abimajandi töö eelaraveldavaks tunnustamine põhjusks oli abimajandi juhataja sm. Kaljula vastutustundetu suhtumine majandi juhtimisse.

Põrajärgetel aastatel võtsid trükiteäeline aktiivselt osa oma kodulinna taastamistööst. Kõrvuti naartäeliste ja võtsid taastamistööst osa vanad töötajad. Nii töötas Adelle võrk ühiskondliku töö korras kodulinna ülesehitamisel 50 tundi. A. võrk oli lastuja ja omas siin 40-aastast tööstaaži. Oma tööülesannid ta täitis 250%-liselt ja taastamistööstus oli üks tublimaid.² Sama väikse aialda 61-aastane Karl Luuk'i kohta, kes samuti vaatamata oma vanusele ei jäänud naartist maha.³

¹ TLR, 4. 596, nim. 1, s.-ü. 31, l. 32

² "Edasi", 18. aug. 1947, Nr. 188.

³ "Edasi", 13. juuni 1952, Nr. 112.

1951. aasta kevadel võtsid Hans Klidemann'i nimelise trükikäitise töötajad osa uut turuplatsi rajamisest. Objektid alustati tööd 20. apr. 1951. a. ja lõpetati 1. juuliks 1951. a., kusjuures iga Hans Klidemann'i nimelise trükikäitise töötaja tegei vähemalt 60 töötundi ja käitise noored igaüks 70 töötundi.¹

Hans Klidemann'i nimelises trükikäitises trükitakse peamiselt õpikuid ja teaduslikke raamatuid. Samuti lastakse raskesti väärkultuurid (inglise, prantsuse, saksa keeles) raamatuid ja väärkultuuri õpikuid. Trükikäitist varustab kärikirjandiga Eesti Riiklik kirjastus, kirjastus „Eesti NSV Kunst“, Tartu Riiklik Ülikool jt. Peamised raamatuid trükitakse Moskva riiklik kirjastustest tellimisel. Hans Klidemann'i nimelises trükikäitises ilmuvad ajalehed „Edasi“, „Tartu Riiklik Ülikool“, „Eesti Põllumajanduse Akademia“, trükitakse ajakirju „Kool ja Kirjandus“, „Eesti Loodus“, „Nõukogude Eesti Terveishoid“ ja teisi perioodilisi väljaandmeid, nagu „Ehitus ja Ehitusmaterjalid“ ning „Marina - ja Aparaatitööstus“ nii

¹ „Edasi“, 3. juuli 1951, nr. 129.

elsti kui vee kull. Valmistatakse sobivasti rakendustrükisid, värvilisi etikette jm.

Etikette ja konjunktipaberid ei valmistata vana Klidimanni nimelise trükikäitis ainult oma vabariigi taruks, tellimusi on saadud Pitsari, Velikiji Luki ja Pihova ettevõtelt.

Kui võrrelda raamatute tiraaži kodanliku diktatuuri päevil praeguse kümme tiraažiga, siis näeme, et kodanlikul ajal oli raamatute kümme tiraaž 1400 eksemplari, nüüd on see üll 8000 eksemplari, suga umbes kuuks korda suurem.¹ Lukijanduse osas on praegused tiraažid ligi kümme korda suuremad kui kodanikus Eestis. Raamatuid antakse praegu väga 24 000-25 000 kaidet päevas.²

Tänapäeval on raamat kättesaadav laiadul hulkaadul. Mis on selle põhjus? Põhjusi on siin uskätt kaks. Esiteks on nõukoguude võime aastail tohutult tõusnud Eesti rahva kultuuritase, mis tõi endaga kaasa

¹ H. Linnus, "Mie vabariigi poliigraafia-täöntus Suitsaastakul, Tallinn, 1961, lk. 46.

² "Edasi", 29. juuli 1962, Nr. 149.

tunduvalt suurenenud näidmise raama-
 tutu järul. Tõuks põhjuseks on raamatute
 hind, mis kodanikus Eestis piiras nende
 laiemat levikut. Raamat on näukogu
 ajal kiskumisele kümme ja isegi enam
 korda odavam kui kodanikus Eestis.

Puures ulatuses on uuendatud
 ning täiendatud sõjajärgselt aastail
 trükimasinate parki. Seal suidumanni
 nimeline trükikaitis sai uue kõrgetrük-
 masinad. Paaduid veel papilõikamise
 rullkäärid, kalmsaline lõikamismasin jt.
 Tallinnast tuli ühe murruline vältimis-
 marin.¹

Ulatusele töö tükki kaitsetseki
 sisseseadmiseks ja kaitsepratsesside me-
 haniseerimiseks. Kodaniku kora jämil
 si alnud omaaegsel trükikojal "Matti-
 sin" kaitsekoda. Raamatud ilmuvad bro-
 šeeritult ja kuna raamatu hind oli
 niigi kõrge, siis olks kõva köide mü-
 da arjatult tõhus. Näukogu ajal
 si ilmu enam ükski raamat bro-
 šeeritult.

---

¹ "Eolan", 13. okt. 1953, Nr. 117.

TABEL NR. 1.

Stans Slidemannin nimellisen trükiväitöiden
plaanilind näitajad aastatel 1945-1957.

Aastad.	Kogutoodangu- plaanid täitmise	Kasumiplaanid täitmise.	Kaubatoodangu- plaanid täitmise.
1945	103,2%	—	—
1949	109,3%	109,2%	111,6%
1951	107,6%	89%	103,9%
1954	101,1%	77,6%	—
1956	98,2%	—	97,9%
1957	100,3%	97,4%	94,5%

Märkus: 1945. a. kasumiplaanid ja kaubatoodangu-
dauguplaanid, 1954. a. kaubatoodanguplaanid ja
1956. a. kasumiplaanid täitmise kohta puuduvad
andmed.

¹TRRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 10, l. 3.

²TRRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 31, l. 31.

³TRRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 48, l. 49.

⁴TRRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 70, l. 1.

⁵TRRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 80, l. 24.

⁶TRRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 86, l. 21.

Wagu tabilist näha, sai Hans Heide-
manni nimeline trükikäitis nül aastatl
oma kogutoodanguplaani täitmisega hak-
kama, vägi arvatud 1956. a.

1956. aasta kogutoodanguplaani mit-
tätäitmine oli tingitud kahest asjast:

1. raamatutömmista plaani mittetäit-
misest, mis oli tingitud Eesti Riikliku
kirjastuse halvast tööst, kuna viimane
ii varustanud trükikoda küllaldaselt
käsikirjadega

2. kahe trehki ümberpaigutamise:

I kättselan toodi teiselt koruselt esi-
miselt ja käsibas I trehki viidi esime-
selt koruselt teiselt. ümberpaigutamise
võttis 2 kuu aega.

1956. aasta kogutoodanguplaani
alatatäitmine põhjustas tööjõu plaani
täitmine 99,0%¹

Kui võrrelda 1957. aasta kogutoo-
danguplaani 1956. aasta kogutoodangup-
laaniga, siis näeme, et kogutoodang
oli kasvanud 10,8%²

1951. a. ii raamid trükikäitis

¹ I LRA, f. 596, nim. 1, s. -ü. 80, l. 24.

² I LRA, f. 596, nim. 1, s. -ü. 86, l. 21.

kasumiplaanid täitmisega hakkama. Toodangu realiseerimisest saadava kasumi plaan oli 769 800 ml., täideti 687 700 ml. ulatuses. (1% on tabelis antud).¹ 1953. ja 1954. a. kasumiplaanide alataitmise tingimised jällegi kasusid toodangu realiseerimisega. 1953. a. kasumiplaan oli 946 200 ml., täideti 707 800 ml. ulatuses.²

1954. a. kasumiplaan oli 815 400 ml., täideti 632 800 ml. ulatuses. 77,6%.³ 1957. a. kasumiplaanid mittetäitmine oli ilmselt tingitud kaubatoodanguplaanid mittetäitmisest. 1957. a. kasumiplaan oli 585 000 ml., täideti 570 000 ml. ulatuses e. 97,4%.⁴ Kasumiplaanid täitmine suurenes 1957. aastal 1954. aastaga võrreldes 19,8%.⁵

1957. a. andis Hans Siidimanni nimeline trükkäritis kaubatoodangut plaanilisest summast 158 600 ml. ulatuses vähem.⁵ Trükkäritis ei täitnud kaubatoodanguplaanid ühelgi kuul. 1957. a. kaubatoodanguplaanid mittetäitmine oli reitata

¹ I L R A, f. 596, nim. 1, s. - ü. 48, l. 49.

² I L R A, f. 596, nim. 1, s. - ü. 62, l. 38.

³ I L R A, f. 596, nim. 1, s. - ü. 69, l. 21.

⁴ I L R A, f. 596, nim. 1, s. - ü. 86, l. 22.

⁵ I L R A, f. 596, nim. 1, s. - ü. 86, l. 21.

asjadega, et kirjastuse ja Polügraafiatöör-
tuse Praevalitsuse poolt antud plaanilised
näitajad ei vastanud trükikäitise tegeli-
kule täitmise võimalustele. Trükikoja toot-
misprotsessis olvadest töödest moodusta-
sid valdava enamiku teaduslike asu-
tuste ja kirjastuste raske iseloomuga
tööd, mis saigi misid trükikäitises
mittelühisatse põhjustel nagu korrektu-
ride arvu suure liikumine jm. Näht oli ka
põrutilisi ja matemaatilisi märke.

Järgest alandatakse trükikäitises
omahinda. 1949. a. alandati omahinda
1948. a. võrreldes 1949. a. hindades 17,2%¹

1956. a. omahinna alandamise
ülevanne oli 1,5%, täideti 0,1% ulatuses.
Omahinna alandamise plaani mittetäit-
mise põhjustest võib nimetada kaht
põhjust:

1. Käite I ja käikes I trehki ümber-
paigutamisega seoses oli lisakulutus
7 600 rub. ulatuses;

2. trükikäitises seati sisse rikelda-
misarand, millega seoses oli lisakulutus
1500 rub. ulatuses.²

¹TLRA, f. 596, nim. 1, s.-ü. 31, l. 31.

²TLRA, f. 596, nim. 1, s.-ü. 55, l. 41.

Ilms selidumanni nimelise trükkiditise omakäsi plaanirühmel alles tulnud arvestada seda, et trükkiditise asus kahes tuntuisest emalseisvas hoones, mistõttu tootlangu omakäsi paratamatult suurenes kahekordselt tehnikad arull (abitöölised, valv jn.) ja osakondadevahelise transpordi arull.

Trükkiditisel esines üllnormatiivsus põhi-, abi- ja remontmaterjalide arull. 1951. a. osutusid normitud vahunditist üllnormatiivseteks põhi-, abi- ja remontmaterjalid, kuna antud normatiivid olid väikesed võrreldes tootlangu mahuga. 1953. a. oli põhimaterjalide osas üllnormatiivsus, abimaterjalide osas alanormatiivsus.

Põh põhjuseks oli, et detsembrikuu lõpul 1952. a. kanti Polügraafiatööstuse trüsti korraldusel abimaterjalide põhimaterjalide arull 28794 rub. 77 kop. suuruses summas.¹

1953. a. esines põhimaterjalide osas üllnormatiivsus põhjuseks, et arata viimastel päevadel Varustus - Trü-

¹TRRA, f. 596, nim. 1, s. - ü 55, l. 41.

rustus Peavalitsus andis trükkimisele üle paberit ja teisi materjali. Loodus-
mitall oli üleloomatiline, kuna too-
dangu mahu tõusuga ei jätkunud
enam mitalli normatiivi ulatuses. Tä-
ra oli üleloomatiline, kuna sellis koh-
tos siis pikema aja vältel lattu kogu-
nitud tühje liimivaate 3807 ml. ulatu-
sks.¹

1954. a. isines normeeritud käibeva-
hindide osas üleloomatiline järgmiselt:

1. põhimaterjalide osas, kuna aasta lõ-
pul saadi kaitseuri 2400 ml. väärtuses, mis
kulutati toodangu valmistamises jaanuari-
kuu jooksul;

2. küttematerjali osas, mis varuti kogu
kütteperioodiks;

3. lõpetamata toodang, kuna su suure-
tiraaziliste ja pikaajaliste tööde tähts oli
alaliselt üleloomatiline.²

1955. aastal oli üleloomatiline abi-
materjalide, alalnormatiivus aga taara ja
varu osade arvel. Lõpetamata toodangu
osas oli alaliselt üleloomatiline, kuna

¹ TLRH, f. 596, nim. 1, s. - ü. 62, l. 39.

² TLRH, f. 596, nim. 1, s. - ü. 69, l. 21.

suurtiraaziliste ja pikaajaliste tööde töötu oli antud normatiiv väike.¹

1956. a. esimes ülnormatiivsus põhi- ja abimaterjalidele. Kuna trükinäitise materjalidega varustamine toimub Tallinnas asuva kultuuriministriumi Varustus- Turustus Peavalitsuse laos kaudu, siis trükinäitise väike liiga väikese materjalide laoseisu juures tekkida materjalide saamisele takistavaid viivitusi. Arvestades, et toodanguplaan oli täiusne, olks olnud näidavajalik suurendada põhi- ja abimaterjalide laos normatiive. Kütte materjalide arul esimes ülnormatiivsus sel põhjusel, et kütte materjal oli varitud kogu taluks.² 1957. a. oli ülnormatiivsus põhimaterjalide arul, kuna materjal saadakse Tallinnas asuva kultuuriministriumi Varustus- Turustus Peavalitsuse laos kaudu ja on kauguse tõttu sootud kulusid ja raskustega. Kütte materjalide osas esimes jälle ülnormatiivsus, kuna kütte materjali varuti kogu külteperioodiks.

¹ LRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 74, l. 24.

² LRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 80, l. 25.

ülemõnematihne oli lõpetamata toodang, ku-
 wa tööpratsessis olevad lõõd olid raski-
 illoomulised.¹

Käsitatud perioodil sai Hlan Klud-
 manni nimeline trükikäitis üll sõjajärgse-
 tist raskustest. Trükikäitist varustati uut
 masinatega. Raamatute kummid tiraaäid
 tõi rid võrreldes kodanliku aja kummiti ti-
 raasäidega teadusliku kirjanduse osas kuu-
 korda ja ilukirjanduse osas kümme kor-
 da. Trükikäitis tuli toime kogutoodangu-
 plaanide täitmisega. Raskusi oli kassini-
 ja kaubatoodanguplaanide täitmisega.
 Kaubatoodanguplaanide mittetäitmine oli
 tingitud sellest, et Poliigraspiatööstuse Pla-
 valitsuse poolt antud plaaniline näitaja
 ei vastanud trükikäitise tegelikule täit-
 mise võimalustele. Kassiniplaanide mittetäit-
 mine oli tingitud omahinna põhjustest
 kõrges ajamisest (2 talbi ümberpaiguta-
 mine j.m.).

---

¹ TLR, §. 586, nim. 1, s. - ü. 86, l. 23.

Hans Huidmanni nimeline
trükkikäitis aastatel 1959-1962.

1. juunil 1959. a. ühendati kõik Tartu trükkikojad Hans Huidmanni nimelise trükkikäitisega. Ühendamine eesmärgiks oli tootmise juhtimise parandamine, administratiiv- ja majanduskulude kokkuvaid ning ülduste loomine Tartu trükkikodade tootmisvõimsuste otstarbekamaks kasutamiseks ja trükkikodade spetsialiseerimiseks.

Ühendatud Hans Huidmanni nimelise trükkikäitise direktoriks sai sm. Heiter.

Peale ühendamist kujunes Hans Huidmanni nimeline trükkikäitis üldse Eesti NSV suurimaks polügraafiatööstuse ettevõtteks. Hans Huidmanni nimeline trükkikäitis annab üle $\frac{1}{5}$ Polügraafiatööstuse Peavalitsuse trükkikodade kogutoodangust.

Kui kõigis tööstusvõttes töötavad ettevõtte oma tooraine ja materjalidega, siis trükkikojad on jäänud teenustöökodadeks, kelle toodangu kogus ja töö kvaliteet sõltub peamiselt jaht, kes varustab trükkikodaid peamiselt materjali-paberiga. Trükkikojad saak-

sid oma tööd paremini organiseerida, kui neile eraldataks põhifondid kinnitatud plaani piires ja nad kindlustataks lepingutega ettenähtud tootmise mahu ulatuses.

Trükikäitise ette on loovamalt kui kunagi varem kerkinud materjalide - nii pöhi - kui abimaterjalide kvaliteedi küsimus. Trükikäitis on saanud uusi masinaid.

Uusi trükiseadmeid on saadud rahvademokraatia maadest. SOV-st tuli karusellkäitepress. Tsirkograafias vahetas uus moodne fotoaparaat „Prisma-Prekta“ väga vana. Üllisõtetile kulub nüüd aega vähem. Uuel masinal on mitmed operatsioonid automatiseeritud, väit. loovuse seadmine.

Eesti NSV-s töötab üldse kaes tsirkograafiat: Tallinnas „Kommunisti“ trükikoja ja Tartu Hans Hlidemanni nimelises trükikäitises. Tsirkograafiade võimsus rahuldab täielikult vabariigi vajadused.

Hans Hlidemanni nimelise trükikäitis on saanud uue kirjpressi, mis võimaldab teha 3000 tõmmist serise

1000-1200 tōmmise asemel.¹

I osakonnas võeti 1960. aasta lõpul kasutusse nelja murruga vältimismasin, mis võimaldab 2 prooviat korraga, ja kaanetamise masin.

Uue söövitusmasina sai triinko-graafiatsehh.

Õhukeselavakkiaast tuli automaatkiirpress.

1960. aasta lõpul saadi Leningradist uus tähevalamimasin.

Üldse lasti 1960. a. käiku stans Hlidmanni nimelises trükikäitises 22 ladumis- ja ligi 40 trükimasinat.²

Põhiseadastaku jaoks kavatsetakse trükikäitist täiendada uue paburite uute masinatega, mis oma jõudluse poolest jätavad kaugelt seljataha vanad.

Uued masinad nõuavad seni-
sust palju kvaliteetsemaid paberi- ja papi-
liike, trükivärve ja abimaterjale. Kiired
trükimasinad vajavad ühtlasi suurest
ja paksusega kvaliteetset paberit, sest vas-
tasel korral on masinate tööütm häi-
ritud, langeb jõudlus ja tekib praak.

¹ "Edasi", 25. juul. 1961, Nr. 401.

² H. Linnus, "Mille vahelisei paburitegraspiatäät-
tus põhiseadastakul, Tallinn, 1961, lk. 114.

Trükikäitis ei saa enam läbi paari paberisordiga, vaid nõuab trükipaberi sortimendi suundumist ja uute eriliste paberisortide tootmist. Iga uus raamat nõuab, et temasse suhtutaks asjalikult juba paberi valikul. Ainult sel juhul saame raamatu väälimust tõsta.

Oluline on uute masinate tööriistimile vastavate trükivärvide valik.

Eesti NSV-s on 2 pabrivabrikut: Tallinna ja Kohila Pabrivabrikud, mis toodavad pabrit trükikäitistele, ja Eesti NSV Trükivärvitööstus.

Hans Luidemanni nimelise trükikäitise tööd takistab suu asjaku, et trükikajas esineb kolmesuguse kõrgusega kirja. Ei rahulda kirjade sortiment. Nõuda ei saa minna aktsidentitööde ja tabelilao mehaniseerimise vajadusest.

Pitseastaku jaoks peab Hans Luidemanni nimeline trükikäitis seadina arimel hakkama aasta-aastalt ikka rohkem kasutama vätma trinki ja plastmassi.

Partii XX kongress tõstis kirjastust ja polügraafiatööstuse ette lähtsa ülesande: tõsta raamatutööstmise kultuuri, anda nõukoguile lugijale kunstiliselt maitselt kujundatud, polügraafiliselt lootmatult tõostatud raamat.

Nõukoguile Eesti raamat on läbi tinnud kiire arengu.

Nõukoguile Eesti raamatu kunstiline kujunduse ja polügraafiline tõotuse arendamiseks ja ergutamiseks kuulutas 1957. a. Eesti Vabariiklik Polügraafiatööstuse ja Kirjastuse Traditsioon - Iuhilise Ühingu vägi konkursi Eesti Riikliku Kirjastuse poolt 1956. ja 1957. a. vägi antud parimatule raamatule. Võitluse eesmärgiks oli vägi selgitada 25 kunstiliselt kujunduselt ja polügraafiliselt tõotuselt parimat ja kaunimat raamatut.

Võitluse tulemuse selgitamiseks moodustati žürii järgmises koosseisus:

esimees A. Laasi - Kirjastust ja Polügraafiatööstuse Riigalitsuse töotmis- tehnilise osakonna ülem

liikmed: R. Pangsapp - Eesti Riikliku Kirjastuse kunstilise töötamise juhataja

R. Raukas - trükikoja „Oktosber“ pealinne
 K. Pidemaa - trükikoja „Punane Tõht“

käitisekhi nr. 1 ülem

E. Isok - käsiladuja, pensionär

O. Kasmits - Eesti Riikliku Kirjastuse
 tehnilise toimetuse vanem tehniline toimetaja

M. Uel - trükikoja „ühiskond“ tehnilise
 kontrolli osakonna ülem

E. Saarand - trükikoja „Kommunist“ pea-
 insener

H. Jämsä - ETKK-i trükikoja trük-
 kija

Konkurss saabus Eesti Riikliku
 Kirjastuse ja Vabariigi sõitme suunama
 raamatut rüünäitise pealt kokku 127 saa-
 matut. Kuustinõukoogu valis väga 25 pari-
 mat.

Siis siidimassi nimelises trüki-
 näitise trükitud raamatutest läksid
 25 parima hulka 3 raamatut: „Eesti
 NSV flaora II“; Siis Liberichti „Põdurid
 lähvad kogu“; Siis „Aidanduse käsiraamat“¹

Raamatute „Eesti NSV flaora II“ küsi-
 tilise lahenduse vastas traditsiooniline eri-
 tataatle väetle. Küpindamine on rahuldav.

¹ „25 parimat“, 1958, Eesti Vabariikliku Põu-
 grafiatäöntu ja Kirjastuse Traditsiooniline ühing,

Hans Lubrecht, "Põlvrid länwad ro-
ju" kaanekiri on kirjutatud jõulise karak-
teriga. Täiend tüpograafilise külq.

"Aiaandus kärsamatu" kaas on
kujuandatud erialasele väjasandule kohas-
se asjalikkusega, stiilne lihtsus meeldib.
Raamatu seljal on õnnestunult kasuta-
tud suurtrükki.

1959. a. raamatuväistlusest võeti
osa Eesti Diinkirjastus, kirjastus, Eesti NSV
Kunst, trükkijad, "Kommunist", "Ühiselt",
"Punane Täht", "Oktoober" ja Hans Sliid-
manni nimelise trükkaitis.

Väistlusele saabus 121 raamatut.

Žürii võttis tlaste hindamisel alu-
sks nende kunstilise kujunduse, illustratsioonid
ja polügraafilise trükkuse tõrviikuna.

Võrdlus 1959. a. parimaas tun-
nistatud raamatuid ulnuate aastate
parimataga, selgub, et edasiminek nii ku-
junduse kui ka polügraafilise trükkuse
alal on tunduiv. 1959. a. parimate raa-
matute tase on mäksa ühtlasem. Ku-
jundus on kaasaegsem, lahendatud si-
sule vastavalt ja maitselikalt.

Hans Sliidmanni nimelise trüki-

käitise toodangust läksid 25 parima hulka „Amandus Adamson“, J. Tihver „Üldhistoloogia“, „Prantsuse - Eesti sõnaraamat“¹

1960. a. raamatuväistusele saabus 120 raamatut. Raamatuid saatsid Eesti Riiklik Kirjastus, kirjastus „Eesti NSV Kunst“, trükikojad „Komunist“, „Ühiselt“, „Puna-ri Täht“, „Ontaaber“ ja Hans Huidmanni nimeline trükikäitis. Toimus 2 vauru. Esimeses vaurus võeti vastu kirjanduselt vastuvõetavad raamatud. Teises vaurus määras žürii kindlaks kunstiliselt kirjanduselt ja trükitehniliselt teostatavalt 25 parimat.

Puhord saabus 25 parima hulka Hans Huidmanni nimeline trükikäitise raamatutoodangust vaid 1 raamat - Romulus Tiituse „Yori“, mis saadeti edasi ülliidulise väistusele „50 kunstiliselt kirjanduselt ja polügraafiliselt teostatavalt parimat raamatut 1960. a. toodangust“² Põll raamatu ümbripravei kirjandus on värvirikas ning teose sisu

¹ 25 parimat, 1960, Eesti Vabariiklik Polügraafiatähtsus ja Kirjastuse Teaduslik - Tehniline Ühing, lk. 16, 23.

² 25 parimat, 1961, Eesti Vabariiklik Polügraafiatähtsus ja Kirjastuse Teaduslik - Tehniline Ühing, lk. 17.

ja üldilmega kooskõlas.

1961. a. raamatuväistlusele saadeti 81 raamatut Eesti Riikliku Kirjastuse, kirjastuse „Eesti NSV Kunst“ ja viie labariinigi trükkäitise postilt. (1959. a. Hans Klidemanninimeline trükkäitis ühendas endaga Tartu trükkäitised „Pioneer“ ja „Tartu Kommunist“; varum saadeti raamatuid väistlusele reitõttu siitme trükkija postilt).

Flindamisel västis zõvri aluseks muud kunstilise kujunduse, illustratsioonid ja trükkitehnilise tootuse turvikuna.

Võrreldes 1961. a. parimaid raamatuid 1960. või 1959. a. parimate raamatutega, tuleb tunnistada, et märgata-eat eda niminekut pall olund ei raamatute kunstilises kujunduses ega trükkitehnilises tootuses.

Hans Klidemanninimelise trükkäitise toodangust läksid 25 parima hulka 4 raamatut: Johannes Aare, „Valdik Kurbach, mitallkandstruktuurid I“; Paul Keres, „Valitud partiid“; Aira Kaal, „Valitud luuletused“; Boriss Bernõttini kaestatud Aino Pachi monograafia.¹

¹ 25 parimat, 1962, Eesti Labariinlin Põlõ-
graafiatõõstuse ja Kirjastuse Teadusliku-Tehnilise Ühingu,

Paul Kruus „Valitud partiid” suunisti
 II üldisestluse väistlusele „50 kunstiliselt
 kirjanduselt ja poliitgraafiliselt tõstuselt
 parimat raamatut 1961. a. toodangust.”

1962. aastal stas Klidmanni nime-
 lise trükikäitise raamatutoodangust läksid
 25 parima hulka „Kallipalq kunstis”,
 kogumik „Täna”, Rāgo „Kõrgem matema-
 tika I”, „Tervishoiu käsiraamat II”, „J. Auli”
 „Inimese anatoomia.”¹

„Kallipalq kunstis” läks 50 üldis-
 estluse parima raamatu hulka.

Järgmisel leheküljel annan tabeli-
 sellu kohta, kuidas jaotusid parimad
 raamatud kirjastuste ja trükikodade
 vahel aastatel 1956-1962.

---

¹ Plaanioranonna töötaja sm.k. Reigi suulised
 andmed.

TABEL NR. 2

trükkimise vahel aastatel 1956-1962.

	1956- 1957 ¹	1958	1959	1960	1961	1962 ⁴
Kirjastus või trükkimise						
"Eesti Riiklik Kirjastus"	25	23	22	18	20	—
"ENSU Keskus"	— ²	2	3	7	5	—
"Kommunist"	10	11	10	11	7	—
"Ühisus"	9	6	9	4	8	—
"Punane Täht"	3	7	5	10	4	—
"Oktoober"	6	6	5	7	4	—
Maas Liidumaine nim. trükkimise	6 ³	4	3	1	4	5

¹ Mitme kätive poolt valmistatud raamatud on käidatud iga raamatu valmistamisel arv võetud kätive laktis.

² Kirjastus "Eesti NSV Keskus" loodi 1958. a. algul.

³ Põlis arvus sisalduvad ka enne Eesti trükkimise

ühendamist iseseisvalt esitunud trükkimise trükkimise raamatud.

⁴ Andmed puuduvad

Tabelist on näha, et stabiilsel
 kohta on säilitanud trükikojad, Kommu-
 nist ja "Oktoober", nõustavaid edusam-
 me on teinud "Punane Täht". Slavs Klidi-
 manni nimelise trükikaitse osatähtsus kau-
 nimatu raamatute loomisel oli aastatel
 1959-60 väike, vaatamata sellele, et
 trükikaitse on üks rahvapärgi suur-
 maid. Põhjuseks oli siin vähesed nõud-
 likkus töö kvaliteedi suhtes. 1961. a. ala-
 tus olukord paraneb. Märksa suuremat
 tähelepanu osutatakse raamatute poli-
 graafilisele teostusele.

Trükikaitse on järjest alandanud
 omahinda. Toodangu omahind peegeldab
 kaitse majandusliku tegevust: töö kva-
 liteti, tööajakuluse taset, mehhaniseerimi-
 se astet, säästlikkust materjalide kuluta-
 misel. Patsialistliku korra tingimustes an-
 nab toodangu omahinna üleplaaniline
 alandamine riigile täiendavat akumulat-
 siooni, mis lubab kiirendada majandusli-
 ku arengu tempot. See aga on omakor-
 da töötajate ainelise elujärgi ja kultuuri-
 taseme tõstmise aluseks.

Slavs Klidemannini nimelises trüki-

käitises oli varem 7 kirifti: ladina, uel-
 ri, gasti, araabia, etioopia, armenia-
 ja gruusia kiriftid. Praegu on täieli-
 kult alles ladina ja uue kiriftid. Tei-
 sed kiriftid on üles sulatatud ja uu-
 taks kirjadeks ümber valatud. Põhjus,
 miks gasti, araabia jt. kiriftid üles su-
 latati, on sellis, et tina on kallis
 ja need kiriftid kasutatakse harva. Ne-
 de süümine ajab omahinna asjatult
 kõrgeks.

Sellu kohta, kuidas Hans Kluckman-
 ni nimeline trükikäitis tuli toime kas-
 tatul 1959-62 plaani täitmisega, annab
 ülevaate järgmisel leheküljel olev tabel.

TABEL NR. 3.

kuigi nime, mis varem...
Nitschantaku esimestel aastatel (1959-62).

Aastad	Koostööde- gipplaste täitmise	Korumi- plaan täitmise	Kaubatoo- erandplaa- ni täitmise	Tööajaku- plaan täitmise	Enamhina- plaan täitmise
1959	94,4%	78,3%	98,5%	95,0%	107,3%
1960	100,0%	97,2%	100,2%	100,2%	100,8%
1961	93,7%	92,8%	94,8%	95,2%	100,1%
1962	102,4%	123,7%	102,5%	102,7%	98,2%

- 1 HH arhiiv, aastavaruannet 1959
- 2 HH arhiiv, aastavaruannet 1960
- 3 HH arhiiv, aastavaruannet 1961
- 4 HH arhiiv, aastavaruannet 1962

Kui võrrelda 1962. aasta andmeid 1959. aasta omadega, siis näeme, et 1962. aastaks suurenes tootmis- ja kaupandusplaani võrreldes 1959. aasta omaga 6% võrra, kauniplaan 45,4%, kaubatootmisplaani 4%, töövõimeplaan 7,7%.

Seitsmeaastaku esimesel aastal ei saanud ühendatud klassi liikumanni nimeline trükikäitis veel saadud tellimusi ja trükikäitis ei täitnud isegi aasta-plaani.

1959. aasta plaanide mittetäitmise põhjuseks oli trükikoja II podlaatal töövõime. Trükikoja olid sisemised organisatsioonilised vead. Tööd raskendas tehnikate laenuvõlgatus linnas (neljas erinev kohas).

1960. a. paranes trükikäitise töö, tunduvalt suurenes ladumis- ja trükimaa, ning plaan täideti. Raamatutootmis- ja kaupandus osas üllitati kõigi varem iseseisvalt töötanud trükikodade tase. Võrreldes Tartu trükikodade tootmisega 1945. a., andis klassi liikumanni nimeline trükikäitis 1960. a. umbes 3,3 korda rohkem toot-

daugut.¹

1960. a. trükiti slaas sludimanni nime-
lis trükikäitises 69,5 miljonit trükiproqu-
tommit, plaanis oli ette nähtud 60 miljonit-
umbes 38 protsenti polügraafiatööstuse pu-
valitsuse allutatud trükikodade toodau-
gust. Peale selle anti sama ajavahemiku
jooksul 9 miljonit värvitrükitoonide ase-
mel 10,8 miljonit värvitrükitoonide.²

Trükikirja 1960. a. toodang moodus-
tas 6,2 miljonit eksemplari mitmesugu-
suid raamatuid, neist 4,3 miljonit kõvas
käites.³

1961. a. ei saanud trükikäitis jäl-
legi plaanitaimisega hakkama. Plaani
mittetäitmise põhjuseks oli kirjastuste
poolt paberifondide ebaoptimaalsuse ja
pundulite realiseerimine, mille tõttu trü-
kirjas üksikute jaotkondade tekkisid
tööeisakud, ka käikirjad laekusid plaa-
nipäratult. Plaani tunde vähem andsid kä-
sikirju sellised vabatahtlikud nagu T R Ü,
E P A jt.

¹ H. Linnuse, "Müü vabariigi polügraafia-
tööstus" Riiklikult, Tallinn, 1961, lk. 114.

² Sealsamas, lk. 114.

³ Sealsamas, lk. 115.

1962. aasta plaan täideti kõigi näitajate osas. See tulenes sellest, et näitis oli aruandemul küllaltalt varustatud tööga, liinimul olulisi lünki trükipaberiga kindlustamisel, mille tõttu oli võimalik tööd organiseerida täie pingega. Plaanitäitmise edule ja omahinna ökonomiaalsete mõjude positiivset trükikoda II osakonna liivide-
rimine ja loomistöö reorganiseerimine üksikute loomistehade vahel. Ka sai trükikoda endale uue direktori nm. R. Krebstini väel. Pm. R. Krebstinilt looditakse palju. Ta on ise vana trükiteadlane ja väga energiline.

Edusalt täitis Hans Klidmanni nimeline trükikoda 1963. aasta I kvartali plaani.

TABEL NR. 4.

Kogutootang %-des	Töövõime %-des	Omahinna alandamine ¹	Kasum
102,8%	101,7%	-4,2	133,3

Trükikoda on viimastel aastatel täime tulnud omahinna alandamise ülesandega,

¹ HH arhiv, käskkirjad ja ringkirjad,

kuusjuures omavahvad käite ja kõrgtrüki
osas arutunud süstemi madalamaks.

1959. aasta normiplaanu plaan
täideti ja üllitati kõigi näitajate osas,
väga arvatud raamatutrükiplaani trü-
kiprognati tõmmist. Puudujään oli
2,2 milj. tõmmist. See oli tingitud sellest,
et tsentraliseeritud plaani osas jäi kirjaj-
tuse poole andmata ca 7 milj. trükiprog-
na tõmmist trükkimise mahust. Näivitrüki-
plaani aga üllitati 4-5 milj. tõmmise võrra.¹

Trükikäitisele esines üllakulturi.

1959. aasta abi-remondi- jt. materjalide
üllakuu tulnus plaani alataitmisest, ma-
sinate ümberpaigutamisest seoses reorga-
niseerimisega.

Põhimaterjali üllakuu moodustas
koogu omavahva üllakult 72,5%, mis si-
suliselt ei oleud üllakuu, vaid mate-
rialske näitaja, kuna käitise omavahva
plaani oli põhimaterjali osas ülls ehitat-
tud tellija paberile.² Käitis oli suunitud
ostma suurematle tellijatle eraldatud
paberifondid, et kindlustada end tööga.

¹ HH arhiiv, aastaraamane 1959.

² Sealsamas.

Kütuse ülekulu põhjusena oli kütte-
pinna suuremine ca 22 m² võrra.

Elektrienergia ülekulu tulvas mada-
last toodangu väjalaskest, valgustuspinna
ja valgustusvõimsuse suurenemisest ja mitti-
säästlikust kulumisest.

Ülekulu põhjustas ka see, et kaiti-
selt vähti ära autotransport. Põhjus sellega
suurensid rahalised kulutused ca 36 000 mk.
Lisakulutus: tkkvi seoses kaitse reorganiseeri-
misega.

Reorganiseerimise tulemusena trükikäi-
tise finantsalused halvenes. NSV Liidu Riigi-
panga Tartu osakond rahaldas trükikäiti-
selt 12. det. 1959. a. triivõimi. Finantsaluse
parandamiseks laenus trükikäitisele 1959. a.
detsembrikuul lõpul 300 000 mk. ajutist fi-
nantsilist abi.¹

1960. a. esimes saanud ülekulutus.
Omahinna aras oli ülekulu 0,8% e. 62 900 mk.
Omahinna ülekulu põhjustas paljude re-
gulatsioonide IV kvartalis 172 400 mk. ulatu-
sus, mille summa kattas kirjastuse ja
Polügraafiatööstuse Peavalitsus ei teinud
finantsplaani vastavat korrigeerimist.

¹ HH arhiiv, aastaraamat 1959.

Ühormatiivset põhjustas veel lõ-
petamata toodangu ühormatiivne siis.

1961. a. viirus jällegi ühormatiivsi.
Ühormatiiv omahinnas oli 1,3% e. 10 304 rub.²

1961. a. oli ühormatiiv omahinnas võr-
rldes 1960. aastaga suurem 4014 rub. (uus
hindade mastaabis) e. 0,5%. 1961. a. ühormatiiv
omahinnas tellus kaubatootajate plaani
määratamisest (1960. a. - 100,0%; 1961. a. - 93,7%).

1961. a. käitise finantsiline näitus
ei viinud, kuna trükikäitis sai kõrge-
sissa organi - Põhikarjateaduse Põhikar-
jate poolt finantsilist abi.

1962. aasta normitud vahendid olid
ühormatiivsed üldkäitise ulatuses 6765 rub.
Ühormatiivne siis põhjustasid põhimater-
jalid ja valmistoodang laos.

Hans Leidemanni nimeline trükikäi-
tis võtab aktiivset osa sisetootajate ühormatiiv-
sete määratamisest. Trükikäitise 7-aasta plaani
kontrollarvude korrigeerimise aastaks 1963-65
on antud järjekorras ühormatiivile dekla-
ratsioonid. Kogutoodangu plaanilistele määratamis-
de juurde lisatud. Elva trükikäitise kogutoo-
dangu plaanilised määratamisad (ühormatiiv)

² HH arhiiv, aastaraamat 1961.

1. jaan. 1963. a. l. Kuu võrrelda 1965. aasta ko-
 gutoodanguplaaniga 1955. aasta omaga, siis
 näeme, et 1965. aastaks on kogutoodangu-
 plaan suurenenud 70 000 ml. võrra (uutis
 hindade muutumisega) e. l. 7 korra.

Töövõime kasv sotsiaalselt kas-
 vama kiskmiselt 18% ja omalind alama
 10% võrra.¹

Sotsiaalselt lõpuni, 1965. aastaks,
 peab raamatute ja ajakirjade trüki-
 ga tööstuse arv kasvama võrreldes 1960. a.
 omadega 22%, kirjandus kunst ja muu
 värvilise tootangu värvitööstuse arv 3%.

Trükikäitise töö parandamiseks ja
 tootmisplaanide täitmiseks on palju kas-
 ta aidanud sotsialistlik väitlus, mis
 1960. a. saavutas uue kõrgema taseme.
 1960. a. algul alustasid erinevad bri-
 gaadid väitlust kommunistliku töö
 kollektiivi nimetuse all. Põlvast aga pi-
 nimalt järjekindlalt jätkus.

---

¹ H. Rinnuse, Muu vahetõrge põlvkonnaatööstus
 sotsiaalselt, Tallinn, 1961, lk. 115.

plaanid rahtrahastuse korralduse aastaks 1963-65.

TABEL NR. 5

1

Näitajad.	Mõõtmisüks.	1963	1964	1965
Koostoodang	tootmisvõime (milj. tükki)	950 000 + 20 000 (Eura arvel)	975 000 + 20 000 (Eura arvel)	100 000 + 20 000 (Eura arvel)
Tähtsamad tootid. Raamatus ja ajakirjad.	milj. tükki. (60 x 92)	80,0	83,0	85,0
Kujutatava raamatu ja muu värvilise tootmisvõime	milj. värviliste tükki. (60 x 92)	8,5	8,9	9,3
Kultuurilise andluse ja majandamisvõime	tükki. ml.	—	—	—
Kulude alandamine	%	-2,0	-2,0	-2,0
tootmisvõime	%	1,5	2,0	2,0

¹ HH arhiiv, Käsitööstus ja raamatud 1960/61. a. - 1962.

III peatükk

HANS HEIDEMANNI NIMELISE TRÜKIKÄITISE TÖÖTAJATE KOLLEKTIIVI KASV JA TÖÖALASE AKTIIVSUSE ARENG

Grünikoda „Mattisen“ parandam Hans Heidemanni nimelise trükikäitise 72 töölit 1944. a. sügisel.¹ 1944. aasta lõpus täunis töölite arv 83-ri.²

Aasta-aastalt on töölite arv Hans Heidemanni nimelise trükikäitise kasvanud. Ja praegu on Tartu trükikäitis oma töötajate arvelt vaherüügi suurim (573 töötajat). Töötajate arvu kasvu kohta annavad ülevaate lühikülgedel 73 ja 74 olevad tabelid.

---

¹ TLRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 1, l. 2.

² TLRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 6, l. 2.

Töötajate arv Hans Kuidmanni nimelise
trükkiväljaanduse aastatel 1944-1957.

Aastad.	Töötajate üld- arv, nistvaid	Tööline.	Spilandid	ITP	Muud	
1944	83	-	44	17	12	1
1945	153	106	92	30	19	2
1946	183	-	104	50	11	3
1947	173	116	105	35	17	4
1948	153	-	120	11	6	5
1949	149	-	114	11	6	6
1950	163	110	126	13	8	7
1951	182	124	145	11	8	8
1952	184	-	141	-	-	9
1953	214	-	145	24	26	10
1954	215	-	147	24	24	11
1955	209	-	145	18	25	12
1956	202	-	152	-	-	13
1957	201	-	148	15	17	14

Märkus: ITP - interne-tähtiline personal

- 1) TLRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 6, l. 2.
- 2) TLRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 10, l. 8.
- 3) TLRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 15, l. 33.
- 4) TLRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 20, l. 32.
- 5) TLRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 20, l. 4.
- 6) TLRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 35, l. 16.
- 7) TLRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 41, l. 15.
- 8) TLRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 50, l. 17.
- 9) TLRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 59, l. 16.
- 10) TLRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 63, l. 3.
- 11) TLRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 70, l. 7.
- 12) TLRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 75, l. 4.
- 13) TLRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 81, l. 10.
- 14) TLRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 87, l. 3.

1957. a. oli kõigi töötajate üldane kasvumäär võrreldes 1944. aastaga 2,4 korda, tööliste arv 3,3 korda, insener- tehnilise personali arv 2,1 korda ja muu ühine personal arv 1,3 korda.

TABEL NR. 7.

Ühendatud Haas tehnikumide nimelise
trükikaitse töötajate arv aastatel 1959-62.

Aastad.	Tööstuslik ja mittetööstuslik personal kokku. Nüst naisi%		Tööstuslik - tootlik personal. Nüst naisi%	
1959	601	415 e. 69%	597	413 e. 69% ¹
1960	597	414 e. 69,3%	594	412 e. 69,0% ²
1961	563	394 e. 69,9%	558	390 e. 69,8% ³
1962	553	369 e. 66,7%	—	— ⁴

Peale ühendamist, 1959. a., suurenes kogus tööstuslik - tootva personali arv võrreldes 1957. aastaga 3 korda.

Käesoleva aasta 15. märil oli trükikaitse 571 töötajat, nüst 498 töölist, 54 insener- tehni-

¹ HH arhiiv, aastaraamand 1959.

² H. H arhiiv, aastaraamand 1960.

³ HH arhiiv, aastaraamand 1961.

⁴ HH arhiiv, aastaraamand 1962.

list töötajad, 19 administratiivtöötajad.

1962. a. töötajate arv vähenes sellest-
tu, et II kvartali lõpus viidi 21. juuni tä-
naval aruand IV jaanuarid kartani tänaval
aruand teetmiskeskuse. Koosmis vähenes val-
uurite ja kütjate arvel.

Teas Kuidemanni nimelise trükikäi-
tise töötajad kõrvalt uustartuga ka tihti rah-
vuste riindajaid. Püüuga 15. mai 1963. a. oli
koogu personali rahvuslik koosseis järgmine:

ustlasi - 523 e. 91,6%

unlasi - 30 e. 5,2%

valgeunlasi - 1 e. 0,17%

soomlasi - 17 e. 3%

Mehhaniseerimine, automatiseerimine,
uus tehnika ja tehnoloogia - selle rakunda-
miseks on vaja palju kaudtlikku ja püsi-
vat tööd, kuid on tarvis ka teadmisi.

Seltskooitaku üllannete teitmine trükikäiti-
se nõuab rohkem insinere ja tehnikuid.

Õppida saab praegu mitut mas-
chi: kaugõppe tul ja statsionaarselt poli-
graafiatehnikumides ja - institutides ning
Tallinna Polütehnikumis.

1961. a. suunas trükikäitis Moskva
Polügraafia Instituuti õppima 2 inimest.

¹ Kaadrite inspektorid sm. V. Torop'i

summas andmed.

slawi Klidmanni nimelise trükikaitse
töötajate haridusliku töö seisuga 15. mail 1963. a.

TABEL NR. 8

Hariduslik.	Inimeste arv	Töötajate üldarv mst moodustab % - ds.
kõrgem	5	0,8%
lõpetamata kõrgem	3	0,5%
kesk-riikharidus	5	0,8%
keskharidus	103	18%
lõpetamata keskharidus	416	72,7%
7 klassi	39	6,8%

36 töötajat slawi Klidmanni nimelise trükikaitsest õpivad edasi. Nendest 16 on täiskasvanute kirkkooli õpilased, 14 õpivad edasi kaugõppe kirkkoolis, 3 kaugõppe teel kõrgemas õppeasutuses ja 3 inimest: Peeter Patnik, maili Purova, Aleksii Lihamaa õpivad kaugõppe teel Tallinna Polütehnikumis kõrgete ki tehnoloogiat.

Slawi Klidmanni nimelises trükikaitse-
ses on alati suurt tähtsust olnud
nõu kaadri ettevalmistamine. Trükikaitse

¹ Kaadrite inspektor sm. V. Torop'i
suulised andmused.

minimumi kursusi. Nii näitaks taimus
1957. a. septembris 42-tunniline kursus käiti-
tsehi tööstuse. Lauquid ja näitlikke õp-
pusi viisid läbi I käitisekhi ülem
sm. Arnold Hallik ja vanemuister Hugo
Kivisalu. Kursused hõlmasid selliseid kü-
simusi, nagu pöõgnate eelsoomine ja löi-
kamine, vältimine, plokkide komplektvri-
mine jt. Õpiti tundma käitematerjali, kasa-
te valmistamist, raamatuplokkide õmbli-
mist, pressimist, liimimist jne.

Kursuse viimas jutti Lauquid töö-
kultuurist- ja -distsipliinist, riiskora määrus-
test, töökaitsest, ohutus tehnikast. Oriti aktiivselt
näitid õpperingi tegevusest osa I käitisekhi
instruktor Valantine Noosaar, raamatute
kontrollija Olga Viisapuu, ushuklupija
Natalie Käpser ning noored Virve Einar-
ti, Milvi Käib, Evi Saatsi ja Luule Täärab.²

1961. a. taimus näitlik taotmistehni-
line kursus brošüüri- ja käitijaoskonda-
de õpilastele ning naortöölilistele. Osa võttis
56 inimest. Lektoritaks oli Hans Leidemanni
nimelise trükikäitise insener- tehnilised töö-
tajad.²

¹ "Edasi", 23. nov. 1957, Nr. 230.

² "Edasi", 29. nov. 1961, Nr. 235.

Enamus Hans Huidmanni nimelise
trükkäitise töötajatest omavad tööstaaži
alla 10 aastat; 72,4% töötajate üldarvust.

Peisuga 15. mai 1963. a. oli Hans
Huidmanni nimelise trükkäitise töötajate
tööstaaži järgmine:

kuni 5 aastat	-	184	töötajat	e.	36,9%
6 - 10 aastat	-	177	"	e.	35,5%
11 - 15 aastat	-	48	"	e.	12,4%
16 - 20 aastat	-	78	"	e.	15,5%
21 - 25 aastat	-	5	"	e.	1%
üle 25 aasta	-	6	"	e.	1,2% ¹

Üle 25 aasta on trükkäitises töötanud
Karl Lõhmus, Aleksander Aps, Oskar Tu-
no, Amanda Pru.

Püües tööstuse kaardid aidata kaasa
tergema kallitevi moodustamiselle, tööstuse
kõrgemale kvalifikatsioonile ja tööalasele
aktiivsusele. Kui tööline on käitises asus-
toid töötanud, siis tunneb ta hästi
selle elu-olu, materiaalset ja tehni-
list vajadusi. Oskab eritada omaaeg-
soid väärtuslikeks ratsionaliseerimisettepa-
nekuid, peab kalliks oma käitise au,
võitlus tööstusriigilise rikkumiste vastu.

¹ Kaardite inspektorid sm. V. Torop'i
summed andmed.

Iga juhtiv töötaja on vastutav tal-
 li üsaldatud töö eest. Kommunisti laia-
 laadulise ülesehitamise perioodil on tarvis
 järjekindlalt ellu viia kallejaasne riigi-
 ja majandusaparadi eelise töös. jär-
 jest suurem hulk töötajaid tuleb kaa-
 ra tõmmata riigi- ja majandusliku juhti-
 mise. Peamised alustarbed on mil tsentrime-
 trilised kohtud, rahvamale, ühiskondli-
 kud kontrolörid, ametiühing. Peale kõige
 kohta aga peamiselt järgrühmide praktikas.
 mil on kõige laialdasem demo-
 kratiim ühisedatud kõrvalaladumatu
 kinnipidamisega tööaluse tsentrimeetrikust
 distsipliinist ning aitab kaasa distsipli-
 liini tugevumisele ja kontrolli teosta-
 misel nii ülaltpoolt kui ka allpoolt.

Järgrühmalt peatun plaan liidumaa-
 ni nimelise trükisaitide töötajate vanuseli-
 kul koostisel, andmed sisuga 15. mai
 1963. a.

alla 20 aasta	- 41 töötajat	e. 7,2%
21 - 30 aastat	- 227 töötajat	e. 39,7%
31 - 40 aastat	- 159 töötajat	e. 27,9%
41 - 50 aastat	- 90 töötajat	e. 15,5%
üle 50 aasta	- 54 töötajat	e. 9,4%

¹ Kaadrite inspektorid sm. v. Toopi's suulised
 andmed.

Kõige rohkem töötajaid on Hans Klidemannin nimelise trükikäitise vanu-
on 21-40 aastat, 67,6% kõigi töötajate
üldarvust.

Hans Klidemannin nimelise trükikäi-
tise vanimad töötajad on 60-aasta-
seda Johannes Eli ja Augustin Margus.

Johannes Eli on üle 20 aasta
sünnud käsilas osakonnas regaali ta-
ga. Pm. Eli armastab öelda: "Trükitoos
armastab inimest, kellel on otsivad hii-
ge, täpsust ja järjekindlust." Pm. J. Eli
teenid on hinnatud Eesti NSV kultuurimi-
nistriumis ning kirjastuste ja Poliigras-
fiatööstuse Prahalitsuse aadresside ning
preemiaga.

Käitiseoskonna I treppi juhataja
Augustin Margus on trükikäitise
töötanud 44 aastat. Praegusel ametiko-
hal on ta olnud 9 aastat. Pm. Augus-
tin Margus on eritanud mitmeid rat-
sionaliseerimisettepannuid.

Hans Klidemannin nimelise trü-
kikäitise on pidevalt arendanud rat-
sionalistlikku töövõimust (ja 1960. aastast
alates veel kõrgemal tasemel kom-

munistliku töö liikumise raial).

Juba 31. okt. 1944. a. astus trükikaitse "Matuseu" sotsialistlikku väitluse trükikaitsega, Tartu Kommunist. "Sotsialistliku väitluse kohustused olid järgmised:

1. Parandada sõjaajased kaadid.
2. Tõista õigeaegselt töökorraldused.
3. Puurandada toodangut ja kvaliteeti.
4. Tõista revolutsioonilist valvsust.
5. Parandada töödistsipliini.
6. Organiseerida seinallat ja seminar "Puur samasõda".¹

25. jaan. 1945. a. eritas trükikoja "Tartu Kommunist" kollektiiv sotsialistlikku tööväitluse üllikutu kõigile tüistell trükikodadele. Üllikutu sisaldas järgmisi punkte.

1. lõpetada I kvartali toodanguplaan püüetundades 20. märtsiks 1945. a.

2. Uura läbi osakondade vahelised kuu ka individuaalse sotsialistliku tööväitluse lepingute rälminised 1. uell. 1945. a.

¹ "Postimees", 31. okt. 1944., Nr. 28.

3. Tõsta noorte kaardrite väjaõppe tase I kvartali jooksul.

4. Pidades trükikäitistes pilatust, hoida kogu riiti ju.

5. Kõundada töödistsipliini.

6. Tõsta näitise tööliste soovitu arvu poliithariduslikest kursustest ja seminaridest.¹

Selle ülluskutse näitis Hans Heidemanni nimeline trükikäitis vartu 31. jaan. 1945. a. Trükikojas pandi alus poliitharidustööle: kord nädalas korraldada näitise puna-nurgas poliitlauguid.²

I kvartali toodanguplaan täideti Hans Heidemanni nimelise trükikäitise õigusega.

Hans Heidemanni nimeline trükikäitis kallitas mäistis, et sotsialistlik väistlus Tartu teiste trükikodadega võimaldab tal paremini täita aastaplaani. Ja kui trükikäitise, Tartu Kommunist" kollektiiv isitas uue sotsialistliku väistluse ülluskutse, siis Hans Heidemanni nimeline trükikäitis ühines selluga kobe. Selle ülluskutse allul Tartu trükikäitised

¹ Postimees, 25. jaan. 1945, Nr. 19.

² Postimees, 31. jaan. 1945, Nr. 24.

kohustusid 1945. aasta toodanguplaani täitma 20. dets. 1945. a.¹ Hans Klidemann'i nimeline trükikäitis täitis aastaplaani 20. detsembril 112%-liselt.² Plaanitaitmine nõudis trükikojalt suuri jõupingutusi. Rakurii oli materjalide harkimisel. Puurt puudust tunti oskustäalistest ja tänu suurtele pingutustele õnnestus Hans Klidemann'i nimelise trükikäitise kollektiivil täita ja isegi ületada 1945. aasta toodanguplaani.³

Ka järgneval, 1946. a., jätkus Tartu trükikodade vaheline ratsionalistlik väistlus. Tartu trükikäitiste peamiseks ülesandeks oli üha toodang lähema aja vältel sõjateelise tootmise. Tartu trükikäitised püüdsid oma kohustusi täita õigeaegselt. Hans Klidemann'i nimelise trükikäitise kollektiiv saavutas uusi suuri täosvõite. Selles käitises ühidi töö tükitöö alusele ja pappid trükitoõalised ülltandid päevakorras rahukordset. Ratsionalistlik väistlus arenes Hans Klidemann'i nimelises

¹ Postimees, 8. dets. 1945, Nr. 285.

² Postimees, 8. dets. 1945, Nr. 285.

³ LRA, f. 596, nim. 1, s.-ü. 7, l. 42-44.

trükkikäitise edumalt. Peltättu otsustati
 slaas Slidemannai nimelise trükkikäitise
 premierida I kvartali töötulmusest eest
 14 000 rub. suuruses summas. Põllet sum-
 mast 30% läks töötajate kultuurilise ja
 olustikulise tugevdamise parandamiseks.
 Ülejäänud 70% ulatus premieriti käitise
 ühisellise töötajaid.¹

1946. aasta aprillis eritas trüki-
 käitis „Tartu Kommunist“ uue sotsia-
 listliku tööväistluse üllikute. Slaas Slidemannai
 nimeline trükkikäitis vastis
 selle vastu. Trükkikäitised kohustusid
 täitma ja üllitama poole aasta plaani
 ennetähtaajast. Kohustused täideti.

1946. aasta II poole eritas slaas
 Slidemannai nimeline trükkikäitis sotsia-
 listliku väistluse üllikute käigile tuis-
 tle Tartu trükkikodade III kvartali toodan-
 guplaani täitmiseks ja üllitamiseks.
 Slaas Slidemannai nimeline trükkikäitis
 täitis edumalt sotsialistliku väistluse
 tingimused ja tuli 1946. a. Tartu trü-
 kikäitiste vahelises sotsialistlikus väist-
 luses väitjaks. Slaas Slidemannai nime-

¹ TLR A, f. 596, nim. 1, s. - ü. 7, l. 61-63

list trükikäitist premeeriti 10000 rubla suuruses
summas (vanas rahas).¹ Valitsuse autasull vast-
tas Hans Slidemann'i nimelise trükikäitise kollek-
tiivile sellega, et võttis ühikühendelt vastu uue sot-
sialistliku väistluse tingimused 10 viisastaku
esimese aasta plaani erutähtsuseks täit-
miseks. Kohustati tähtsa trükikäitise tead-
miste tasel. Iga töötaja pidid tundma õppi-
ma marxismi - leninismi aluseid, ühiskonna
arengumise seadusi jne.²

1946. aasta lõpul tehti kokkuvõtteid
aastaplaani täitmise kohta. Parimini oli viin-
nud Hans Slidemann'i nimelise trükikäiti-
se kollektiiv.

Ka järgneval, 1947. aasta, oli trükikäiti-
sel saavutuslik võrre. Hans Slidemann'i nime-
lise trükikäitise kollektiivi premeeriti kahe
töösaaavutuse eest rahalistel preemiatega.

Hans Slidemann'i nimelise trükikäiti-
se poolt astus sotsialistlikku väistlusse trü-
kikäitistega "Tartu Kommunist" ja "Nool-Eesti".
Sotsialistlikku väistluse kohustused olid järg-
mised:

1. Täita 1947. aasta plaan 7. nov.

¹TLRA, f. 596, nim. 1, 5.-ü. 7, l. 93-94.

²TLRA, f. 596, nim. 1, 5.-ü. 7, l. 102.

2. Alandada omavinda 5% võrra võrreldes plaanilise omavinnaga.

3. Tõsta tasulangu kvaliteeti ja liividevinda täielikult praak.

Juba 1. sept. 1947. a. oli aastaplaanist täidetud 72%.

Puuri täpsamaks oli üksikute töötajate arul. Esimene riialistlikus võistlus ja plaanitaimine sammus käsiladuja Elmar Praks, kes täitis 1. sept.

aastaplaani 180%-liselt. Tema keskmise normitaimine ültas 300%. Tema järgnes köitlasakonna veltija Elfrid Tammi, mille keskmise plaanitaimine oli 290%, aastaplaani ta täitis 1. sept. 155%-liselt.²

Ja juba 29. okt. 1947. a. väis Hans Sliidemannini nimeline trükikaitis raporturida aastaplaani ennetähtaegselt täitmisest.

Hans Sliidemannini nimeline trükikaitis töötajad arutasid Leningradlaste ülluskutset. Leningradlaste otustarid täita IV viisastaku plaani 4 aastaga. Pillide ülluskutse eritarid nad ka tüüti liiduvä-

¹ "Postimees", 7. märts 1947, Nr. 55.

² "Postimees", 30. sept. 1947, Nr. 229.

variinide töötajatele.

Slans Sludemannini nimelise trükikäitise kollektiiv otsustas järjekorda linigrahlanti üllukutsele.¹

Järjest kamas töövõljalus. 1947. a. oli töövõljalus ühe töölise kohta 23% võrra suurem kui 1946. a.

Kõrvalt saadustega oli puuduri. Nii esimesi templitööstus praagibastmist. Selle vältimiseks näuti iga templi korrigeerimist ja süüdlane kindlaks tegemist.²

1. veeb. 1948. a. kehtestati uued ühtlustatud normid. Nende alusel viidi need töötajad, kelle palgad ei vastanud kehtivale kvalifikatsioonikategooriale uutise palgakategooriasse.³

Jätkus trükikäitise töötunnam. Üksikud töötajad saabusid eriti kõrgid töövõljalajaid. Slans Sludemannini nimelise trükikäitise parima töötaja nime pälvis käsilasleija Elmar Praks, kes 1. märtsil 1948. a. raporturis isikliku 6 aasta ja 2 kuu täpplasi täitmi-

¹ "Postimees", 23. nov. 1947, Nr. 274.

² TLRA, f. 596, nim. 1, s.-ü. 20, l. 34.

³ TLRA, f. 596, nim. 1, s.-ü. 16, l. 74.

sist. Pm. Tammiku täitis samuti 1. märtsiks 1948. a. 6 aasta plaani. Nende seltimuste edu põhjus seisis ülminikul mitmel masinal töötamisel ja tööaja ratsionaalses ära kasutamises.¹

Tartu trükkikäitised otsustasid uut töövõimetudega tähistada Oktaobri revolutsiooni 31. aastapäeva ja Eesti NSV 8. aastapäeva. Kõik Tartu trükkikäitised, nende hulgas ka Hans Sliidemann'i nimeline trükkikäitis lubasid 8 kuu plaani täita 21. juuliks ja aastaplaani Puuri Socialistliku Oktaobri revolutsiooni aastapäevaks. Lubadused täideti Tartu trükkikäitiste poolt õigeaegselt.

Hans Sliidemann'i nimelise trükkikäitise aruandluse väistlus kvaliteedi tähtsusest. Eeskujuliku kvaliteedi brigadi auhinnutuse pärast alustas väistlust 13 brigadi.

Oma isikliku viie aasta plaani täitmisel 1949. aastal augustikuu 23 trükitööalust ja 18 trükitööalust täitmisel 1949. a. plaani.²

¹ „Postimees“, 16. märts 1948, Nr. 63.

² „Edasi“, 26. aug. 1949, Nr. 200.

1950. aastal jätkus rahalistlik tööväistlus. Eesti NSV 10. aastapäeva ell arenis trükikaitises laialdane rahalistlik väistlus, millest võttis osa kaogu kallektiiv. Suure rida töötajaid andis 1 $\frac{1}{2}$, 2 ja enamgi töönormi vastuses. Käitkaja tööline sm. Ida Peedius võttis endale kohustuse täita oma päevanorme mitte alla 170% sm. Võrre andis lubaduse täita oma norme 190%-liselt.¹

Flans Slidemannin nimeline trükikaitis võttis piduvalt rahalistliku väistluse kaogu. Väistluid osakonnad, brigadid ja üksik-töötajad. Osakondade esialine väistlus toimis rändpunalipul. Kui 1. maiks 1950. a. võttis trükikaitises rahalistlikke kohustusi 60 kallektiivi liigt ja Eesti NSV 10. aastapäevaks 69, siis suure rahalistliku võtadriuvolitriksi 33. aastapäevaks oli võtnud kõrge datud kohustusi 82 töötajat.²

1951. aasta veebruarikuul lõpul sai Flans Slidemannin nimeline trükikaitis kõrge tunnustuse osaliseks-kallektiivile

¹ "Edasi", 26. juuli 1950, Nr. 175.

² "Edasi", 4. nov. 1950, Nr. 262.

anti ENSV ministrite Nõukogu ja ENSV Anu-
tiühingute Nõukogu rändpunalipp ja rahva-
line pruumia.

EKIBIP VI kongressi aumk vättis
Hans Slidemanni nimeline trükikäitis en-
dall uusi sotsialistlikke kohustusi. Kollek-
tiiv kohustus kindlalt täitma plaani-
line ülesanded ja taastama ühima-
tult nende ülltamist.¹

1951. aasta juulikus esitas trüki-
koja "Tartu Kommunist" kollektiv sotsia-
listliku võistluse üllkute Hans Slide-
manni nimeline trükikäitise anda nä-
giseks õppetöö alguseks enntähtselt
väga rida õpikuid. Hans Slidemanni
nimeline trükikäitis kollektiv vättis
selle üllkute vastu.² Õpikuid valmi-
sid 31. juuliks.

1951. aasta sügisel rakendusid
Hans Slidemanni nimeline trükikäitise
naotäälised piigraane sotsialistliku võist-
luse Puure Patsialistliku Ostaabriusaut-
riidani 34. aastapäeva aumk. Esaujuas
alid siin August Verbits, kes pääwanorme

¹ "Edasi", 9. märts 1951, Nr. 57.

² "Edasi", 27. juuli 1951, Nr. 175.

tähtis 200%-liselt, ja kommunistlik noor Sull-
gi Konts - päwanomide täitmine 150%.¹

1952. a. aruud Hans Slidemanni nime-
lise trünikäitise tööline Eesti NSV 12. aasta-
päeva auku tänavalule. Pilvia Laas kohus-
tus täitma päwailuanduid 130%-liselt
ja 100%-liselt ora wätma käitise ühis-
kondlikust tööst. Ilse Aru lubas oma töö-
ilmanduid täita 125%-liselt ja Erik Siim
130%-liselt.²

Hans Slidemanni nimelise trünikäi-
tise kollektiiv arutas läbi ja wätis wattu
Kontla-järwe linna täastuseltwätiti töö-
liste ja tunistujate üllukuse Eesti NSV täas-
tuslinnade töötajatele. Üllukuses kutsuti
käiki töötajaid täitma Eesti NSV 13. aasta-
päewa auku 7 kuu plaanu, tästma töö-
niljakuust, kiirundama käibewahudite ring-
lust, alandama toodangu omariinda,
saadutama tunduwat materjali, kütte
ja elektrisurgia kokkubaidu.

Hans Slidemanni nimelise trüni-
käitise kollektiiv kohustus kogutoodan-
gu aastaplaani täitma hiljemalt 26. dets.

¹ „Edasi“, 30. okt. 1951, Nr. 256.

² „Edasi“, 12. juuli 1952, Nr. 164.

tähtma täänijakust võeldis plaaniga 2%,
alaudama võeldava kaubatoodeangu oma-
hinda 1952. aasta tegelikusega võeldis
vähimalt 8% andma üleplaanilist kasu-
mit 5 000 rub. ja loidma kokku materjali
20 000 rub. väärtuses.¹

Flaas sliidemanni nimeline trükikäi-
tise kollektiiv täitis edukalt oma eesma-
rki suuri spikute valmistamisega. Sülli-
mus täideti 31. juuliks. Pingeline oli kõi-
tisehki elu. Üllusanne oli iga päev väl-
ja anda 7 600 eksemplari kavaõidid.

Üllusanne oli raske, kuid täideti. Hästi
töötasid suurte kogumustega meister
H. Kivisaar, instruktor O. Kaasik ja tsehi
ülem A. Hallik, tähtajad P. Masing, B. Ter-
ras, N. Vaasaar jt.²

Suure Patrialistliku Otsusekoos-
lusega 35. aastapäevaks määrati
Flaas sliidemanni nimelisele trükikäi-
tisele ENSV Ministrite Nõukogu ja ENSV
Ametiühingute Nõukogu poolt rändpu-
valipp.³

¹ "Edasi", 28. juuni 1953, Nr. 41.

² "Edasi", 1. aug. 1953, Nr. 65.

³ TLR, p. 596, nim. 1, s.-ü. 42, l. 139.

Hans Klidemannin nimelise trükkitein-
 kallutuse tähtis suure Patriistliku Oksa-
 riivalutisega 36. aastapäeva unne tähistu-
 suga. Organisatsioonide vahelises patriistli-
 kus saadud parimaid töönäitajaid
 I trükiseks, II trükiseks ja I kätteks. Kõik
 töötajad olid lülitunud patriistliku väit-
 lusse. Tööpinge täsis. Suure tähtsusega
 pealised näitid silma I kätteks tääli-
 sed L. Pensa, Ester Ratasyp ja Palme Lil-
 lemits, kes andsid 2 normi päevas.

Suure tähtsusega määrati taolise-
 gu kvaliteetide ja mitmesuguste ali-
 materjalide säästmisele.¹

Hans Klidemannin nimelise trüki-
 teinise organisatsioonide vahelises patriistli-
 kus väitluses saadud parimaid
 töönäitajaid I kätteks, I ja II trüki-
 tseks.

Parimatks näitid I kätteks
 täälised L. Pensa, P. Lillemits ja E. Rata-
 syp, kes andsid 2 ja rohkemgi normi
 päevas. Pm-d M. Tähtas, H. Trall, P. Pua-
 rison ja V. Naaraar täitid oma tää-
 üllandid 140-150%-liselt.

¹ „Eclari“, 28. okt. 1953, Nr. 128.

I trükitsehis olid tublimad J. Jaan-
soa ja V. Krimm - päevapäevade täitmise
160 - 170%.

II trükitsehis oli parimaks V. Lutsi-
päevapäevade täitmise 170%¹

Ka järgnevatel aastatel arenes
Hans Sliedmanni nimelises trükitsehis
sotsialistlik võistlus, mis oli eriti pinge-
line aastapäevade ja tihvti riiklike täht-
päevade eel.

Hans Sliedmanni nimelises trüki-
sehis toimus arandlase vaheline sot-
sialistlik võistlus selle eest, milline
arandus kaibab rohkem kokku Maatri-
energiat, hoolitseb töökoja puhtuse ja
alimaterjalide säästlikku kasutamise eest.

Arandlase vahelises sotsialistli-
kus võistluses saavutasid paremaid tu-
lumusi I kaitse - I- ja II trükitsehis.

Puurt osa etendamisest I kaitsehis
saavutasid. Masinaloomaja Aime Oja,
masinaluultija Piilvia Mardla jt. täit-
sid päevapäevade 130%-liselt. Naari-
abistajad vilunud töötajad.

I trükitsehis olid parimad

¹ "Edasi", 30. juuni 1954, Nr. 128.

pealepanija Aino Tõnas ja treenerija Aare Schultz.

Sotsialistliku võistluse tulemusel tahti asuajatele teatavaks operatiivselt. Maitsinvalt kujundatud sotsialistlikku võistluse kohustuste täitmise tabel ja treeneri päevaplaani täitmise diagrammi näitanid iga päev elmise päeva tähtsustumusi.¹

Viimastel aastatel on trükikäsitises aruandud liikumise kommunistlikule töö kollektiivi nimetus est. Esimesed brigaadid allutariid võetud 1960. a. algul. Nendeks olid jaska, valus marinaaladuyati brigaad ja trükograafia jaoskond. Nõne kuu möödunud liitunud nendega tiised. Väiksojude Liidu kommunistliku Partei XXII kongressi est võttis võistlusest ora viis brigaadi, kusjuures valus jaska marinaaladuyati brigaadile (5 inimest) anti kommunistliku töö kollektiivi nimetus 26. jaan. 1961. a. Esimesse kommunistliku töö brigaadi seas sliidmorni nimelise trükikäsitises kuuluvad. brigadir valus jaska ning Aime Aru-

¹ 'Edari', 29. okt. 1954, Nr. 214.

mägi, Lidia Penjonova, Jan Krasn ja Maria Iljina.¹

Valu jama brigad ülltas kõik tootmisalased üllanded. Brigadi kummine normi täitmise protsent ulatus 108-ni kohustus ette nähtud 104 asemel. Need poolt lastud vurrud on brigadist juuaegu puhtad, kuna brigadi arv si ulatu üle 1-2 pratsundi. Marinialaduja viala kõrval kannarid vad õppima veel käsiladuja viala.

Trinkograafia sai kommunistliku töö jaoskonna nimetus 7. mail 1962.a. Hälmas 10 inimest.

1962. a. kvadul taotluid kommunistliku töö kollektiivi nimetus 3 jaoskonda ja 4 brigadi.

Need 3 jaoskonda olid: I käide (53 inimest), II marinialas - (17 inimest) ja III käilajaoskond (9 inimest).

Brigadidest taotluid kommunistliku töö kollektiivi nimetus IV käide brigad (2 inimest), III käiladeijate jaoskonna 2 brigadi - kokku 13 inimest (üks brigadis 6 ja teises 7 inimest), I trüki-

¹H. Rinnus, Mille vahariigi paügraafiatähtsuse kohta, Tallinn, 1961, lk. 115.

jaakonna üks brigadidest, kuhu kuulus
9 inimest. I tüüpi jaakonna brigad tööta-
kaemus vaatuses, igas vaatuses 3 inimest.

Kommunistliku töö liikumise-
oli 1962. a. lõpul kaalitud 113 tööta-
jat. Nende arv aja kaupa 1963. aasta
15. mail oli kommunistliku töö liiku-
miste kaaritud 182 inimest. Kommunist-
liku töö kollektiivi nimetus on omista-
tud 15 inimesele. 167 inimest allus taot-
le kommunistliku töö kollektiivi nime-
tust. Neist 59 inimest taotleb indivi-
duaalset kommunistliku töö looklae ni-
mitust, brigadidest läheb 31 töötajat
ning jaakonnadest 77.

Kommunistliku töö liikumi-
selt osavõtjad kohustuvad oma töö-
ülesandid täitma 103-105%-liselt, pa-
randama töö kvaliteeti ja oma trad-
misi täiendama.

Arundades väistlust kommu-
nistliku töö brigadide ja looklaste
nimetuse eest, parandavad koogu kollek-
tiivide töösaavutusi.

Hans Klidemannini nimeline tüü-
pikaitis on viimastel ajal mitu korda

võitnud rändpunalippu. 1962. aasta II kvartali töötulemuse eest toodi Vabariigi Ministrite Nõukogu ja Ametiühingute Nõukogu rändpunalipp Naabast Tautuse. Haas Siidemannil nimeline trükikäitis sai I preemia.¹

1963. aasta I kvartali rahvalistlikus võistluses tulid võitjaks Haas Siidemannil nimeline trükikäitis ja "Pärnutrük". Nii ettevõttele omistati uuesti Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu rändpunalipp kahe rahaliste preemiatega.²

See kohta, milline on olnud Haas Siidemannil nimelise trükikäitise töötajate tööaru, annab ülevaate järgmisel lehel olevatel tabelitel.

¹ "Edasi", 29. juuli 1962, Nr. 149.

² HH arhiiv, Käskkirjad ja üngkirjad 1960/61. a. - 1962. a.

TABEL NR. 9.

Flans Pliidmanni nimelise trüki-
käitise töötajate tööaru aastatel 1944-1957.

Aastad.	Kõigi töötajate arv kõikide töö- turu suus.	Töölisi arv.	Õpilasi arv.	ITP arv.	Tunustajate arv. NTP
1944	205	311	95	618	—
1945	382	396	209	603	439
1946	560	640	308	838	571
1947	722	893	271	722	497
1949	530	506	325	816	620
1950	738	674	431	1523	772
1951	675	605	311	1427	769
1952	683	—	—	—	—
1953	641	686	317	1003	675; 360
1954	653	714	333	1015	722; 360
1955	674	721	383	1000	733; 360
1956	608	607	—	—	—
1957	760	782	400	1052	737; 360

Märkus: NTP - noorem tunindus personal
ITP - insener - tehniline personal

Aasta-aastalt on suurenenud Hans Siidemannin nimelise trükkäitise töötajate töötamine. Kui võrrelda 1957. a. käigi töötajate arvu 1944. aasta omaga, siis näeme, et see on tõusnud 3,7 korda. Tööliste keskmise töötasu täpsis samal ajavahemikul 2,5 korda, õpilaste keskmise töötasu peaaegu 4 korda, insener- tehnilise personali omas 1,7 korda ja teenistujate keskmise kütöötasu täpsis 1,6 korda.

1960. a. müüdi Hans Siidemannin nimelises trükkäitises üll uutell töötasudell. Pöores sellega suurenes keskmise töötasu uulgi, umber 14 protsenti, teenistujatel aga enamgi. Kogui trükikojas eralturn suurenes töötasu umber 18 protsenti. Vähenes lümitöö aratähtsus. Tükitääel on nüüd 78 protsenti täälitust.¹

Kui enne üllminikut uutell töötasudell oli töötajate keskmise töötasu 760 rub. kuus (vahas rahas), siis pärast üllminikut uutell palga armetell oli käigi Hans Siidemannin nimelise trükäitise töötajate kuu keskmise 868 rub. (86 rub. 80 kop. uues rahas). See on 4,2 korda

¹ see vahariigi palgagraafiatäätus sutsu-aastarull, Tallinn, 1961, lk. 78

suurem kui 1944. a. kukkmine muutõttas.

Uue tehnika kasutamisel tuleb ning tootmispratsunide mehaaniseerimine ja auto-
matiseerimine ei ole ainuke tee tööviija-
ruse ja toodangu kvaliteedi tõstmiseks
ning kogutoodangu vähendamise suurendami-
sks. Oluline koht on sisemiste võimalus-
te kasutamisel - ratsionaliseerimis tegevuse
koostatamisel ning tootmise paremal or-
ganiseerimisel.

Hans Slidemannil nimelises trüki-
käitises vitatakse iga aasta kulla rat-
sionaliseerimisettepanekuid, kuid saugltski
kõiki ei ole tootmise juurutatud. Põh-
justi on selleks olnud mitmesugused.
Mõnikord ei olnud antud ratsiona-
liseerimisettepaneku puhul võimalik kind-
laks teha sellu õrnoamsust või jällegi
puudused vastavad materjalid. Vahel
juhtus ka seda, et ettepaneku ellura-
kendamise osutus tehniliselt võimatuks.

Antiivsimad ratsionaliseerijad
on I trükitselhi ülem sm. Johannes Müll-
ler, rannaditrelhi lukksepp sm. Edu Hell-
ri, käitlasakonna I trükhi juhataja sm. Au-
gustin Margus, trükkiija Erich Tammine,
lukksepp August Puum jt. Ratsionaliseeri-

jaat hulgas on ka naine, näit. Salme Pihlik.

Sm-d J. Müller ja E. Mellari esitasid ühise rationaliseerimisettepaneku, mis nägi ette türgelpressi TT-1 varustamise tellitavaate markidega.¹ Sm. J. Müller esitas veel teise rationaliseerimisettepaneku - konstrueerida ja rakendada sadelid kaalu türgelpressile, mis automaatselt avaravad trükkimise ajal edasi rullpoolgaad rullilt.²

Salme Pihliku ettepaneku järgi tuli valmistada automaatseldamispressile plakkaitse, mis hoiaks ära rullpooli varisemise õlitatud alusplaadil.

Mitmeid rationaliseerimisettepanekuid on veel arutati jaanuaris esitatud sm. A. Teles. 1959. a. esitas ta järgmise ettepaneku tehnilises täiustuses:

„Kasutada verekuulsi klaviatuuriga ladumismasinat sõnastike ja sõnaraamatute ladumisel ladinakuulsete tähtede viimiseiga verekuulsete suurtähtede asemel vastavaate lõigete sissetegemisega.“³

¹ TLRA, f. 546, nim. 1, 5.-ü. 62, l. 71.

² HH arhiiv, Hans Kludmanni nimelise trükkimise liitiste, tehniliste täiustuste ja rationaliseerimisettepanekute arvestusraamat, l. 1.

³ TLRA, f. 546, nim. 1, 5.-ü. 62, l. 99.

Sm. A. Marquesas ettepaneku järgi on karutusele võetud kahestamine raamatuplani kahele rühile kliisriiga määramise mehhaaniline seadeldis ning täiendati brošüüride kahestamise masina liimimise aparati.¹

Sm. E. Tammine ettepanek käis trükitööriivide kohta. Pajin otstarbekam on pruuni värv valmistada põhivärvide segamise teel, mis tuleb poole odavam, kui värvitöötlusest saadud pruun värv.²

Sm. Viktor Kirseli ettepaneku järgi monteeriti I käitisekhi kolmekant raamatulõikamisse masinale vastimpulsiiga täpsustav luugja, mis võimaldab lõigata avate raamatute arvu kindlaks teha lõikamisajal. Tema teise ettepaneku järgi muudeti I käitisekhi valditud poognate prassi OTI-2 konstruktsiooni mehhaaniliselt seadmelts, mis kiiresti kulub ja sageli remonti vajab, elektromagnetiliselt seaduraks.³

¹ HH arhiiv, slaas Slidemannii nimelise trükikäitise liitlaste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisettepanekute arvestusaamat, l. 34.

² TLRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 62, l. 158.

³ TLRA, f. 596, nim. 1, s. - ü. 62, l. 159.

Töölise Ants Spiegeli ettepanek nägi
 ette vatta tarvitusele klapplaud pooknate
 vastuvõtuks. Pille ettepaneku ellurakendamise
 hoidis kokku täsaelga ja vältis äratõm-
 beaja liigsiid füüsilisi kulusi.¹

Lukkrupp sm. August Pluum esi-
 tan järelepruuditud rationaliseerimisettepanekuid -
 valmistada trinkograafia trekki
 trinkilõikamiseks minimaalselt talleavad mar-
 gid, mis võimaldavad trinki lõigata
 üheks sadetavas suunas.² Samuti sa-
 vitas ta summeuiga kottide seeria nä-
 ritsi staatsimine ühe ühe mastori järel,
 valmistada sellas vastav matriits.³

Sm. Pluumi algatusel tehti lõikuruga-
 de pingil seadeldis, millega sada lõi-
 kusea kiirendada täpselt.⁴

Hallituse rationaliseerimisette-
 paneku esitanud sm-d Karl Peii, Arnold
 Lähti ja Ernst Purdie. Ettepanek nägi
 ette ehitada II trekki lifti sisse liikuv
 regaal, mis liigub raabastel liftist väl-
 ja ja tagasi. Varem si saanud lifti

¹ HA arhiiv, Hans Klidmanni nimeline trinkilõi-
 kiinte, tehniline täiustuste ja rationaliseerimisette-
 panemise aruandesaamat, l. 24

² Sealsamas, l. 29.

³ Sealsamas, l. 47.

⁴ Sealsamas, l. 39.

kanutada, kuna liftisinaad jäid ette ja liftikandijääd oli 100 kg.¹

Sm-d Harald Lii ja Ants Priigel soodustasid teha pruumimise piirgile täiendatud kaitse, mis hoiaks ära tinapuru sattumise riigikaitsele ja põrandale.²

Pelt nimelised üles Lõhmus ja Valdekso Pechter valmistasid elektrilisi soojuse vooluri.³

Rationaliseerijaid on peaaegu ellapaalainutatute seas Slidemannii nimelise trükkikaitse veel palju teinigi. Nimetatasi siin peamiselt need, kes aktiivselt võtavad osa rationaliseerimis- tegevusest.

Slans Slidemannii nimelise trükkikaitse on palju tublind töötajaid. Ühes parimast töölistest on Selma Pedus. 1949. a. antus nooruke Selma Pedus ühe Tartu trükkikoja läve. Pragi hakati temast kõnelma kui „kuldse kätega“ tütarlapsel, kes on suuteline teema kõiki operatsioone

¹ HH arhiiv, Slans Slidemannii nimelise trükkikaitse lüüritse, tehniliste täiustuste ja rationaliseerimisettepannute arvesturaamat, l. 37.

² Pealsonas, l. 43.

³ Pealsonas, l. 44.

trükiprognatist raamatute valmistamiseks.

Töökaaslane ütles kiiruse saavutamiseks trükiti kaardutamisel. Kui taas Huidmanni nimelise trükikaitse I treppi kõltsjaamkonna vanemuister A. Marguso koostamisest Eesti NSV-s ainulaadse raamatublokkide kaabli tüübilt liimimise marina, tuli kõne alla kaardutajate kompleksbrigadi moodustamine. Pm. A. Marguso otsus oli kindel: Selma Pedus suudab marina tempooga sammu pidada. Kui varum suudeti kaitse liimimisel kaardutada kuni 5000 raamatut vahetuses, valmistab nüüd 7000.

Pm. Selma Peduselle anti Eesti NSV Kirjastuste ja Polügraafiaatööstuse Plaanitsemise aunnimetus, Eesti NSV parim trükistöaline "1963. aasta I kvartali töötulmuste põhjal." Pm. Pedus taotleb koos oma töökaaslaste Öu Lindure ja Lilli Michelsoniga kommunistliku tööbrigadi nimetust.

Eesti NSV parim kõrgtrükkija 1962. a. I kvartalis aunnimetus sai klardeld jaht.²

¹ "Siup ja Vasar", 26. apr. 1963, Nr. 17.

² "Edasi", 12. juul. 1963, Nr. 31.

"asti NSV parima trükitööline" au-
nimetus on veel saanud sellmi lusi,
kes on trükitöötajana töötanud 10 aastat.
Tema tügelpremis kinnistuvad klišeudelt
kaunid, mitmevärvilised pildid.

Tehnilise kontrolli ülmsm. R. Abu
ütles H. Lusi kohta: "Sellmi ei aja kopi-
kat taga, kvaliteeti rüü!"

H. Lusi trükitis 1961. a. "A. Bach'i"
vahelised 4-5 värviga. Tööl arvati 25 pa-
rima hulka. Eks selles oli osake ka
H. Lusi tööd.² Põlvuti trükitis ta 1962. a.
"Kaluipalg kurstis," mis arvati 25 parima
hulka ja lisaks sellele läks veel 50 üli-
liidulise parima hulka.

Eesriidestati loetelu võiks jätkata,
kuid ruumi ja aja kokkuvõtte mõttes
nimetasin siin kõige tublimaid.

Selle kohta, millist osa on klass
leidemannil nimelisel trükikäitises toot-
mise organiseerimisel ja uue tehnika
juurutamisel etteandud ametiühing, per-
tiorganisatsioon, alaline tootmisvõufrida-
mine, annan ülevaate 10 peatükis.

---

¹ "Edasi", 13. juuni 1962, Nr. 116.

IV peatükk
HANS HEIDEMANNI NIMELISE
TRÜKIKÄITISE TÖÖTAJATE ÜHISKONDLIK-
POLIITILINE AKTIIVSUS JA OLUSTIK

Rahvahulkaade antiivne karu uue elu ehitamisel on sotsialismiajastu staadus¹ - nii üldistab Nõukoguude Liidu Kommunistliku Partei programm sotsialismimaade põhivastandite kogumisi.

Kommunistliku ühiskonna rajamise käigus omandab see staadus kahtlemata veelgi suurema jõu.

Hans Heidemanni nimelise trükikäitise kollektiivi juhina teotmisalases ja poliitilises kaitsetöös on partiorganisatsioon. Trükikäitise partiorganisatsioon on 31-liikmeline, neist 2 on pensionärid: Ida Iron ja Eduard Mitsani, ja 3 liikmeandidaati. Parteiorganisatsioon on arutanud paljusid trükikäitise tööse ja inimlikes se puutuvaid küsimusi. Peetakse et parimini kaasa tõmmata partiiduid partiorganisatsiooni pealt piiratud ülesannete täitmisele pühendatud laktiis partisaanideks.

¹Nõukoguude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn, 1961, lk. 14.

Peal on vastu võetud otsused toot-
mistöö paremaks korraldamiseks, uus teh-
nika juurutamiseks, rationaliseerimisti-
guse kasutamiseks, kodumali- ja
ametihingude töö suunamiseks ja abita-
miseks. Parteiorganisatsioon sekretäriks
on Viktor Aare.

Töökäitisel on ka oma kom-
somalioorganisatsioon, kuhu kuulub 42 in-
mist. Komsumaliorganisatsioon sekretä-
riks on Aagu Topman, kes on ühtlasi
sportorganis. Sekretäri abitaab sama töö-
7-liikmeline komitee, mis käib koos
2 korda kuus, ja kuulub "Komsumo-
liproöktor" toimetus kolleegium, kuhu
kuuluvad järgmised seltsimehed: Roos,
Lindvere, Mickelson ja Kütt. Käitise kom-
somalioorganisatsioon on korraldanud
teatriühiskülantusi, teemaatilisi õhtuid.
Laini 93. sünniaastapäeva puhul toi-
mus õhtu "Laini on meiega". Kavatsu-
sel on arvata "Vahemaa" uue teat-
rihoone ehitamiseks.¹

Flam Flidumanni nimeline trü-
kikäitise on 110 kehakultuuri kollektiivi
liiget. Töö toimub mitmes sektoris-

¹ ESKVÜ algorganisatsioon sekretäri sm. A. Topmani
omulise andmed.

ris: võrk- ja korvpall, mall, kaladus, laskmine, matkamine, alutamine, muna-
tamine, kurgjäästik, uisutamine.

Spordibaasidest on trükikäitise sportlastel kasutada viis "Kallid" väim-
la magarini tänaval ja Tartu VII Kesk-
kooli väimla. Puul ja kuudel toimu-
vad treeningud Tamme staadionil. Ül-
dine väib olukorda väimlali ja
staadionite arvu lugeda rahuldavaks.

Trükikäitise sportlastel on väl-
mitud sõprusühendid Tallinnas "Kommu-
nisti" ja Riia trükikäitise "Cobitkasa
Natura" sportlastega. Kaks korda aas-
tas käivad Hans Heidemanni nimeli-
se trükikäitise sportlased Tallinnas ja
Riias sõpruskoostumistel sealsete trüki-
käitiste sportlastega ja sama tihti käi-
vad sealhed kallugid Tartus. Väistkou-
dade suurus on tavaliselt 25-30 in-
imest. Mitmelgi korral on Tartu trüki-
käitise sportlased saavutanud hin-
natavaid võite.

Vii näitus 1961. aasta sügisel-
tel lastevõistlustel saavutas Hans Hei-
demanni nimelise trükikäitise kalla-

tiis sõpruskõttumisel Tallinnas „Kommunistiga“ I koha. Klans Reidemanni nimelised trükikäitised müükladid sm-d: P. Pihlik, T. Lumiste, L. Patrik, V. Kutsar.

1960. ja 1961. aasta sõpruskõttumisel Tallinnas „Kommunistiga“ saadetaklans Reidemanni nimelise trükikäitise võrkpalli naiskond (kassassis J. Pusa, R. Raudala, E. Spiegel, L. Kilg, M. Kall, M. Riietli ja T. Lumiste) I koha. Sama tublilt vinnis võrkpallimiskond (K. Viiding, H. Liib, J. Kannelmäe, M. Pirge, K. Hirmat, H. Rahtla jt.).

Osa võttas ka üllinnalised võistlustest.

1958. aasta üllinnalisel kiiruisutamise võistlusel saadetaklans Reidemanni nimelise trükikäitise miskond hinnatava II koha. Sama aasta detsembris aga tulid trükikäitise sportlased üllinnaliselt malla I kohale.

Tublilt on vinnunud laskisportlased. 1959. aasta märtsis saadeti üllinnalisel laskisporti võistlusel II koht 603 silmaga.

1962/63. aasta talvel organiseeriti suusamatka kurepallu. Osa võttis sellest matkast ca 15 inimest. Käesoleva aasta suvel kavatsitakse korraldada jalgrattamatka Tartu linna ümbrusesse.

Flora Seidemanni nimelise trükikäitise on juba 10 aastat tegevnud näitering. Selle aja vältel on rambivalgust näinud O. Lutsu, "Tõrghoovis", A. H. Tammsaare, "Põrgupõhja uus vanapagan", A. Vihkovi, "Karu", J. Kunderi, "Kraemu õue", A. Kivise, "Võrvatuld", E. Laiuri, "Kraavivald", A. Kitzbergi, "Kauka jumal", ama-lasmingulise, "Trüünaakurat" (muutis A. Euraus) jt. Liimoruu lavastustas on "Täna ja alati", millega esineti 1963. aasta Tallinna vabariiklikul iluvaatusel. Flora Seidemanni nimelise trükikäitise näitering tuli käesoleval aastal Tartu linna laureaadiks.

Näiteringi tegevuselt on käesoleval aastal ca 30 inimest. Üks aktiivsemaid tegelasi on A. Euraus, kes

lööa kassa praegu igas lavastus.
 Näiteringi juhatab Arne Kallas.
 Ka varumatt aastatu on trükikäitise näiteringi autasustatud aukirjaga ja diplomitega. 1955. a. anti vahariinlikul üllvaatusel väga hea hinnimise eest Tartu trükikäitise ühendamiseks näiteringile aukiri.

1961. a. saavutas Hans Slidemann nimeline trükikäitise näitering Tartu linna asutuste ja ettevõtete kunstilise iseloomu üllvaatusel I koha.

Peale mainitud ringide tekitab trükikäitises veel lastering, mida juhatab Nina Duplaskaja, ja mess-ring naisansamblid. Meesansambel laulab nii 12-14 inimest ja naisansambel 8-10.

Käesoleva aasta sügisel kavatsitakse organiseerida rahvatantsurühma ja orkester.

Hans Slidemann nimelises trükikäitises kaalutakse tähtsate poliitilise ja kultuurilise erutähtsusega teemad. Pajeli korraldatakse tähta-

jalule lauguid. 1962. a. toimus koos
17 laugut. Peamiseks tulemaks oli siis
Väikogude Liidu Kommunistliku Partei
uus programm. Ka 1963. a. on
korraldatud rida lauguid väga
mitmesugustel teemadel: tervishoiu;
riietumise, religioosi jt. küsimustel.

Aktiivset tegevust ametiühing.
Ametiühingu komitee esimees on
J. Rammi. Komitee ise on 11-liikmeli-
ne. Komiteed abistavad 3 trehhi-
mitud: I trehhiakomitee on 7 liiget,
II - 5 liiget ja III jällegi 7 liiget.¹

Kõik, mis on olnud seans kli-
dum anni nimelise trükikaitse ellu, on
suurimal või vähimal määral ka-
jastunud ametiühingu organisatsioonilise
tegevuse. Muudugi ei ole käigle sa-
dud arutada tehnikast tähtsapa-
nu, mõneste asjast on ametiühin-
gukomitee pilk olnud pealiskaudselt
üle libisnud, kuid kommunistliku
töö liikumise ja töödistsipliini rik-
kujate vastu peitava võitluse juba-
timine on praegu kindlalt ameti-
ühingukomitee kätes.

¹ Trükikaitse ametiühingukomitee esimees
m. J. Rammi suulised andmed.

Nitmed trükikaitise töötajad on määratud asutusse ja kaupluste ühiskondlikus kontrollis. Kauplus „Mäng ja Kaas“ kultuurkaupade osakonnas on ühiskondlikus kontrollis sm. Ninkel, kes täidab oma kohustusi väga täpselt ja korralikult.

Käitises on 20 rahvamalevat, kes aktiivselt aitavad kaasa ühiskondliku korra kaitsel meie linnas.

Tegetset seltsimühela koos, kuhu kuuluvad sm-d Elmar Naarmiti, Endel Gilku, Palme Kull, Aleksander Sillimõnu, Ilse Svajuk, Linda Pilla ja Eduard Mureleid. Seltsimüheliku koostöö ühendamiseks on töötajate kaardamisel, mitte ainult karistamine, sest miski ei avalda suuremat mõju kui kogu töötajate kollektiivi hukkamist.

Parimad esiti hulga on seas seltsimühela nimelise trükikaitise töötajate esitunud rahvasaadikuteks. Nii kandidaatsivalimisingkonnas nr. 158 Valde Jaska, valimisingkonnas nr. 159 Palme Kauramaa,

¹Trükikaitise ametiühingunõmiste nimel sm. J. Dammi suulised andmed.

Ants Nihult valimisringkonnas nr. 161,
Anni Pambur 162. valimisringkon-
nas ja Anns Tjutrjumaas 160-das.

Rahvakõrge kaastujateks
on sm-d Einar Naermits, Väike To-
rop, Arnold Lätti, Vallutise Võnäär,
Mati Karslan ja Jaan Pärn.¹

Hans Slidemann nimelise trü-
kikaitise on tähtajate elutarkuse tu-
hindamine osas uue töiseid puudusi.

Trükikaitis ei suuda rahul-
dada kõigi tähtajate soovide tundu-
kute osas puhtsõnuse, viti suu-
kunnul, mil rahuldatakse vaid $\frac{1}{2}$ kõi-
gist soovidest. Paratavasti tundu-
kute osas rahuldatakse vaid $\frac{1}{3}$.

Ka ei ole Hans Slidemann
nimelise trükikaitise seni tehtunud
oma tähtajate laste jaoks lastisai-
me ja -alda.

Märksa parim on olukord
tähtajate laste saatmisega suukun-
dul pionerilaaqitisse. Nii näitaks
suudeti 1962. aasta suul rahuldada
kõik soovivaldused.

Hans Slidemann nimelise trü-

¹ Trükikaitse ametiühingukomite esimene
sm. J. Kammil suulised andmed.

trükikaitse ettevalmistus ja juhtimine on trük-
 kirja valusate probleemide lahenda-
 mine alaline taotmisnäpideamine.
 Alaline taotmisnäpideamine kaansu-
 kuuluvad aktiivsed, trükikaitse töötajad
 tehnikud ja töötajad. Taotmisnäpide-
 mine otsused on suurel määral
 trükikaitse töö parandamiseks. Ala-
 line taotmisnäpideamine kaansu-
 kuuluvad trükikaitse administrat-
 siooni, ametiühingkomitee, partii-
 ja komsomolorganisatsioonide esiu-
 dajad, samuti välised riik-
 lised ja teised ettevõtte üldkogu-
 tud.

Alaline taotmisnäpideamine
 on arutamine, analüüs, kaadri-
 kasvatamine ja tootmise kvaliteedi
 küsimusi.

Elutähtselt tähtsusest on
 Hans Sildemanni nimelise trükikaitse
 osakond ettevalmistada. Töötajad juu-
 tudad siin pidevalt kogu aja,
 mille on küllaltki tervikajustada.
 Kuid siin puudub käte parimad sa-
 veri, puuduvad oskused. Kuidas

saavad siin tööand kõi puhastada
 da tihast, milliga käed saastuvad
 väga kiiresti mitmesuguste tööprats-
 sennide juures. Püüakse tööruumide saas-
 tumud õhus, kuna valedi räägimuu-
 mid puuduvad.

Trükikäitise on ülikooli täna-
 val aruvas taotmishooneks puhut. Ti-
 ni puhut kavatsitakse avada karta-
 ni tänaval olevas taotmishoones.

Karim oli slaas Reidemanni
 nimelisel trükikäitisel oma arstiabi-
 punkt. 1. jaan. 1963. a. su rulliti ruu-
 mi puuduse tõttu, vaatamata selle-
 li, et arstiabi punkti kasutati töölis-
 ti poalt rohkuti. Punkt kavatsitakse
 uuesti avada niipea, kui saadakse
 ruumikitsikusest üle. Ruumikitsikusest
 aga si saada enne üle, kui valmis
 kantoni tänavale planeeritud uus
 taotmishoone. Käis rändkambraasi-
 kabinet, kuid viimasele ajal ei ole
 seda enam aland.

Ettevõtte taotatakse kalmer va-
 hituses. Esimene vahetus täis algab
 kell 6 ja lõpeb kell 13.30, II vahetus

alustas kell 13.30 ja lõpetas kell 21, kolmas vahetus on tääl kella 21-st kuni kella 4-ni. Käitkojas on 2-3 vahetust alusvalt töödud. Kui tööd on palju, siis on ka vahetjad ääriti tööl.

Stans Slidmanni nimelise trükikaitise on alusvalt halb valgustusega, ka ventilatsioonitingimused on ebapiisavad. Täätatakse kõrge temperatuuris ja intensiivses müra. Töömisvõimekus on kaaratud vaid kuni 40% täätajatut.

Valgustuselad mitte paigutus trükikaitises on juhuslik. Kord si on nad sobival kõrgusel, kord si all nende paiknemis õige, tääksantade valgustus määrade juures si ole kiga kord küllaldane. Tänapäeva ja tulliku õige valgustuse on luminentsentsvalgustus. Luminentsentsvalgustuse aras on Tartus trükival Stans Slidmanni nimelise trükikaitise Kantani tänaval ole trük. Kuid seal trükis paigutus juhuslikult. Nii näitks si onud luminentsentsvalgustusega rahul korrekter ja põhjendatult, sest

korvutari mummis oli kann toonast
 kuidagi viisi lanne pandud, sejuures
 valusti paigutatud. Hans Klidmanni
 nimeline trükikäitise elektrikute kiitu-
 sus näib öelda, et nad on ülitä-
 nud valjusti üksikud toid ei-
 paanid, nii et häiriv silkumine
 puudub.

Trükikäitisel on oma riinallat
 „Trükitehnik“. Peinallu ürgselt jutur-
 tatarku trükikojas rakendamine luid-
 nud uutest seadmetest ning käsitte-
 tarku kallentini laiemaid hulki ku-
 litavaid tehnikali rühmi. Riina-
 llat aitab tänuvalt kaasa trükikäi-
 tise elusse puutuvate probleemide
 valgustamiseks ja täätajate mobiili-
 surimisele taotmisklaanide täitmi-
 sel.

Trükikäitisel on esirindlike
 täätajate tutvustamiseks autakul,
 mis, tõi küll, ei mahuta üll küm-
 ne foto. Käitise aga on esirindlike-
 ke täätajaid palju, nii et autako-
 üll päänevad vaid eriti tublid.

Piltseantark seadis Hans Klidi-

manni nimeline trüükikaitse ette
 mind ühhaudud. Pagan tulla ära ti-
 ha taas seidemannai nimelise trüük-
 kaitse etteandest tingsimusti pra-
 vandamiseks.

Pitseastaku iätku praas kar-
 vama ametiühingu; partii- ja koms-
 moliorganisatsioonide autorituu trüük-
 kaitse ees.

KOKKUNÕTE

V. I. Lenin avaldas mõtte selli kohta, et „kommunism algab seal, kus tekib tavaliselt töölise ennastalgus, varskt tööd väitub hooli tööajakuse muundamisi eest, iga puuda viigi, sõle, rauda ja klisti saaduste hoidmise eest, mis ei lähe töötajatele isiklikult ega nende „lähedastele“, vaid „kaugetele“, s.o. kogu ühiskonnale tulevikuks.¹

Näukogu ajal perioodil on klassidumanni nimelise trükikaitse töötajatel tekkinud uus tähelepanumine, on kasvunud nende kommunistlik teadlikkus. Iga päevaga laieneb nende tööliste ring, kus muundad oma laava mõte otsimiseks teid tööajakuse teostamiseks.

Oma tähelepanumist on nad väljendavad sootsialistliku võitluse ja hiljini

¹ V. I. Lenin, Puur algatus, Teosid, 29. kd., Tallinn, 1954.

Kommunistliku töö liikumise väd.

Pärast sõda aitas patriistliku väistluse vanustamine likvideerida sõjakak-justusi. Patriistliku väistluse käigus kallas töövõime, tekkis ja arenes patriistlik töö-ruutumine, arenes ja laiines töötajate ning insener - tehnikute töötajate loom-aktiivsus.

Kommunistliku töö liikumise täna- päeval aitas aga luua kommunistliku ühiskonna materiaal - tehnilist baasi, ai- tab kasvutada uut kommunistliku ühis- konna inimest.

Hans Huidmanni nimelise trüki- kaitse masinapark on näiteks suurel perioodil oluliselt suurenenud ja täiendunud.

Hans Huidmanni nimelise trüki- kaitse on suur tähtsusega määratud patriistlikust tegevusest. Masinate ja mehhanismide täiustamine ning nende väimsuse täielik äraarutamine on olu- liseks eelduseks tähtaastikuks tööstusel. Patriistlikust tegevusest otsustav esmõn- giks on loomangu hulga suurendamine, toodete kvaliteedi parandamine ja oma- hinna alandamine, samuti töötajate

te parandamine ja inimliku töö kergendamise.

Peurte abi on rahvuslikus kirjanduses
Flam Seldmanni nimelises trükikäitises
asutanud amitiühing, partiorganisatsioon
ja alaline taotmisnäpistamine.

Näpistamine kirjanduses on võrreldes
kodanliku ajaga suurenenud naiste osa
trükikäitises. Kõik sõjaväelised aastatel oli
trükikäitises 35-40 protsenti töötajatest
naised, siis praegu ulatub naiste prot-
sent Flam Seldmanni nimelises trüki-
käitises 70-ai. Naised on trükikäitises kõi-
gil kutseladud: vattijad, käitjad, mašina-
palepanijad, mašina- ja käsiladujad jne.

Olliselt on suurenenud trüki-
maht. Võrreldes 1945. aasta trükimahtu
praegusega, siis näeme, et see on suure-
nenud 6,5 korda ja värvitrukimaht 10 kor-
da. Muutunud on raamatute välisilme.
Endiste brošüüritud väljaannete asemel il-
muvad praegu kõik raamatud köidetult.

Flam Seldmanni nimelise trüki-
käitise omahind on sõjaväelaste aastate
jooksul umbes pool võrra langenud.

Tööstuslikus on võrreldes 1945. aas-

taga tänuand 3,5 korda.

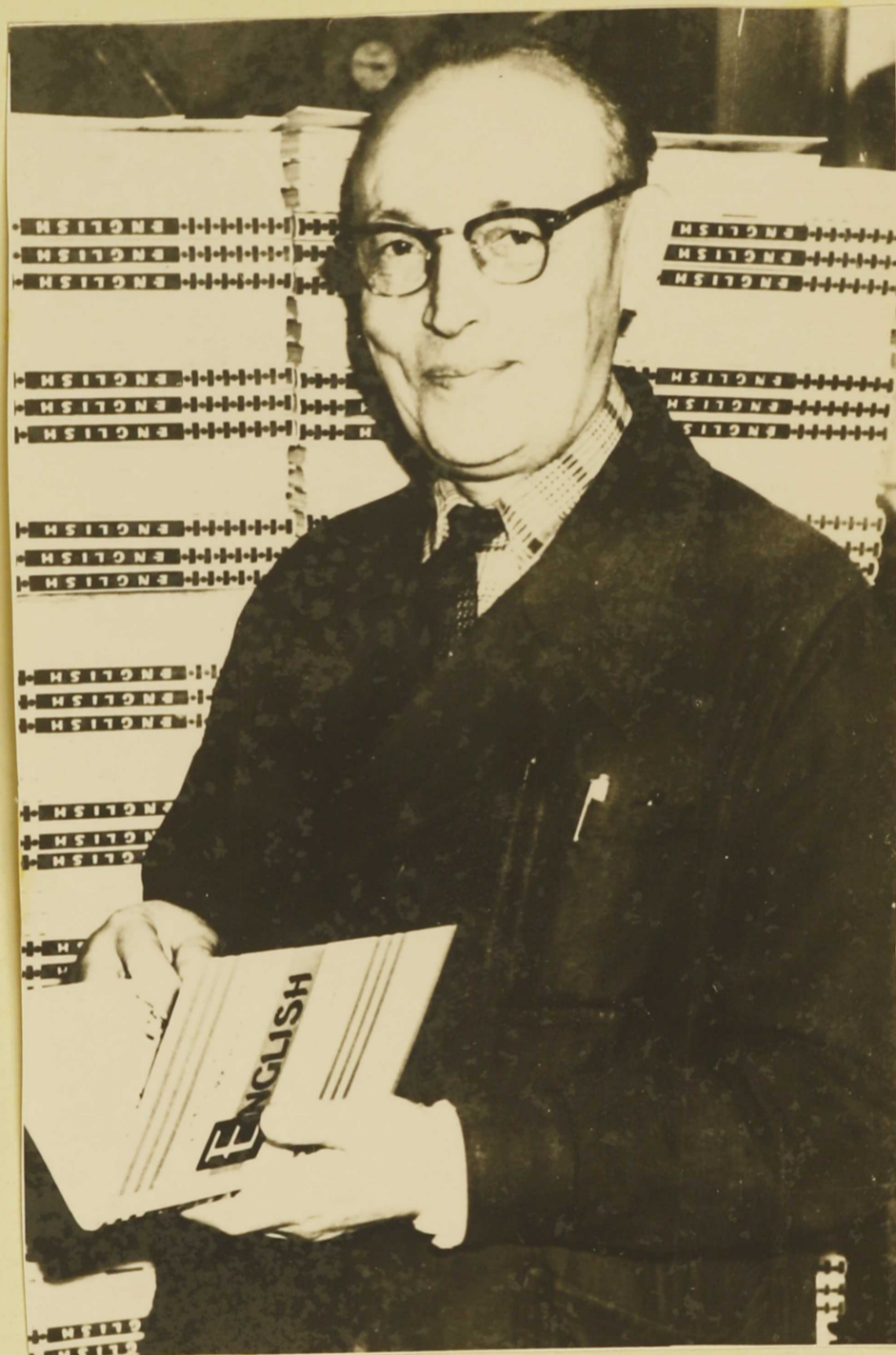
Trükikäitises on enamuseks saanud, näukoguks kogu ajal vägaõppu saanud täälised. Nad moodustavad 72,4%.

Piitslaartak seadis plans siidimanni nimilise trükikäitise ette uued ülesanded. Tuleb karutusele võtta uusi masinaid. Taotmisprotsess tuleb automatiseerida ja mehaniseerida. 7-aastane jaokul kavatsitakse trükikäiti täielikult uue kartani tänavale üle. Ehitatakse uusi taotmiskasvaid.

Piitslaartaku jaokul suureneb veelgi taotlanogu maht, kasvab ametiühingu ja partiorganisaatsiooni aratähtsus.

LISA.

FOTOMATERJAL HANS HEIDEMANNI
NIMELISE TRÜKIKÄITISE KOHTA.

Hans Heidemann nimelise trükikäitise
üks paremaid nationaliseerijaid -
käitiseakonna I trekki juhataja
sm. Augustin Mangusa.

Mr. Enoll Aadusoo, II trükitsehari trükkija.

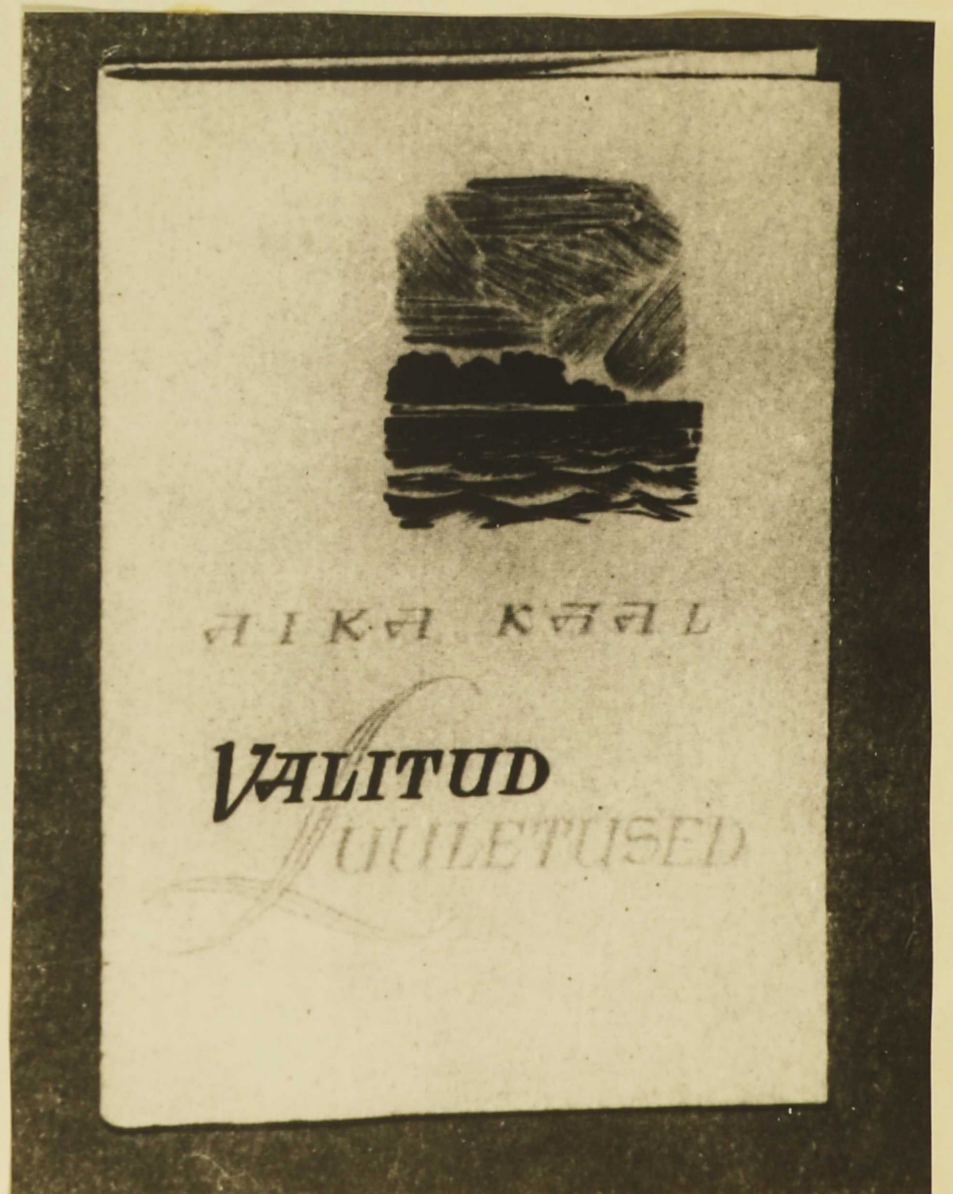
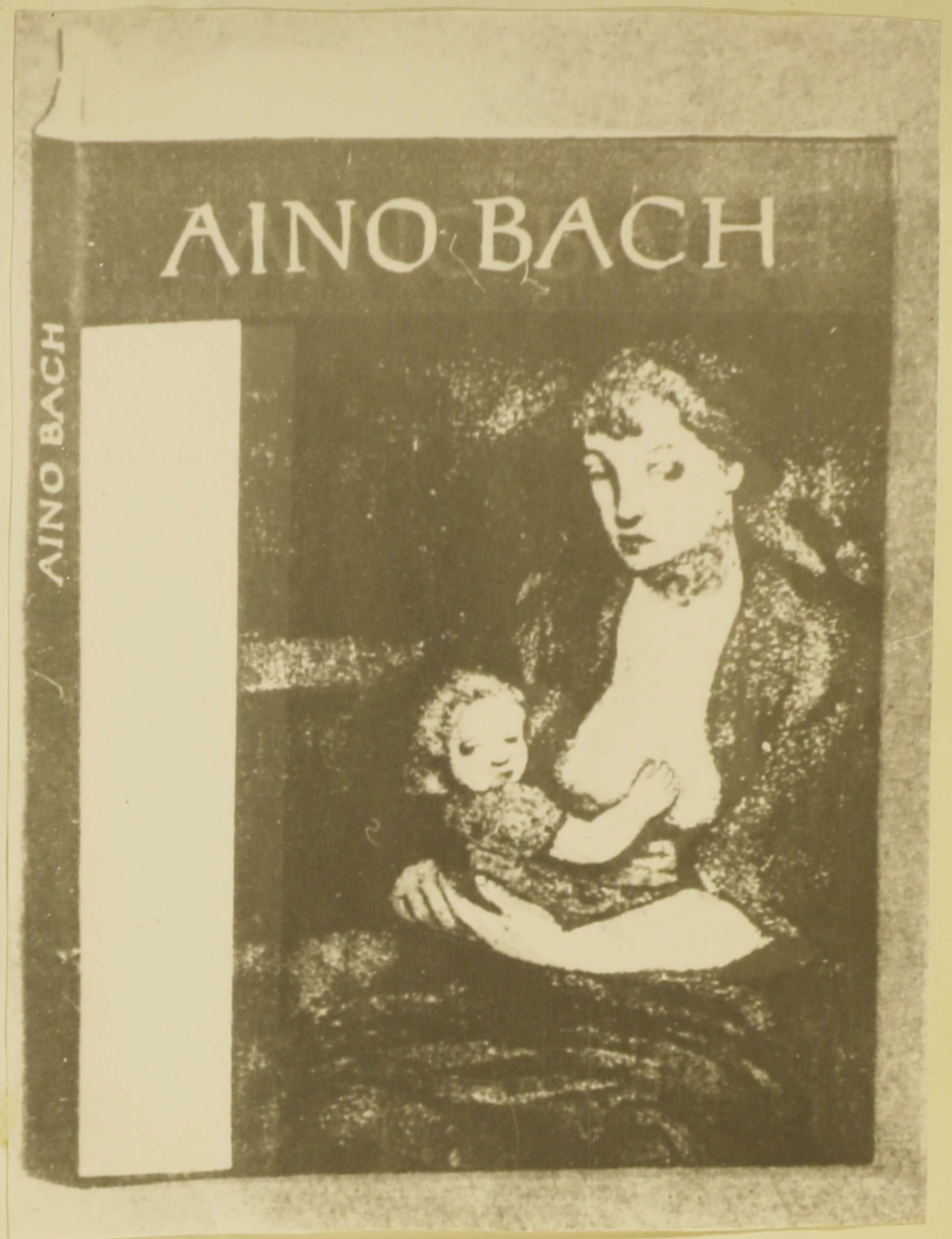

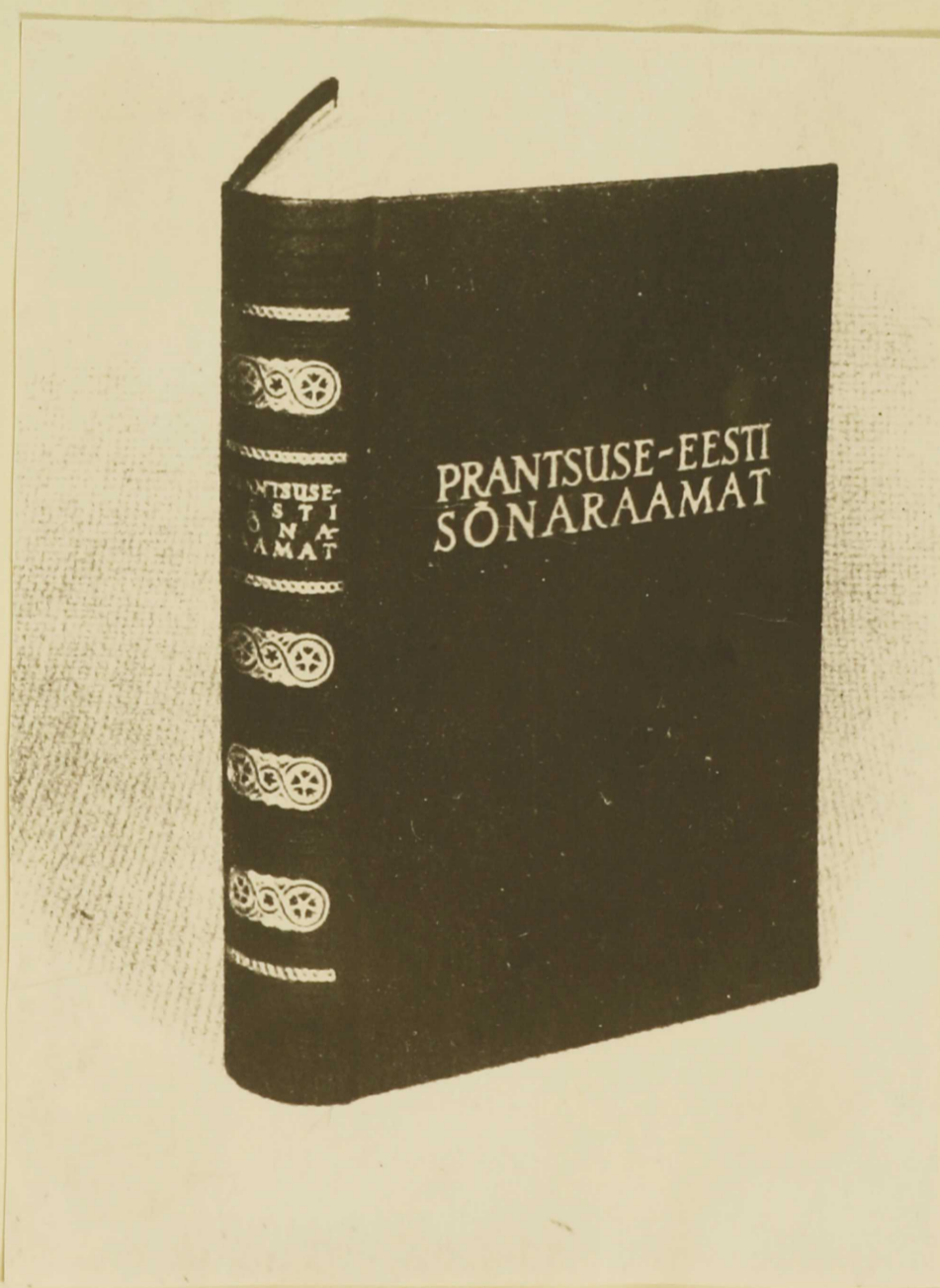
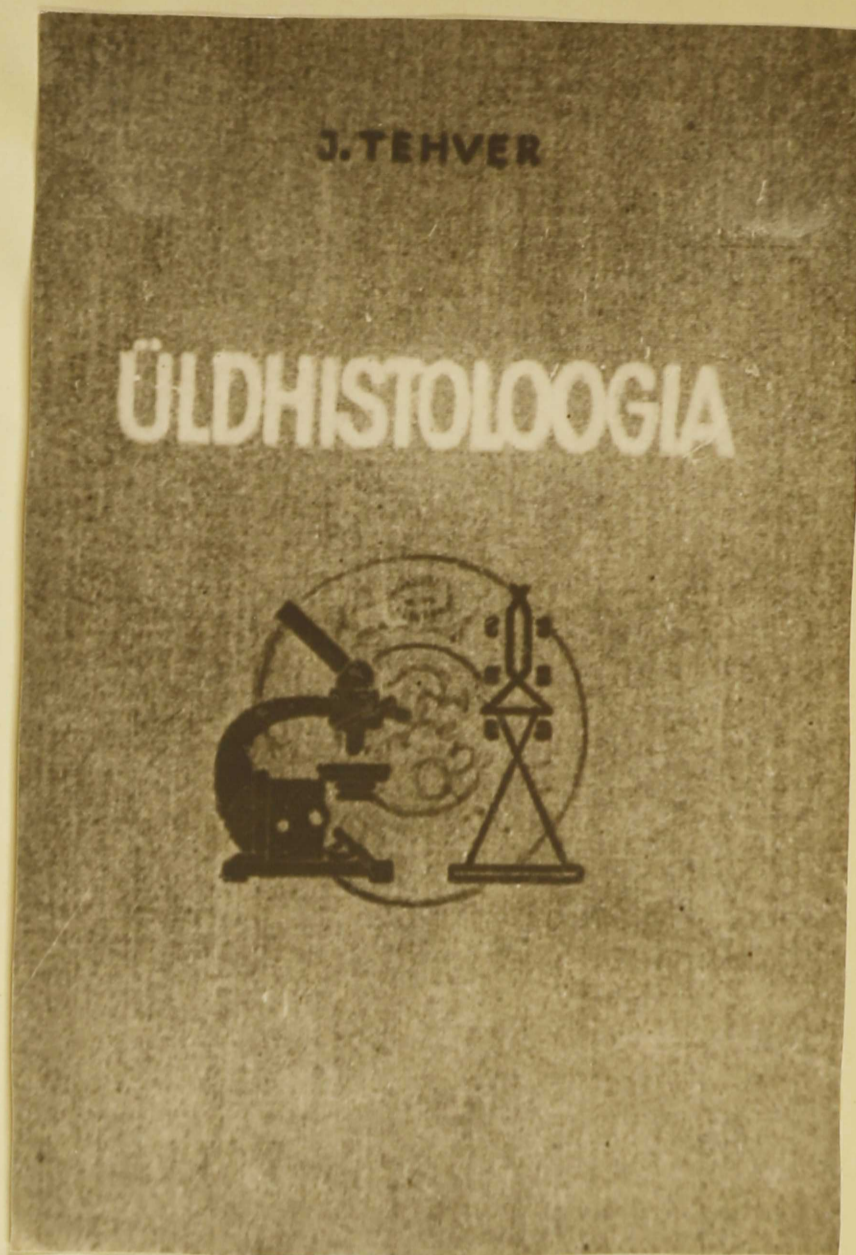
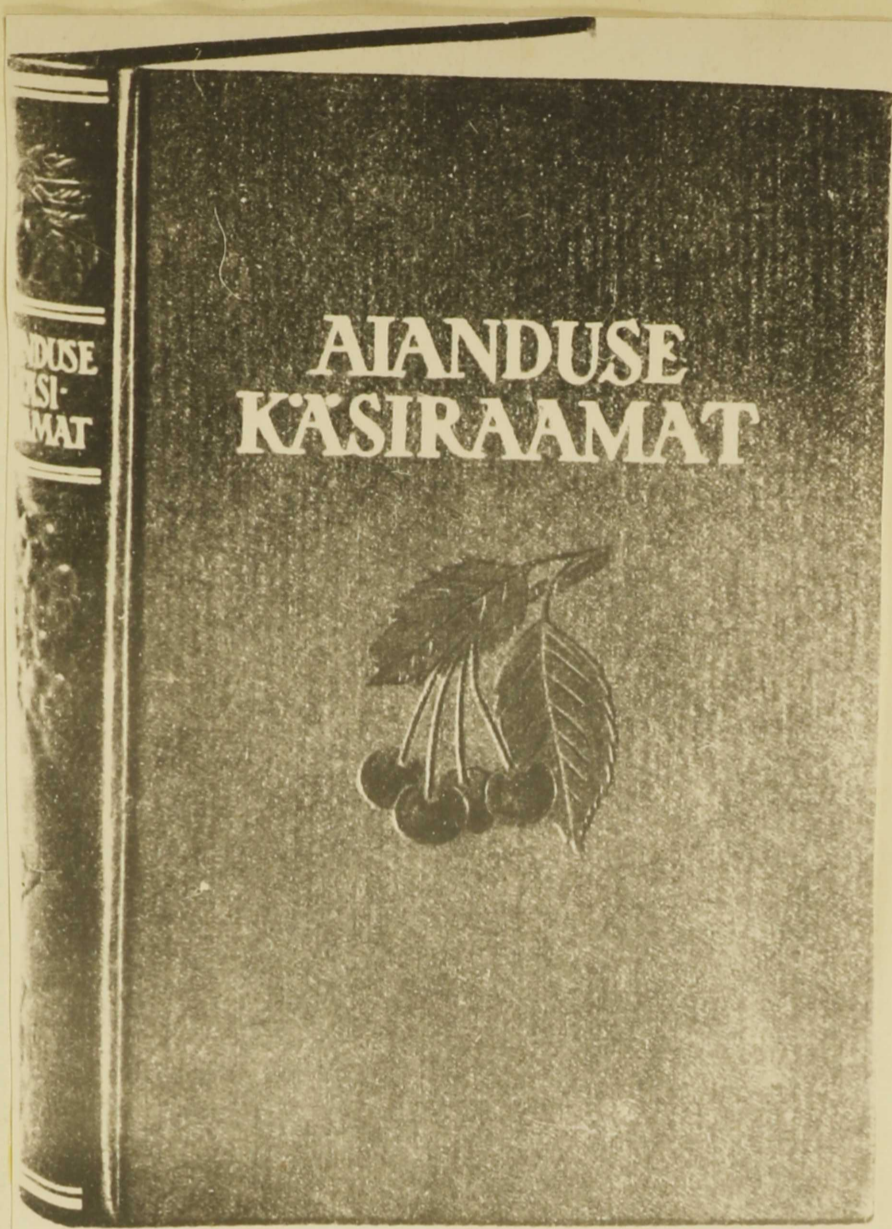
S. m. Selma Pedus, Hans Luick-
 manni nimelise trükisäitise kaitse-
 naha I trehki kasutaja.

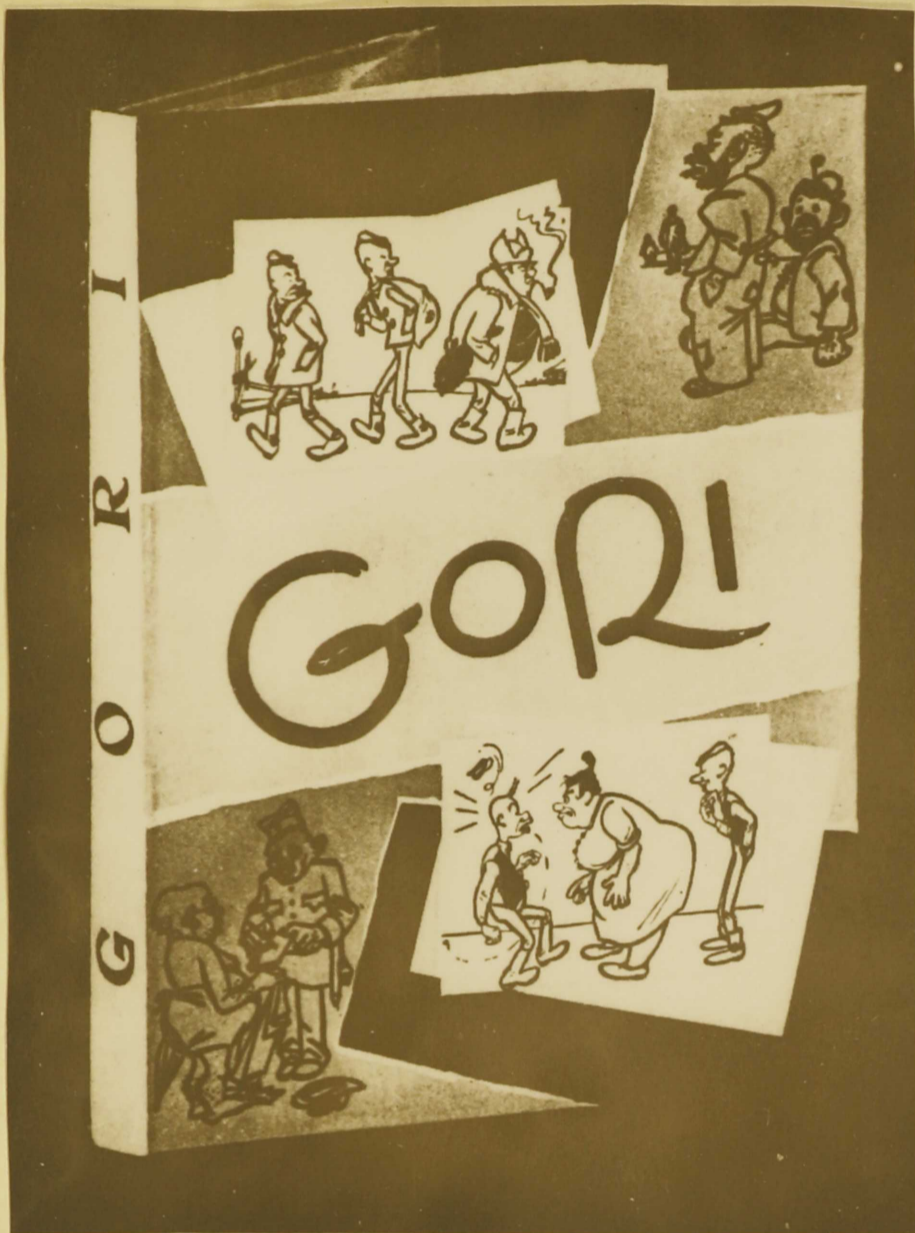
HANS HEIDEMANNI NIMELISE
TRÜKIKÄITISE PAREMAD
RAAMATUD ARASTATEL 1957-62.

AMANDUS ADAMSON

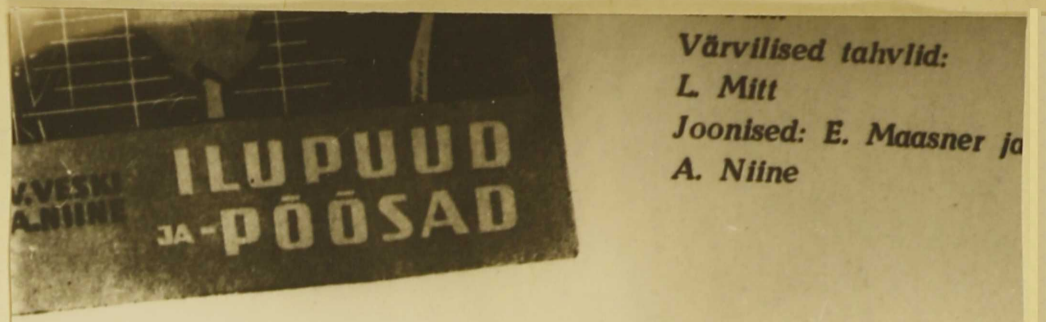

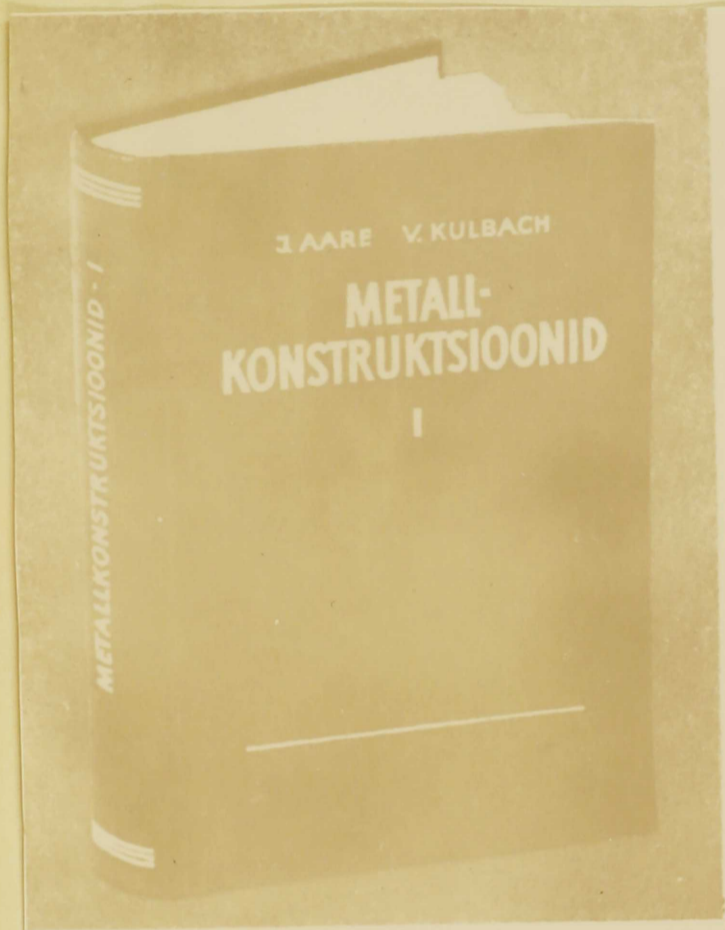
R. Tiitus: Gori.
Kunstiline kujundus: H. Vitsur.

Hans Leberecht: Sõdurid lähevad koju.
Kunstiline kujundus: P. Reeveer.

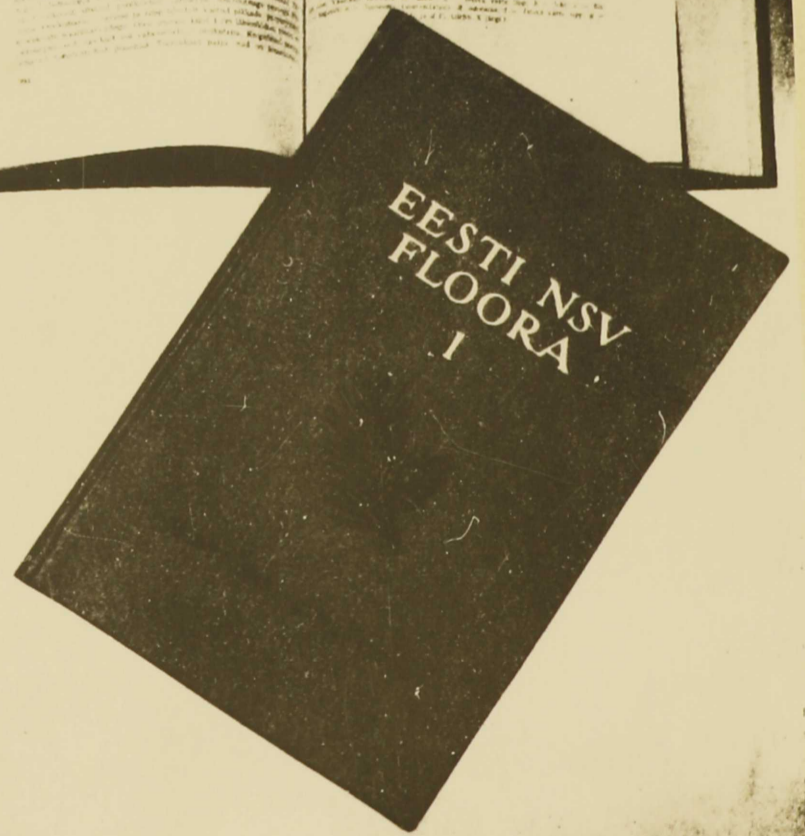
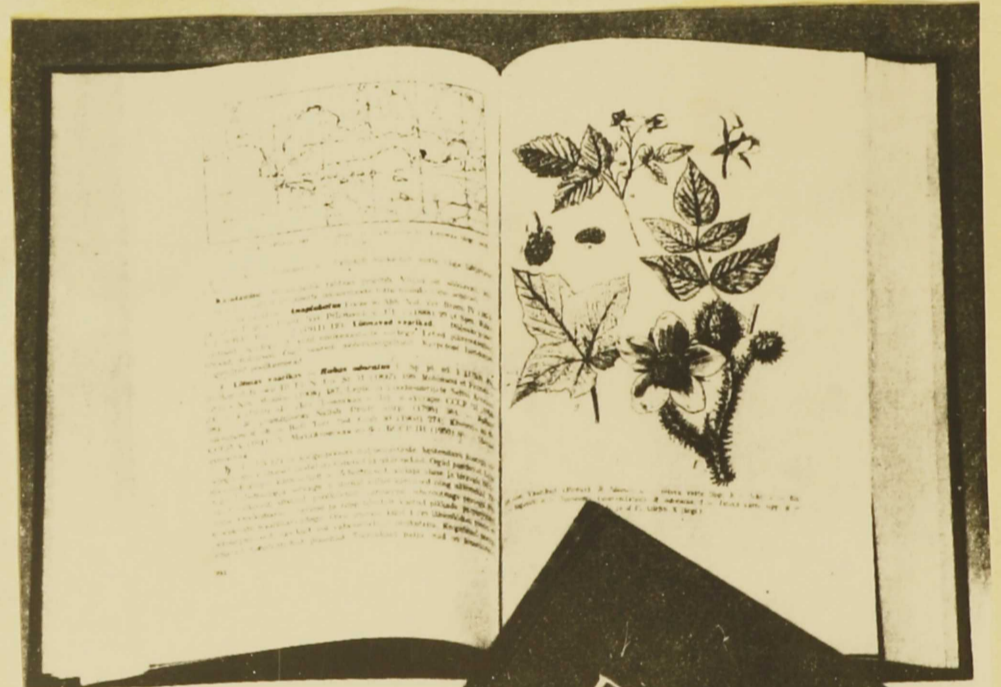
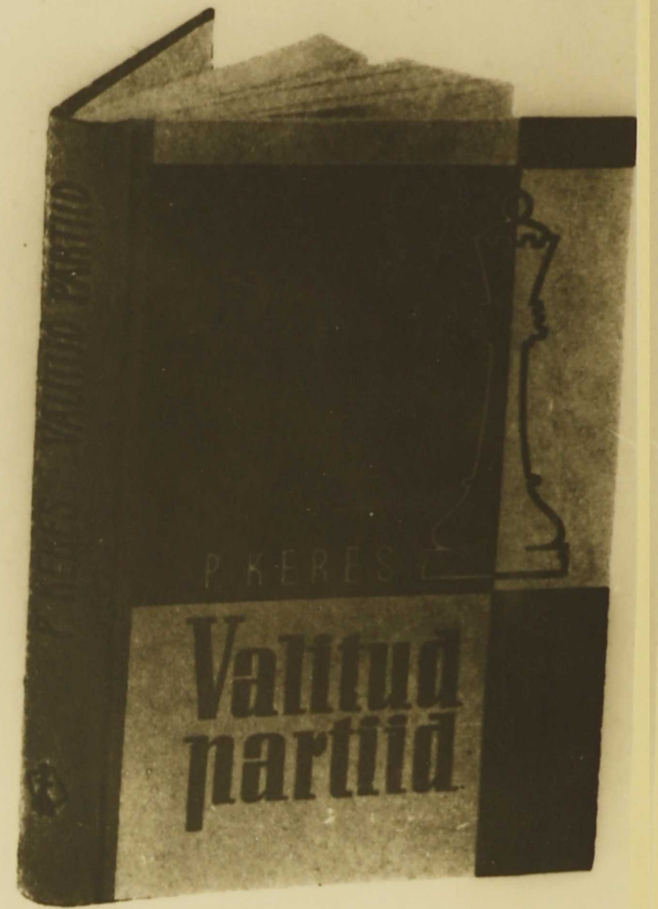

Värvilised tahvlid:
L. Mitt
Joonised: E. Maasner ja
A. Niine

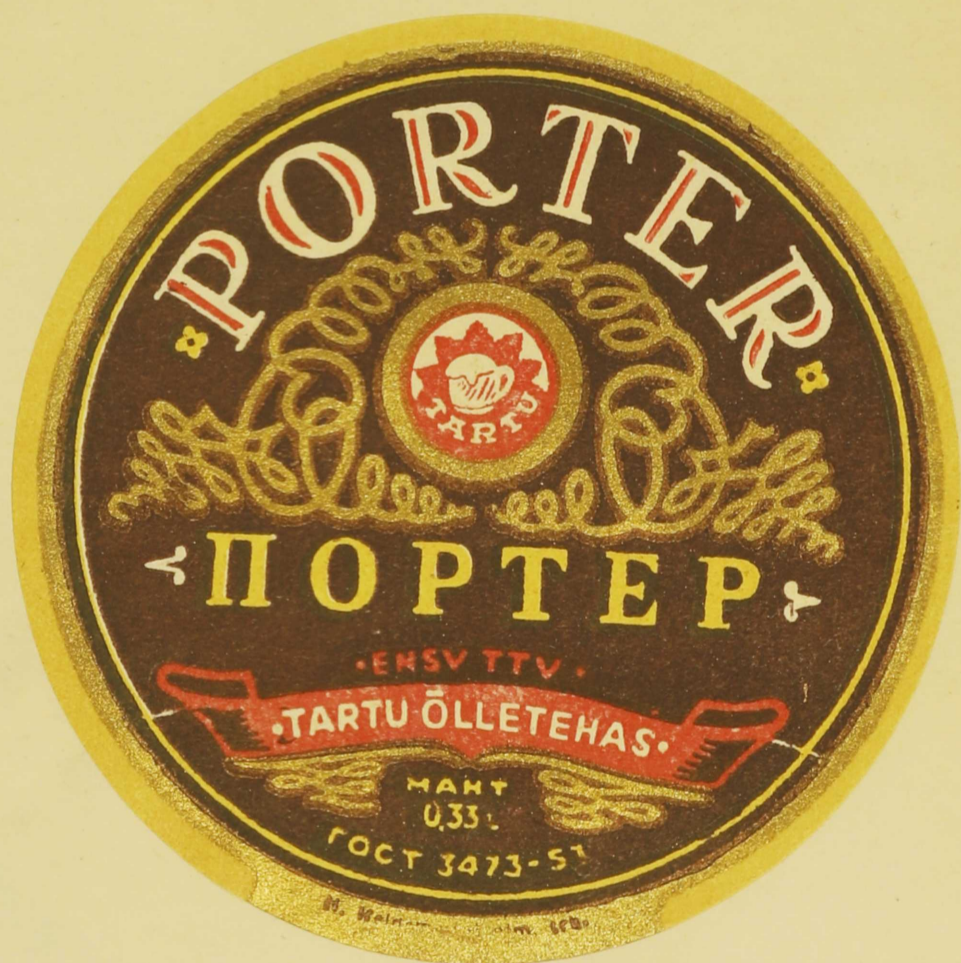
Metallkonn
Kunstiline
L. Krausma

res: Valitud partiid
Kunstiline kujundus:
E. Tali

ETIKETID

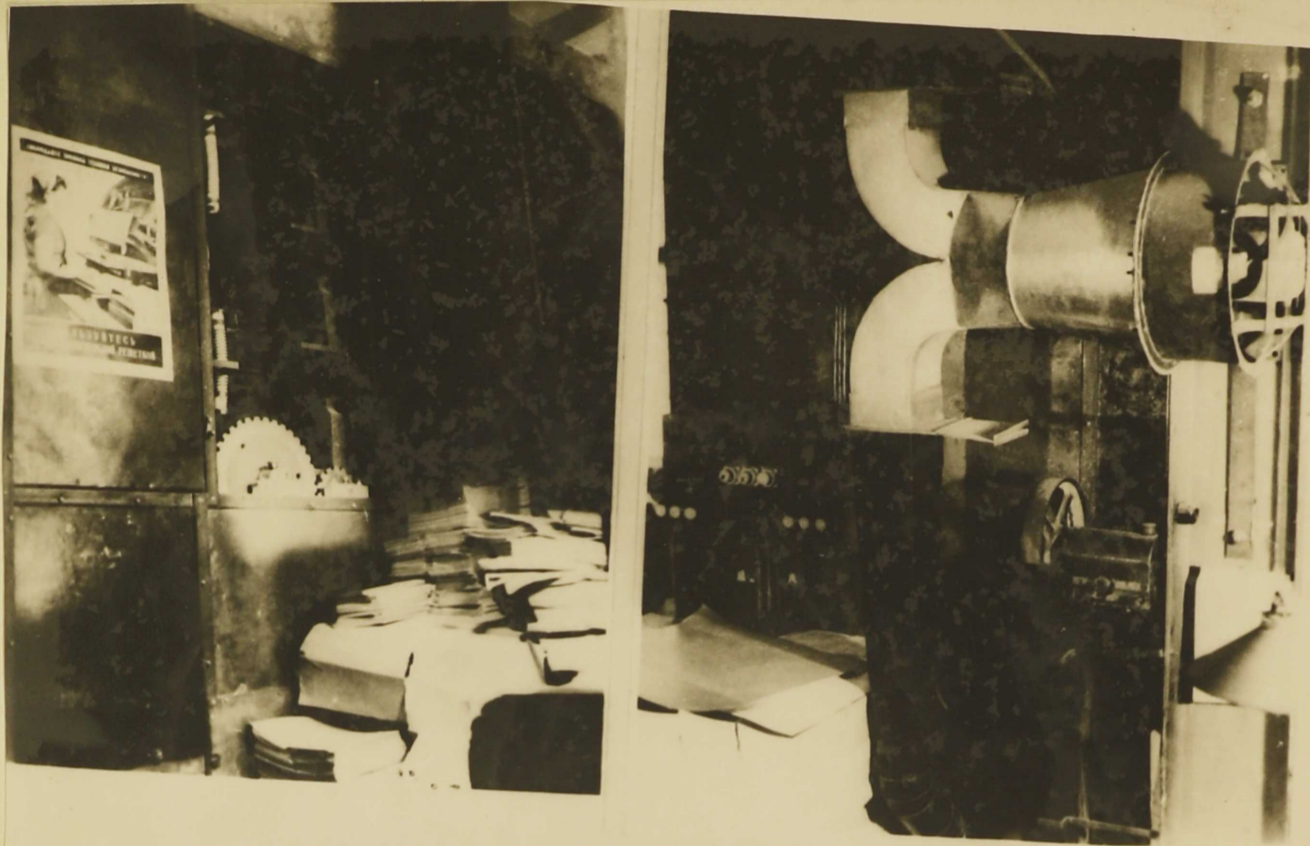

RATSIONALISEERIMISE TEPANEKUD

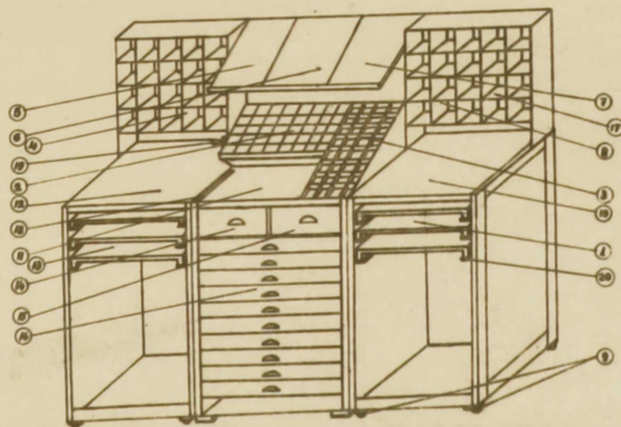
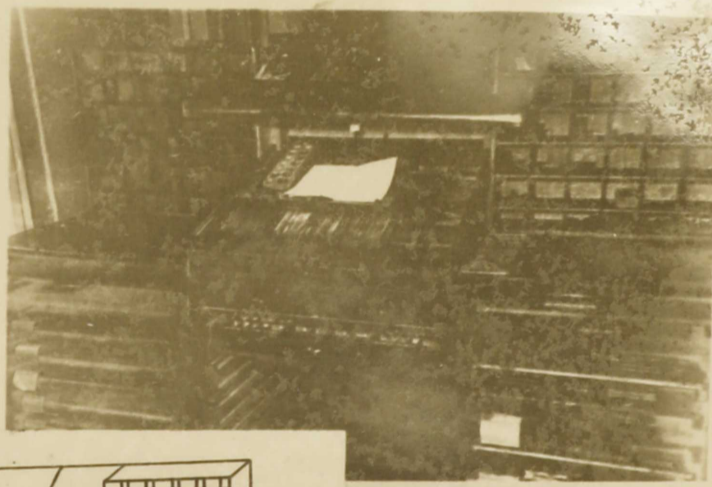

Raamatukaante- ja selja kuivatusseadeldis
 Kuivatusseadeldise läbilaskevõime on 1100 raamatukaant ja samaaegselt 1400 raamatuplokki (plokk 15pg.) tunnis. Kokkuhoid aastas üle 60 tuh. rubla.

Autorid: E. Leppik - remonttsehi ülem.
 A. Margusoo - köitesehi ülem.

LADUMISE- KÜLJENDAMISE REGAAL.

- 1) Vormiregali laud.
- 2) Asuvad sulurid ja vajaminevad märgid.
- 3) Ekvadrateide kast.
- 4) Riil reglettide paigutamiseks.
- 5) Erimärkide asetamise koht.
- 6) Vabaruum klišeede ja parandusriidede jaoks.
- 7) Asub peenjoonte kast.
- 8) Riil tahukate asetamiseks.
- 9) Edasiliigutamiseks rullid või kuulid.
- 10) Vormilaud masinal loetud veergudega.
- 11) Ladumise ja küljendamise alus (laud)
- 12) Laad küljendatud lehekülgede jaoks.
- 13) Kohad murtud lehekülgede paigutamiseks.
- 14) Sahtel käsikirjade ja korrektuuride hoidmiseks.
- 15) Sahtel (tõstevahendid)
- 16) Vajalikud kirjed.
- 17) Riil pikemate joonte asetamiseks.
- 18) Vasakpoolne vinkel.
- 19) Link aluse tõstmiseks.
- 20) Regalileudude kandurid (nurkreuast 20,20,3).

E. Leppik
 remonttsehi ülem.
 Autorid: A. Everaus
 tehnoloog.

Ladumise- küljendamise regaal.

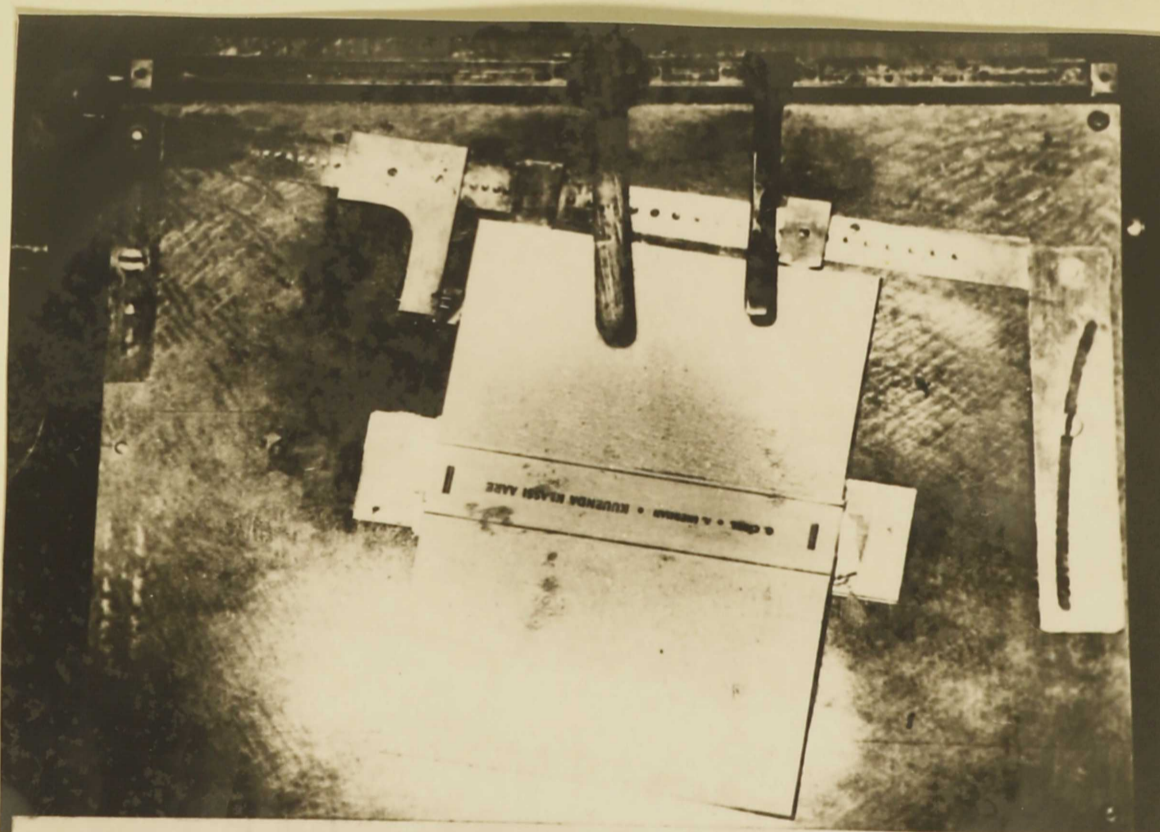
Autorid: E. Leppik (remonttsehi ülem)

A. Everaus (tehnoloog).

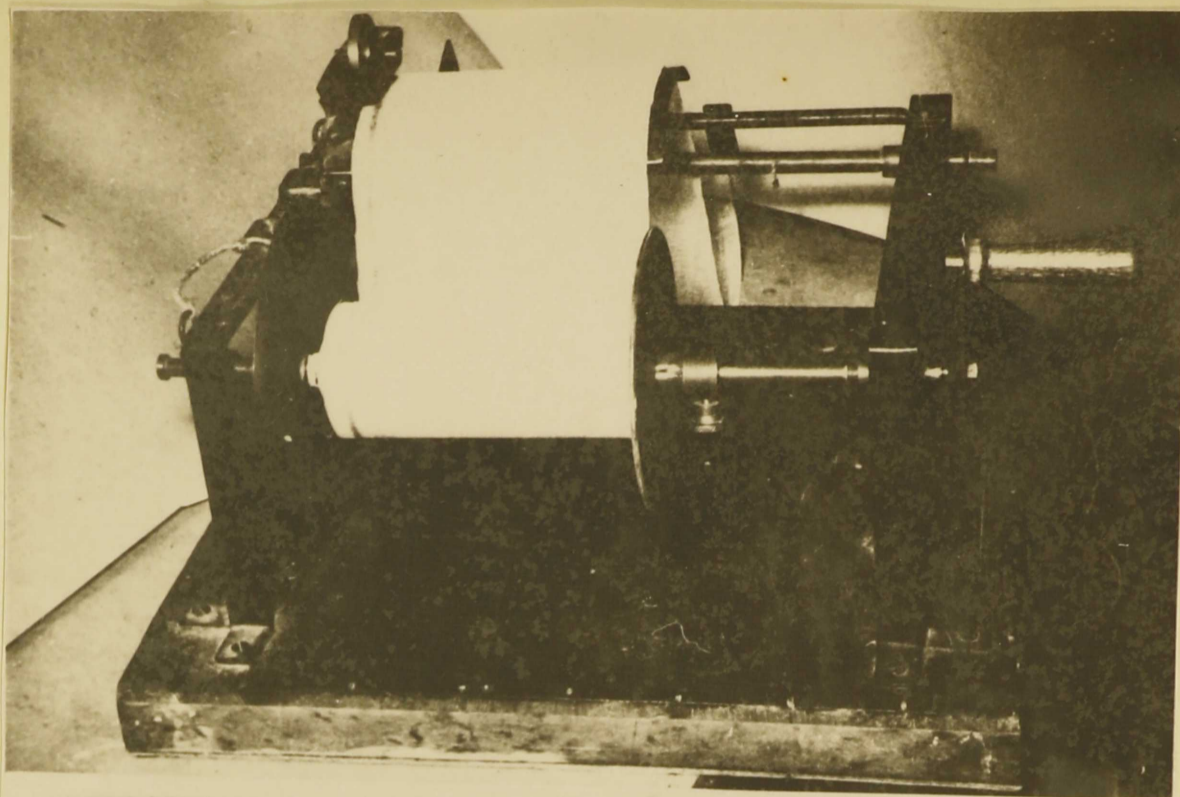
*Magneesiumi ja karnooli jahvatamise trummel.
Jääb ära käsitsi hõõrumine ja võimaldab
materjali ära kasutada 100 %-lt.*

Autor: J. Temmo - tehnoloog

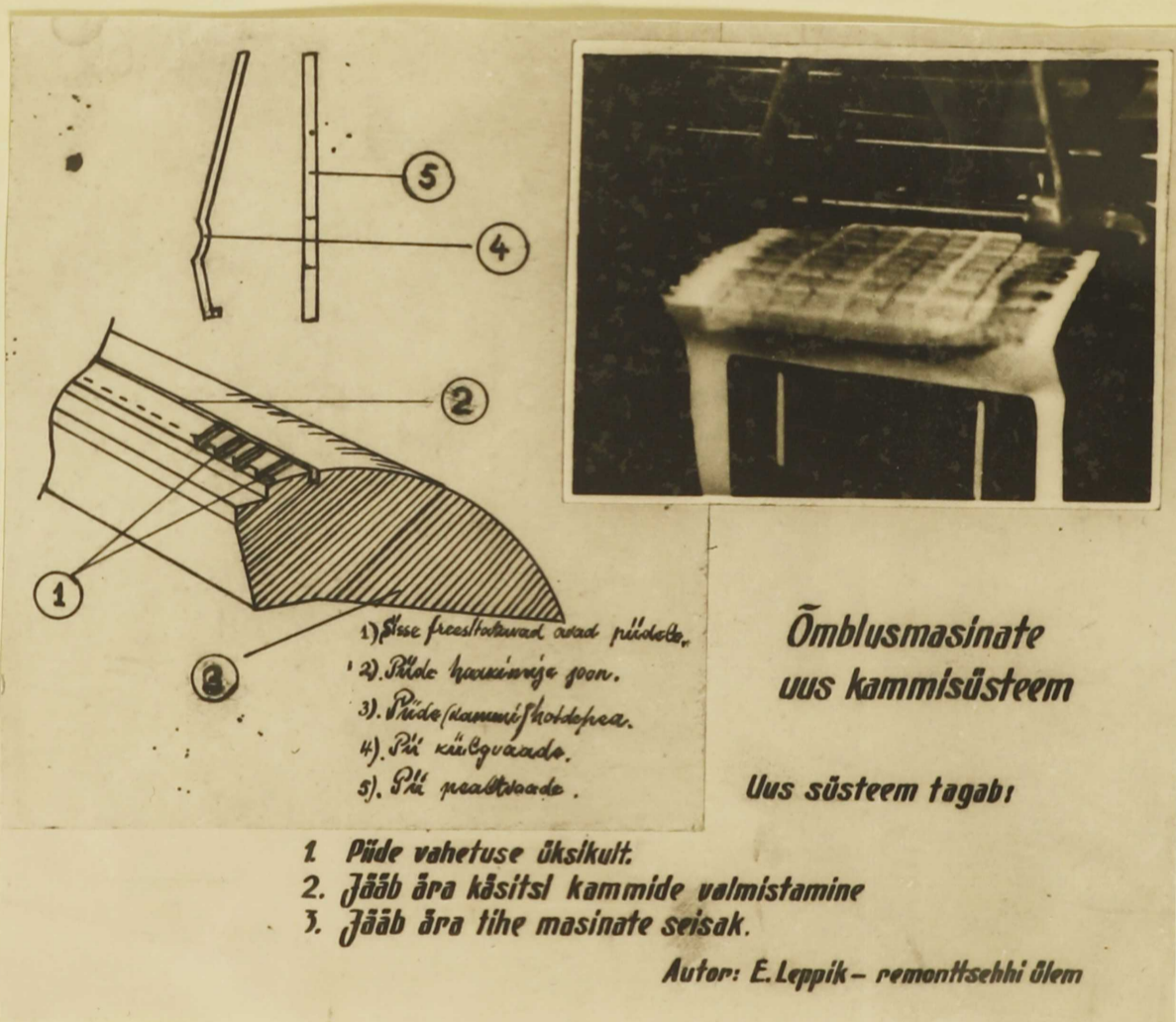
LIIKUVAD MARGID KULDAMISPRESSILE.

**Autor: E. Viisnapuu
kõitetsehhi meister.**

MARLIKERIMISE JA MÄRGISTAMISE SEADELDIS.

Autor: A. M. Märgusoo
kõitetsehhi ülem.

Stseen A. Liivese näidendist "Virvatuled"
 Tartu Rahvateatri
 (Hans Heidemanni nimelise trükikäitise näiteringi)
 esituses.

Stseen Enn Vaiguri näidendist "Kraavihallid"
 Hans Heidemanni nimelise trükikäitise näiteringi
 esituses.

Stseenid A. Kitzbergi näidendist „Kauka Jumal“
 Hans Heidemanni nimelise trükikäitise näiteringi
 esituses.

A. Kitzbergi näidendi „Kauka Jumal“ tegelased.

A. H. Tammsaare „Rõngupõhja uus Vanapagan“
Hans Heidemanni nimelise trükikäitise näiteringi
esituses.

O. Lutsu „Tagahoovis” tegelased.

Estraadietendus „Trükiveakurat.”

KIRJANDUSE NIMEKIRI

1. N. J. Lenin, Püür algatus,
Teosed, 29. kd., Tallinn, 1954.
2. Nõukogude Riidu Kommunistliku
Partii programm, Tallinn, 1961.
3. Eesti NSV ajalugu kuskasoli
IV - VI klassile. Taimetanud K. Piilivask,
Tallinn, 1959.
4. ENSV Rahvakamistariidi Nõukogu
otriis, ENSV Teataja, 1940.
5. E. Jaanvärk, Nõukogude Eesti
tööriklans ja vabariigi täästuse arung
aastail 1945-1950, Tallinn, 1963.
6. Karastumine, Määsturi Eesti
raariso vaburiadriisilist liikumist,
Tallinn, 1958.

7. Kreenholmi manufaktuuri 1857-1957,
Tallinn, 1957.

8. H. Linnus, Mii vabariigi poliitograafiatööstus siitsaastakul, Tallinn, 1961.

9. H. Linnus, Trükkija "Ühiselu" tänapäev, Tallinn, 1958.

10. Ülevaade Eesti NSV Kommunistliku Partei ajaloost, II, Tallinn, 1963.
Perioodika.

1. Ajalult "uus Postimees", 1940.

2. Ajalult "Postimees", 1944-1. mai 1948.

3. Ajalult "Edasi", 1. mai 1948-1963.

4. Ajalult "Siip ja Vasar", 26. apr. 1963.

5. 25 pärimat, Eesti Vabariikliku Poliitograafiatööstuse ja Kirjastuse Teaduslik-Tehniline Ühing väljaanded, 1958-1962.

Arhiivimaterjalid.

1. Tartu Linna ja Lajooni Arhiiv (TLRA),
F. 596, Hans Slidemann'i nimeline trüki-
käitis, nim. 1, s. - ü. 1; 6; 7; 10; 15; 16; 20; 31; 35;
41; 48; 50; 55; 59; 62; 63; 65; 69; 70; 74; 75;
80; 81; 86; 87.

2. Hans Slidemann'i nimeline trükikäitise arhiiv,
(H. H. arhiiv), aastamaksud 1959-1962.

Käsitajalised materjalid.

1. Hans Slidemann'i nimeline trüki-
käitise inseneri A. Cuurani käsitajalised
materjalid Tartu trükitoalaste revolutsioo-
nilise võitluse ja õpipoiste elu kohta.

2. Trükiväljaandmis- ja kirjanduse
käsitajalised materjalid Tartu vanimapiäl-
se trükikodade kohta.

Puulised andmed.

1. Hans Slidemann'i nimeline trü-
kikäitise plaanisrakonna tähtsajad sm. Kalju
Lugi puulised andmed 1962. aasta pa-
rimate trükiste kohta.

2. Hans Heidemanni nimeline trüki-
kätine ametiühingukomitee esimene J. Pami-
ni suulised andmed trükikätine ameti-
ühinguarvustatiseaui tegevuse ja elu-olusti-
kulliste küsimuste kohta.

3. Hans Heidemanni nimeline trüki-
kätine plaaniarvustuse töötaja sm. V. Sini-
saare andmed kommunistliku töö liiku-
mise kohta trükikätises.

4. Hans Heidemanni nimeline trüki-
kätine CLKWÜ algorganisatiseaui suu-
lääu sm. A. Tohmami suulised andmed
kätine komsomooli- ja spordiarvustat-
iseaui tegevuse kohta.

5. Hans Heidemanni nimeline trü-
kikätine kaadrite inspektor sm. V. Toorpi
suulised andmed töötajate kaadrite are-
me ja kaadrite kasvuse kohta.

SISUKORD.

1. Sisijuhatus. l. 2.
2. I peatükk.
Hans Slidmanni nimelise trü-
nikoja vanimast ja tema elukäigete
ajaloost. l. 8
3. II peatükk.
Hans Slidmanni nimelise trü-
nikaitse loomamine ja areng rüja-
järgel perioodil (1945-1962). l. 35
4. III peatükk.
Hans Slidmanni nimelise trü-
nikaitse kallutivi kasv ja täälase
aktiivuse areng. l. 72

5. IV päätös.

Stans Slidmannin niminen trük-
kikäitise löstajate ühiskondlik-politi-
line aktiivus ja olustik. l. 109.

6. Kokkuväte.

l. 123.

7. Lisa. Fotomatujaal Stans Slid-
manni nimeline trükikäitise kohta. l. 127.

8. Kirjanduse nimikiri.

l. 146.